

Klíčové teorie nadání a jejich aplikace v práci s mimořádně nadanými žáky

Definice	mimořádně	nadaných	děti
Etapy	identifikace	mimořádně	žáků
Charakteristická	specifika	mimořádně	žáků
Způsoby	vzdělávání	nadaných	nadaných
"Model		nadaných	dveří"
Kreativita		mimořádně	
Skupinová		otáčivých	
Alternativní			práce
Mimoškolní	vzdělávací		programy
Použitá literatura			činnost

Definice mimořádně nadaných dětí

Moderní výzkumy a školská praxe potvrzují, že mimořádně nadaní žáci patří do kategorie "žáků se specifickými vzdělávacími potřebami". V našem sociokulturním prostředí se na ně ovšem hledí jako na žáky, kterým jde učivo snáze, rychleji, a proto není třeba se jim důkladněji věnovat.

Jednou z nejznámějších definic mimořádně nadaných dětí je americká verze, která vznikla v sedmdesátých letech v USA, jako důsledek celospolečenské nutnosti začít se systematictěji zabývat péčí o nadané žáky. V roce 1972 bylo provedeno širokospektrální šetření na amerických školách zjišťující, jakými způsoby se pečuje o nadané žáky. Průzkum nevyzníval v té době pro americké školy nikterak pozitivně. V rámci šetření vznikla definice nadaných dětí:

"...jsou to děti, které jsou identifikovány profesionálně kvalifikovanými osobami jako děti s předpoklady pro vysoký výkon. Tyto děti vyžadují diferencované vzdělávací programy a péči nad rámec výuky běžně poskytované klasickým vzdělávacím programem k tomu, aby mohly přispět ke svému prospěchu i užítku společnosti. Děti schopné vysokého výkonu zahrnují ty, které demonstrují prospěch anebo potenciál v jakékoliv jedné či více z těchto oblastí:

- všeobecné intelektové schopnosti,
- specifická/jednotlivá akademická způsobilost,
- kreativní a produktivní myšlení,
- schopnosti vůdcovství,
- výtvarné umění,
- psychomotorické schopnosti." (Davis, Rimm, 1998).

Etapy identifikace mimořádně nadaných žáků

Intelektové nadání také disponuje možnostmi velmi exaktního měření. Psychologické testy zjišťující intelektový výkon (intelligenční testy) jsou nejprobádanější složkou psychometrických metod vůbec (Fontana, 1995). Od prvních testů A. Bineta uplynulo zhruba 100 let a inteligence je dnes chápána v daleko širším rámci. Hovoří se stále více o "struktuře" inteligence než o jednoduté globální schopnosti, která by inteligenci vymezovala. Přesto je v současné době odborníky doporučována širší strategie identifikování nadaných dětí než jen administrace individuálního standardizovaného intelligenčního testu. Odborníci se shodují na tom, že identifikace by neměla být jednorázovou činností. V ideálním případě by měla identifikace probíhat v několika etapách. Renzulli a Reis navrhuji **čtyři etapy identifikace** (Davis, Rimm, 1998):

Navržení na základě výsledku testu. Student může být navržen mezi nadané po absolvování standardizovaného intelligenčního nebo výkonostního testu.

Navržení učitelem. Po prvním kroku by měla následovat konzultace s učitelem, který žáka dobře zná, nejlépe s třídním učitelem.

Alternativní cesty. Do této kategorie spadají nominace dalších osob, které žáka dobře znají nebo výsledky testu tvořivosti. Mezi navrhuující osoby mohou patřit např. rodiče, vrstevníci, ale také osoby navržené samotným žákem, který je identifikován. Tím se nemyslí, že by žák musel nutně sám sebe vnímat jako nadaného, ale může se např. dobrovolně přihlásit do nějaké soutěže či olympiády.

Závěrečný návrh (bezpečnostní krok). Do této kategorie spadají návrhy ostatních učitelů. Tento krok byl vytvořen z důvodu, že nominace jedním učitelem by mohla být zabarvena osobním preferováním určitého žáka. Po oběhu návrhů všemi předešlými kroky je seznam navržených žáků předložen dalším učitelům.

Charakteristická specifika mimořádně nadaných žáků

Nadané děti mají svá **charakteristická specifika**. Jejich výčet se různí v pojetí jednotlivých autorů. Pro ilustraci uvádím přehled dle S. Winebrennerové (2001), která charakterizuje nadané žáky ve dvou ohledech:

1. V pozitivním ohledu

- Jsou extrémně vyspělí v jakékoliv oblasti učení a výkonu.
- Vykazují asynchronní vývoj. Mohou být významně napřed v některých oblastech a v jiných oblastech vykazovat věkově adekvátní, nebo dokonce opožděný vývoj (např. dokáží číst již ve třech letech, ale ještě v pěti si nedokáží zavázat tkaničky u bot).
- Mají na svůj věk širokou slovní zásobu a vyspělý verbální projev.
- Mají vynikající paměť.
- Některé věci se naučí neuvěřitelně rychle, bez pomoci druhých.
- Zvládají složitější myšlenkové operace než jejich vrstevníci.
- Vykazují schopnost práce s abstraktními myšlenkami s minimem konkrétní zkušenosti pro pochopení.
- Chápou jasně vztahy příčiny a následku.
- Chápou vzorce, vztahy a souvislosti.
- Vždy přicházejí s "lepšími způsoby" řešení věcí. Navrhují je spolužákům, učitelům a dalším dospělým - ne vždy vhodným způsobem.
- Dávají přednost komplexním a náročným úkolům.
- Jsou schopni přenášet své vědomosti do nových situací a řešení problémů.
- Chtějí se podělit o vše, co vědí.
- Jsou zvědaví ve všem, co se děje okolo nich, kladou nekonečné otázky.
- Jsou nadšení a ostražití pozorovatelé.
- Jsou horliví, někdy extrémně citliví či vznětliví. Dokáží být zcela pohlceni aktivitami či myšlenkami.
- Mají často mnoho (neobvyklých) zájmů, koníčků a sbírek.
- Jsou silně motivováni dělat věci, které je zajímají. Raději pracují nezávisle, někteří dokonce samostatně.
- Mají ohromnou míru energie.
- Mají cit pro krásno.
- Mívají zvýšený smysl pro spravedlnost, morálku a fair play. Zajímají se o globální problémy a vnímají je osobně.
- Mají sofistikovaný smysl pro humor.
- Rádi jsou ve vedení, mohou být přirozenou autoritou.

2. V negativním ohledu

- Odmítají práci nebo pracují nedbale.
- Jsou nervózní při tempu práce třídy, které považují za nedostatečně aktivní nebo když nevidí jasný pokrok práce.
- Protestují proti rutinní a předvídatelné práci.
- Ptají se na choulostivé otázky, vyžadují zdůvodnění, proč se mají věci dělat určitým způsobem.
- Odmítají určování práce a příkazy.
- Sní v průběhu dne.
- Ovládají třídní diskuse.
- Bývají panovační k učitelům i spolužákům.
- Jsou netolerantní k nedokonalosti vůči sobě i ostatním.
- Jsou přecitlivělí vůči kritice, snadno se rozplácí.
- Odmítají se podřídit.
- Odmítají kooperativní učení.

- "Hrají divadlo" a ruší spolužáky.
- Mohou se stát "třídním šaškem".

Způsoby vzdělávání mimořádně nadaných žáků

Z této charakteristiky je patrné, že práce s nadanými žáky klade na učitele vysoké nároky týkající se jejich didaktické i odborné kompetence. **Problematika správné identifikace a následných vhodných metod práce s nadanými by se měla stát automatickou součástí pregraduální a postgraduální přípravy pedagogů**, jak je tomu např. u zahraničních sousedů (např. Maďarsko a Polsko).

Podle E. Vondrákové (2001) je zapotřebí vzdělávat učitele a psychology, kteří pracují s nadanými. K tomuto účelu existuje na zahraničních pedagogických fakultách, např. v Holandsku, mezinárodně platné postgraduální vzdělávání garantované společností European Council for High Ability (ECHA - poradce Rady Evropy pro vzdělávání nadaných). K identifikaci a další práci s nadanými je nezbytná spolupráce s psychology. Nejúčinnější variantou je spolupráce se **školním psychologem**.

Doporučení pro práci s nadanými ve všech formách vzdělávání lze nalézt v bohaté zahraniční odborné literatuře. V publikaci "Educating the very able" porovnává J. Freemanová výsledky nejnovějších výzkumů z celého světa. Konstatuje, že některé školy a školské úřady si dokáží samy najít způsob, jak vzdělávat své nejnadanější žáky. Základem změny vzdělávací politiky a jejího uvedení do praxe je partnerství a spolupráce rodičů, školy i dětí samých. Přístup školy k nadaným dětem ukazuje, jakou pozornost škola věnuje rozdílným vzdělávacím potřebám všech svých žáků.

Výsledky výzkumů poukazují na dva aspekty důležité pro zvýšení úrovně výkonu žáků i učitelů, které může do své vzdělávací politiky začlenit každá škola:

Angažovanost ředitele - jeho přístup ke vzdělávání nejnadanějších žáků je pobídkou pro učitele a podporou inovací ve výuce.

Celoškolský přístup - důležitý je zájem celého pedagogického sboru, aby se nestalo, že někteří učitelé nebudou žáky povzbuzovat k většímu úsilí. Učitelé by si měli být vědomi, že škola spravedlivě dbá vzdělávacích potřeb všech svých žáků a že nadaní potřebují náročnější práci na vyšší úrovni.

Základními dvěma metodami, které se na různých úrovních a v různých variantách používají ke vzdělávání mimořádně nadaných žáků, je **akcelerace** a **enrichment** (tedy obohacování učiva). **Akceleraci** se rozumí urychlování školního procesu, pokud se prokáže, že dítěti tempo dané disciplíny nevyhovuje a že učivo zvládá mnohem rychleji. K této variantě se přiřazuje i předčasný vstup do školy u dítěte mladšího šesti let, a pak diskutované přeskokování ročníků nebo tzv. rychlíkové třídy, kdy se např. šestiletý program vměstná u vybraných žáků do čtyřletého cyklu (Mönks, 2002). **Enrichment** je metoda, která skýtá mnoho variací a je známá i v českých školách. Vždyť víceletá gymnázia a specializované školy jazykové a matematické nejsou ve své podstatě ničím jiným než obohaceným programem, který má sloužit nadaným dětem buď ve specifických oblastech (jazykové, sportovní, hudební a matematické základní školy) nebo ve všeobecně kognitivních oblastech (víceletá gymnázia), kde se předpokládá vyšší úspěšnost akademické orientace žáků a jejich pokračování ve studiu na vysoké škole. Do kategorie enrichmentu můžeme zařadit i naše pověstné základní umělecké školy, domy dětí a mládeže a jiné organizace - státní i soukromé.

"Model otáčivých dveří"

Obohacování učiva může fungovat na dobrovolnické bázi. Nejznámějším modelem je patrně **Renzulliho "model otáčivých dveří"** - Revolving Door Model (Renzulli, 1998). Joseph Renzulli tento model postavil na dobrovolnickém základě. Nerespektuje americkou tradici, že do programů pro nadané by měli být žáci předem pečlivě selektováni a testováni. Naopak jim poskytuje "otevřené dveře". Nechává žáky, kteří mají o rozšiřující program zájem, aby se sami přihlásili. Obsah programu je však velmi náročný a nedovolí neproduktivním žákům setrvat - dveře se znovu otočí a v programu zůstávají jen ti nejschopnější.

Kreativita

Další oblastí, o které se v současné pedagogice nadaných diskutuje, je posun od řešení problémů k vyhledávání problémů. Naše škola staví před žáky denně stovky příkladů a učí je a později zkouší, jak

daný algoritmus řešit. Současná doba však již nepotřebuje tolik mechanických řešitelů předložených úloh. Manuální práce je do velké míry nahrazena různými technologiemi. V matematické rovině za nás mnoho problémů řeší počítače (Tannenbaum, 2000). Naše doba hledá takové osobnosti, které budou úspěšně hledat nové problémy, jejichž řešení je potřeba. Hledá lidi nových nápadů, koncepcí a strategií. Hledá vůdce alternativních směrů uvažování ve vědě i v praktickém životě. Na tyto společenské potřeby by měla reagovat samozřejmě i škola. Měla by ve vyučování poskytovat prostor k vyhledávání problémů a podporovat kreativitu.

Tvořivost se z prostého důvodu nemůže stát hlavní prioritou vzdělávání. Škola plní na prvním místě roli informační (Csikzentmihalyi, Wolfe, 2000). Poskytuje zásobárnu informací, vědomostí, dovedností a postojů, které jsou pro život ve společnosti nezbytné. V tomto ohledu se česká škola rozhodně nemá za co stydět. Naše vzdělávání je velmi bohaté na informace, někdy je považované za příliš encyklopedické. Na druhé straně nedisponuje dostatečnými možnostmi podpory nových řešení a nových přístupů k problému. Posun od řešení problémů k jejich vyhledávání je tedy velmi žádoucí.

Skupinová práce

Velmi oblíbenou metodou ve školách, zejména porevolučních let, jsou různé **formy skupinové práce**. Princip, většinou učitelů dobře známý, spočívá v přenesení těžiště práce z frontální výuky na malé skupinky (většinou 4 - 8 dětí), ve kterých žáci formou spolupráce řeší zadaný problém ve vymezeném čase. Po dokončení práce každý pracovní tým prezentuje, k jakým výsledkům došel. Role učitele se zde posunuje na "dozorce" průběhu práce, může individuálně poskytovat skupinkám vodítka, ale rozhodně neřídí pracovní proces. V závěrečné fázi shrnuje, k jakým shodným výsledkům se došlo ve všech skupinách a formuluje závěry.

Skupinové vyučování se doporučuje ve výuce všech předmětů, s žáky všech možných úrovní. Kooperativní metoda není problematická ani v práci s nadanými žáky. Naopak, skupinová práce je vhodná. Učí leckdy individualisticky zaměřené nadané žáky spolupracovat, formulovat a sdílet názory. Problematické je však **dělení žáků do skupin**. Zatímco metoda kooperativního učení vyzdvihuje znalostně heterogenní skupiny, nejeví se dle Slavina (1990) toto jako vhodná forma pro nadané žáky. Nadaným svědčí spíše skupiny úrovně homogenní. Pokud totiž budou vždy fungovat v heterogenní skupině jako zdroj všech informací a v podstatě doučovat slabší žáky, vyvstává několik specifických problémů. Za prvé, skupinové úkoly budou zadávány na základě úrovně slabších žáků, což neposkytuje dostatek náročnosti pro nadané. Za druhé, úlohy budou odpovídat i tempu průměrných žáků a za třetí, výsledky skupiny budou hodnoceny na základě nižších hodnot úrovně. Nadaným žákům to může poskytovat prostor pro odpočinek, ale nikoliv prostor pro opravdové zhodnocení jejich skutečných možností podaného výkonu. Pro nadané žáky se tedy doporučuje spíše práce v úrovně **homogenních pracovních skupinách**.

Alternativní vzdělávací programy

Do českého školství začaly pronikat **metody alternativních vzdělávacích programů** a výuka se začíná orientovat více na žáka než na učitele. Naši pedagogové pochopili, že k dosažení efektivních výsledků nestačí ze školních dětí vytvořit jen "chodící encyklopedie", ale je třeba je pro daný obor skutečně zaujmout a motivovat. Hovoří se více o propojení akademických disciplín s následnou profesní praxí a uplatnění žáků v daných oborech. Učitelé se začínají školit, vznikají profesní organizace, které formou seminářů a dílen poskytují možnosti dalšího vzdělávání, které jsou snadno aplikovatelné do pedagogické praxe. Mění se i orientace výuky na pedagogických fakultách směrem k pedocentrické přípravě učitelů, zvyšuje se zájem českého ministerstva školství o propagaci problematiky péče o mimořádné akademické talenty. Slibnou perspektivou se jeví implementace metod výuky a práce s mimořádně nadanými žáky, která se začíná v univerzitním pedagogickém prostředí také prosazovat jako životaschopná disciplína v rámci školní didaktiky. Bohužel ne vždy tento vývoj probíhá žádoucí rychlostí a je třeba rozvíjet veřejnou diskusi v tomto smyslu.

Mimoškolní činnost

V závěru mi dovoluji podotknout ještě jeden pozitivní aspekt českého vzdělávacího systému. Na rozdíl od západních zkušeností má náš stát dlouhodobé tradice v péči o dětské talenty v mimoškolních činnostech. Zájmové aktivity, především uměleckého a sportovního zaměření, skýtají dobrý vzor péče o nadané děti. Proč nevyužít těchto možností různých klubů, odpoledních mimoškolních kroužků a uměleckých škol jako modelu péče i o intelektově nadané děti? Proč by se nemohl akademický talent rozvíjet např. formou matematických her nebo soutěží ve verbálních hádankách? Proč nevyužívat oblíbené vyučovací strategie i pro odpolední činnosti? Vše je jen otázkou entusiasmů učitelů, zavedení nových tradic a

překonání zažitých stereotypů. Vždyť, co je krásnějšího a více naplňujícího pro dítě, nežli pocit, že v oblasti, ve které vyniká, může nacházet i zábavu a potěšení.

Použité zdroje literatury:

- BAUM, S. M., REIS, S. M., & MAXFIELD, L. R. (Eds.). *Nurturing the gifts and talents of primary grade students*. Mansfield Center, CT: Creative Learning Press, 1998.
- BIRELEY, M., GENSHAFT, J. (ed.) *Understanding the Gifted Adolescent. Educational, Developmental, and Multicultural Issues*. New York: Teachers College Press, 1991.
- COLANGELO, N. - DAVIS, G. A. *Handbook of Gifted Education*. 1. vyd. Needham Hights: Allyn & Bacon, 1990.
- CSIKZENTMIHALYI, M., & WOLFE, R. *New Conceptions and Research Approaches to Creativity: Implications of a Systems Perspective for Creativity in Education*. In: K. A. Heller, F. J. Mönks, R. J. Sternberg & R. F. Subotnik (Eds.) *International Handbook of Giftedness and Talent (2nd Edition)* (pp. 141-155). Oxford: Pergamon, 2000.
- DAVIS, G. A. - RIMM, S. B. *Education of the Gifted and Talented*. 4. vyd. Needham Hights: Allyn & Bacon, 1998. 497 s.
- www.indiana.edu/~intell/map.html
- LÁZNIBATOVÁ, J. *Nadané dieťa - jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie*. Bratislava: IRIS, 2001.
- MÖNKS, F. J. & MASON, E. J. *Developmental Psychology and Giftedness: Theories and Research*. In: K. A. Heller, F. J. Mönks, R. J. Sternberg & R. F. Subotnik (Eds.) *International Handbook of Giftedness and Talent (2nd Edition)* (pp. 141-155). Oxford: Pergamon.
- PERLETH, C., SCHATZ, T. & MÖNKS, F. J. *Early Identification of High Ability*. In: K. A. Heller, F. J. Mönks, R. J. Sternberg & R. F. Subotnik (Eds.) *International Handbook of Giftedness and Talent (2nd Edition)* (pp. 141-155). Oxford: Pergamon, 2000.
- PETERS, W. A. M., GRAGER-LOIDL, H., & SUPPLEE, P. *Underachievement in Gifted Children and Adolescents: Theory and Practice*. In: K. A. Heller, F. J. Mönks, R. J. Sternberg & R. F. Subotnik (Eds.) *International Handbook of Giftedness and Talent (2nd Edition)* (pp. 141-155). Oxford: Pergamon, 2000.
- STERNBERG, R. *The triarchic mind: A new theory of human intelligence*. New York: Viking, 1988.
- TANNENBAUM, A. J. *A History of Giftedness in School and Society*. In: K. A. Heller, F. J. Mönks, R. J. Sternberg & R. F. Subotnik (Eds.) *International Handbook of Giftedness and Talent (2nd Edition)* (pp. 141-155). Oxford: Pergamon, 2000.
- VONDRÁKOVÁ, E. *Péče o nadané děti jako znak dobré školy*. In *Učitelské listy* 11/12, č. 9,10, 2001.
- WINEBRENNER, S. - ESPELAND, P. *Teaching Gifted Kids in the Regular Classroom: Strategies and Techniques Every Teacher Can Use to Meet the Academic Needs of the Gifted and Talented*. (Revised and Updated Edition) Free Spirit Publishing, 2000.

Kdo jsou mimořádně nadaní?

"...jsou to děti, které jsou identifikovány profesionálně kvalifikovanými osobami jako děti s přednostmi význačnými pro schopnost vysokého výkonu. Tyto děti vyžadují diferencované vzdělávací programy a služby nad rámec běžně poskytovaných klasickým vzdělávacím programem k tomu, aby mohly přispět ke svému prospěchu i užitku společnosti. Děti schopné vysokého výkonu zahrnují ty, které demonstrují prospěch a/nebo potenciál v jakékoliv jedné či více z těchto oblastí:

- **všeobecné intelektové schopnosti,**
- **specifická/jednotlivá akademická způsobilost,**
- **kreativní a produktivní myšlení,**
- **schopnosti vůdcovství,**
- **výtvarné umění,**
- **psychomotorické schopnosti." (Sidney Marland, 1972).**

Na otázku **Kdo je nadaný žák?** nalezneme odpověď i v české literatuře. Kalhous a Obst¹ uvádějí hned několik hlavních ukazatelů, podle kterých lze, dle jejich mínění, nadaného žáka rozpoznat a identifikovat. Nadaného žáka vidí jako:

- žáka, který svými znalostmi přesahuje stanovené požadavky,
- odpovídá rychle a s jistotou,
- snadno a rychle chápe nové učivo,
- objevuje často tvořivé odpovědi,
- spontánně se zajímá o další informace, rozvíjí v tomto směru svou zájmovou činnost,
- má potřebu znalosti, má dovednosti se projevit a uplatnit.

Autoři dále uvádějí **vedlejší ukazatele**, které jsou typické pro nadané jedince:

- pozitivní vztah ke škole a učitelům,
- postavení žáka v třídním kolektivu,
- úroveň sebehodnocení.

Nahlédneme-li však do odborné zahraniční literatury, zjistíme, že pojetí, které zde nastiňují Kalhous a Obst neodpovídá pojetím zahraničním, s kterými se ztotožňujeme i my. Nadání nepředstavuje vždy pouze klad a výhodu, nese s sebou celou řadu negativních charakteristik, kterým v každodenním životě čelí i vyučující. Winebrennerová² nastínila ve svém díle poměrně obsáhlý souhrn **pozitivních a negativních** charakteristik nadaných jedinců. Na straně jedné můžeme říci, že nadaní jedinci se vyznačují:

- extrémní vyspělostí v jakékoliv oblasti učení a výkonu,
- asynchronním vývojem,
- širokou slovní zásobou a vyspělým verbálním projevem,
- výbornou paměť,
- samostatností v učení,
- složitějšími myšlenkovými operacemi,
- abstraktním myšlením,
- dávají přednost komplexním a náročným úkolům,
- schopností aplikovat své dosavadní vědomosti do nových situací,
- zvědavostí,
- množstvím (neobvyklých) zájmů, koníčků - jsou to sběratelé,
- touhou pracovat nezávisle, samostatně, svým vlastním způsobem,
- sofistikovaným smyslem pro humor.

Současně však:

- odmítají práci nebo pracují nedbale,
- pociťují nervozitu při běžném tempu práce třídy,
- odmítají rutinní a předvídatelnou práci,
- kladou mnoho otázek, často choulostivých,
- odmítají příkazy,
- sní v průběhu dne,
- ovládají třídní diskuze,
- bývají panovační k učitelům i ke spolužákům,
- jsou netolerantní k nedokonalosti vlastní i ostatních,
- jsou přecitlivělí vůči kritice,
- odmítají se podřídít,
- "hrají divadlo" a ruší spolužáky,
- hrají "třídní šašky",
- jsou netrpěliví.

Vývoj nadaných jedinců bývá nejednou poznamenán disproporcionalitou vývoje jednotlivých složek. Zatímco jejich úroveň myšlení je vysoká, v některých případech jejich tělesný vývoj zaostává. Láznibatová³ uvádí hned několik oblastí disproporcionality v následující tabulce:

Vysoká úroveň	Nižší úroveň
psychický vývoj	tělesný vývoj

intelektová úroveň	emocionálně-sociální úroveň
verbální složka intelektu	non-verbální složka intelektu
zrychlené myšlení, řeč	pomalé psaní, slabé grafo-motorické schopnosti
logické uvažování, brilantnost úvah	mechanické myšlení, získávání poznatků
logické, problémové učení	klasické paměťové učení
tvořivost, nové originální prvky řešení problémů	klasické chápání a použití ověřených vzorů a modelů
potřeba nových informací, poznatků	držení se předepsaného, osnovami určeného učiva
zájem o řešení komplikovaných, neznámých úloh	upřednostňování mechanických, jednotvárných, lehkých úloh

Je tedy zcela zřejmé, že nejen jejich intelektuální potřeby, ale i jejich potřeby sociální a emocionální, jsou do určité míry odlišné od většinové školní populace, což by bezpochyby mělo být zohledněno v přístupu k jejich vzdělávání.

-
- ¹ KALHOUS, Z., OBST, O. Školní didaktika. Praha: Portál, 2002, 1. vydání, s. 430.
² WINEBRENNEROVÁ, S. Teaching gifted kids in the regular classroom. Minneapolis: Free Spirit Publishing, 1992.
³ LÁZNIBATOVÁ, J. Nadané dieťa, jeho vývin, vzdelávanie a podporovanie. Bratislava: IRIS, 2001.

Několik postřehů o vzdělávání mimořádně nadaných a talentovaných žáků v různých zemích

Joan Freemanová | Dne: 30. 6. 2004 Přečteno: 173krát

Pokusila jsem se vytvořit **mezinárodní přehled na téma vzdělávání mimořádně nadaných a talentovaných dětí**. Nabízela se mi různá hlediska. Mimořádné výkony mohou vycházet z nabídky širokého spektra služeb nebo vznikat naprosto samovolně. Např. ve Skandinávii a Japonsku neexistují žádné programy pro nadané. Přesto jsou úspěchy dětí z těchto zemí často mnohem větší než v zemích zaměřujících se na talentované žáky. Na Novém Zélandu a v Izraeli poskytuje vzdělávací systém na celostátní úrovni velmi štědré služby pro mimořádně nadané. Německo má systém inspirujících celonárodních soutěží s lákavými cenami. Brazílie pomáhá při hledání vážně ohrožených dětí s vysokým potenciálem. Rozsáhlý systém vyhledávání talentů v Severní Americe vybírá mladé lidi na letní pobyty podle jejich dobrých výsledků ve škole.

Setkala jsem se s nesmírnou rozpolceností v přístupech k nadání dětí a na základě toho s různými možnostmi poskytovaných služeb. Velmi zřetelně lze rozlišit východní pojetí, že **"všechny děti mají potenciál k nadání"**, a západní koncepci, že **"jen některé děti mají tento potenciál"**. Např. vyhledávání talentů západního stylu (v orig. talent search) předpokládá, že některé děti jsou od narození schopnější než druhé, a proto mají být testovány, diagnostikovány a na základě tohoto výzkumu s nimi má být zacházeno. Ale širokoúhlý čínský přístup vlastní nominace¹ pro obohacující programy předpokládá, že právě zájmy samotných dětí spolu s vhodnou příležitostí jim umožní vyniknout. V Japonsku jsou všechny děti v primárním vzdělávání považovány za podobné co do míry výkonu a jejich rozdílné výsledky jsou připisovány jak tvrdé práci, tak schopnostem učitelů. Odměnu za vytrvalost těchto malých dětí představuje možnost výběru kvalitní střední školy, která jim posléze umožní přístup na univerzity, po nichž následuje dobré zaměstnání, a pak dobrá penze.

Rozličné úsilí je na mezinárodní úrovni podepřeno rozdílnými teoretickými koncepcemi. V Bulharsku je např. již více než čtvrt století používána koncepce Edwarda de Bona, a to bez jakéhokoliv jasného důkazu o tom, že se zlepšila tvořivost dětí. Stejně tak i teorie mnohočetných inteligencí Howarda Gardnera postrádá dostatek přímých důkazů. Slibným se jeví výzkum v Rusku, kde Lev Vygotskij ověřuje koncepci

"zóny blízkého vývoje". Navrhuje, aby děti nebyly vyučovány na základě úrovně, které momentálně dosahují, ale spíše na základě úrovně, které by potenciálně mohly dosáhnout.

Mít vše pod kontrolou

Hlavním problémem, především v oblasti vzdělávání mimořádně nadaných, je aplikace vědeckých poznatků do každodenní učební praxe. K vědeckému pokroku je zapotřebí, aby před jakoukoliv vzdělávací iniciativou (v jakémkoliv měřítku) byly jasně stanoveny cíle a záměry, dále pak popis toho, proč má být daná metoda nabízena a systém hodnocení efektivity daného projektu. Bez možnosti komparace s výsledky podobné práce, pohledu před a po dané činnosti, je pak těžké posoudit, zda byly vhodně investovány čas i peníze. Myslet a pracovat vědecky, neznamená popírat, že učitelství je kus umění, ani že učitelé musí mít jistou míru talentu. Většinou se hledá nejvhodnější a nejefektivnější vzdělávací metoda, a pokud možno co nejekonomičtější způsob.

Nadané děti se zcela jistě naučí při speciálních obohacujících aktivitách více než ty, kterým tyto příležitosti nebyly poskytnuty (i když nevyhnutelně dochází k chybám při výběru). Existuje také překryv mezi různými způsoby výchovy, např. pull-out programy² mohou existovat ve škole i mimo ni. Ať je žákům poskytována jakákoliv metoda, klíčovým aspektem úspěšného programu je dobrá spolupráce a zpětná vazba mezi rodiči, školou i účastníky samými. Není rozumné přímo kopírovat metody a přenášet je z jiné kultury do vlastní, aniž bychom si uvědomovali nutné rozdíly. Proto je nutné metody adaptovat. Např. by asi bylo těžké implementovat japonskou houževnatou kulturu do anglických škol. Může však být prospěšné ozřejmit učitelům, že mají usilovat o vyhledávání vysokého potenciálu v každém dítěti, a sice proto, aby žáci automaticky nepropadli do kategorie méně schopných.

V celosvětovém měřítku existuje rostoucí trend poskytovat mládeži příležitosti k rozvoji vysokých schopností na dobrovolnické bázi. Zamezí se tak situaci, kdy jsou nadšení žáci automaticky odmítnuti bez šance situaci zvrátit. Některé mimoškolní aktivity, i když nejsou přímo určeny pro nadané, poskytují vzdělávací prostředky a podporu k rozvinutí zájmů do jakékoliv šíře. Jsou to např. americké kempy "Dobývání renesance", které jsou určeny pro celou rodinu, nebo čínské "Dětské paláce". Z pohledu zpět jasně vyplývá, že celosvětově proslulí nadaní lidé se vždy orientovali na výkon směrem ke svým zájmům. Disponovali však schopnostmi tyto zájmy zdokonalit na nejvyšší úroveň.

Ať jsou využívány jakékoliv metody, které slouží k vyniknutí dětí, ať se zaměřují jen na některé, které projdou testy (někdy pokud disponují financemi), anebo poskytují prostor k odhalení a rozvoji skrytých nadprůměrných schopností, víme jistě, že bez vhodné a hojné pomoci nemůže být vysoký potenciál plně rozvinut. Pokud s tímto faktem budeme počítat, bude nás to nutit k tvůrčímu přístupu a využití všeho, co je po ruce, a to i s malým množstvím dostupných prostředků. Za hranicemi školy a vyučování se mohou možnosti pomoci lišit; od národních center podpory nadání na velice vysoké úrovni přes místní zdrojová centra, která slouží jako zdroj inspirace, až po využívání školních prostor k mimoškolní činnosti, letní školy, nadstavbové třídy, poradenství, instituce vyššího vzdělání, komerční svět i dobrovolnické organizace.

Moje rada zní: vyberte si pro dané podmínky tu nejlepší metodu. Rozhlédněte se po možnostech, vyberte si tu, která se jeví dobrou a má výsledky efektivity práce a s využitím vědeckého přístupu aplikujte to, co vám připadá nejvhodnější.

Převzato z: <http://www.standards.dfes.gov.uk/midbins/eic/J%20Freeman%20Summary.PDF>

Překlad: Jitka Sejvalová

---

¹ Čína, relativně chudá země, poskytuje velkou nabídku obohacujících programů (enrichment), které nejsou nikým limitovány, jsou vybírány samotnými dětmi. Jejich výsledky jsou vynikající.
² Jde o specifické programy v západních zemích, kdy žáci jsou vybráni z klasické výuky a věnují se nadstavbové činnosti. Tato činnost může fungovat v rámci vyučování ve škole nebo jako odpolední volnočasová aktivita.

Možnosti rozvoje potenciálu mimořádně nadaných ve školním prostředí

Lucie Novotná | Dne: 30. 6. 2004 Přečteno: 240krát

**Akcelerace
Enrichment
Možné
Zahraniční
Co s
Závěr**

formy

**vzdělávání
zkušenosti
třídě?**

mimořádně

nadanými

v

běžné

Stejně jako v zahraničí i naše společnost se pohybuje na ose elitářství - rovnostářství. Přestože zde existují snahy vytvořit speciální přístupy ke vzdělávání nadaných jedinců, druhá strana se přiklání k názoru, že se jedná o vytváření elity ve společnosti a děti, které již tak mají velké výhody, nepotřebují další zvýhodňování. Dle jejich názoru je třeba poskytnout všem stejné podmínky, tedy jednotnou školu. Nicméně jednotná škola neznamena stejné podmínky pro každého. Zatímco v zahraničí existuje celá řada forem a metod vzdělávání mimořádně nadaných, naše školství má jen minimální zkušenosti. Nezpochybňujeme fakt, že v době před rokem 1989 zde byla jistá síť tzv. škol či tříd se zaměřením (jazykových, matematických, přírodovědných). Nicméně rok 1989 přinesl celou řadu změn a naše školství v současné době jen minimálně reflektuje vzdělávací potřeby mimořádně nadaných. Samozřejmě zde stále existuje poměrně dobrá péče o sportovní či umělecké talenty.

Pokud rodič hledá školu pro své dítě, obvykle se snaží zvolit to nejlepší z toho, co mu je nabízeno. Bohužel při této volbě ještě stále nemůžeme zohledňovat všechny faktory, které bychom měli zohledňovat při rozvoji potenciálu dítěte - tedy komunikaci školy s rodiči, principy umístování do tříd (nejen dle věku, ale i schopností, zájmů, atd.), zohledňování individuality dítěte, zájmy dítěte a postoj školy k problémům.

Možnosti systematické péče o nadané jsou poměrně široké. Mohou se pohybovat od naprosté integrace až po absolutní segregaci mimořádně nadaných. Každá z níže uvedených forem a metod má svá pozitiva i negativa a žádná z nich nemůže být odpovědí pro všechny nadané žáky. S nadanými žáky může učitel velmi efektivně pracovat v běžné třídě, stejně tak jako ve speciální škole pro nadané. V každém případě je však nezbytně nutné výuku přizpůsobit **obsahově** (nadaní mají často neobvyklé oblasti zájmů, což by se mělo odrazit i v jejich výuce), **organizačně a metodologicky**. Ve vzdělávání nadaných existují dva přístupy, které lze aplikovat na každé úrovni vzdělávání, **akcelerace** (urychlení) a **enrichment** (obohacení).

Akcelerace

Akcelerace neboli urychlení umožní dítěti učit se na úrovni vyšší než mu náleží dle věku (ročníku). Dochází tedy ke zrychlení tempa výuky, případně vynechávání studia materiálů, které už dítě zná. Žáci a studenti jsou tak seznámeni s novými poznatky dříve než ostatní, respektive pokryjí stejné množství poznatků v kratším časovém období. Akcelerace může nabývat celou řadu forem, ale jen některé z nich jsou v současnosti využívány v našem školském systému.

Typy akcelerace¹

Předčasný vstup na vyšší úroveň vzdělávání (počínaje MŠ).	Žák je přijat do školy dříve než je obvyklé.
"Přeskakování ročníků".	Žák vynechá ročník studia a přechází o ročník výše než by měl; většinou k této změně dochází na konci resp. začátku školního roku (např. žák 3.ročníku přechází do 5.ročníku).
Akcelerace v předmětu.	Žák je umístěn do skupiny studentů s lepšími výsledky v určitém předmětu či předmětech; nepostupuje však do vyššího ročníku.

Vertikální seskupování.	Žák je zařazen do věkově heterogenní třídy; mladší tak mohou spolupracovat se staršími.
Paralelní studium.	Žák základní školy může současně studovat některé předměty na střední škole, apod.
"Zhuštění" studia. Rychlíkové třídy.	Dítě se učí podle normálních osnov, které ovšem zvládne za třetinu času. Většinou dochází k omezení úvodních aktivit, drilu, apod. V ušetřeném čase se věnuje rychlejšímu studiu daných osnov. Poměrně oblíbeno u odborníků.
Studium organizované samotným studentem.	Žákovi jsou poskytnuty studijní materiály, aby mohl pracovat vlastním tempem. Zatímco ostatní děti ve třídě pracují na přednášené látce, tento žák již pracuje na něčem jiném. Dítě přebírá zodpovědnost za časování vlastní práce.
Mentoring.	Žák pracuje s odborníkem v oblasti (možná třídní učitel nebo někdo mimo školu).
Celoroční docházka. školní	Žák dochází do školy i o víkendech či o prázdninách.
Korespondenční kurzy.	Žák absolvuje středoškolské či vysokoškolské kurzy korespondenční formou.
Mimoškolní aktivity.	Žák navštěvuje vzdělávací kurzy nabízené na vyšší úrovni, např. univerzitní.

Akcelerace znamená zvýšenou míru zátěže nejen pro dítě, ale i pro vyučující. Proto je nesmírně důležité zvážit, zda urychlení vzdělávání je ideálním řešením situace pro vzdělávací situaci dítěte. Akcelerace nesmí být výsledkem nátlaku z jakékoliv strany. Někteří odborníci se přiklánějí k názoru, že akcelerace je vhodným řešením pro děti, jejichž intelekt se pohybuje v horních 2% inteligence². Toto se může jevit jako diskutabilní, ale je bezpochyby potřebné, aby dítě bylo v oblasti akcelerace excelentní. Dále je nezbytně nutné zajistit, aby učitel, který bude s dítětem spolupracovat, s akcelerací souhlasil. Současně je nezbytně vyžádat si souhlas rodičů dítěte. V některých případech (např. předčasný vstup do školy, přeskokování ročníků) souhlas rodičů vyžaduje přímo zákon. Vzhledem k náročnosti nové situace je zcela zásadní podmínkou, aby dítě rozumělo tomu, co ho čeká, aby bylo emocionálně stabilní. Dítě musí s akcelerací souhlasit.

Akcelerace pro děti bezpochyby znamená, že se vyhnou bezpředmětnému opakování učiva a drilu, monotónní práci a nudě. Úroveň studia se více přiblíží schopnostem a dovednostem dítěte a jeho výsledkům, což se samozřejmě odráží ve vhodném rozvoji pracovních návyků. Jeho schopnosti jsou více oceňovány a dostává se jim adekvátního uznání bez ohledu na věk dítěte či ročník studia. Zvyšuje se produktivita práce dítěte. Dítěti je poskytnut prostor, který může věnovat svým zájmům. Podnětné a zajímavé prostředí zvyšuje motivaci dítěte. Akcelerace také umožňuje nadaným setkávat se s intelektuálními vrstevníky, které obvykle vyhledávají, neboť právě v jejich společnosti jsou spíše oceněny jejich nadprůměrné schopnosti. Vyvarují se tak konfliktům s vrstevníky, kteří nesdílejí jejich zájmy a schopnosti a nerozumí jim. Všechny tyto faktory se příznivě odráží v jejich studijní i životní úspěšnosti. Vhodná akcelerace snižuje pravděpodobnost, že se nadaní žáci či studenti stanou neúspěšnými.³

Ovšem i akcelerace s sebou přináší celou řadu rizik hned v několika oblastech⁴ - akademické, emocionální, sociální i mimoškolní. Děti přicházejí z prostředí, které je jen minimálně podněcovalo k nějaké činnosti a děti svými schopnostmi a dovednostmi převyšovaly své vrstevníky. Náhle se objevují v prostředí, které je náročnější. Akademický tlak může být pro děti tak vysoký, že nebudou schopny se s ním vyrovnat. V průběhu dalšího studia se mohou začít projevovat mezery v přípravě, kterým se akcelerovaný student nevyhne. Současně žáci postrádají celou řadu zkušeností (např. nezávislé učení aj.). Tito žáci jsou ve srovnání se svými spolužáky fyzicky a emocionálně nezralí. Rozvoj znalostí a základních schopností zbrzdí rozvoj jejich kreativity a divergentního myšlení.

Akcelerace může způsobovat i mnoho emocionálních problémů. Vysoké nároky mohou u dítěte zapříčinit frustraci, která může přerůst až ve stres, příp. syndrom vyhoření. Fyzická nevěpělost omezuje jejich začlenění do fyzických aktivit se spolužáky, ti někdy mladší spolužáky odmítají. Omezené možnosti k vytváření přátelství vedou k izolaci jedince a limitování možnosti rozvinout jeho sociální schopnosti. Díky zvyšujícím se nárokům na práci ve škole dítě nemá dostatek času a možnosti se spřátelit s vrstevníky. Nadaný postrádá sociální aktivity vhodné jeho věku, má méně možnosti účastnit se mimoškolních aktivit s vrstevníky. Nedostatek času vede i k omezení možnosti věnovat se zájmům a koníčkům, což vyúsťuje v problémy v pozdějším životě.

Enrichment

Zatímco akcelerace je urychlením studia daných osnov, **enrichment** neboli obohacení je spíše proces, který rozšiřuje výuku za hranice daných osnov. K modifikaci výuky dochází ve dvou směrech, jednak dochází k prohlubování informací a současně se rozšiřuje i tématický kruh informací. Nadaní tak nejsou zvýhodňováni vůči svým spolužákům a nepřekračují svůj ročník, zůstávají se svými vrstevníky. Hlavním problémem těchto obohacujících aktivit se může jevit častá nejasnost cíle, ke kterému obohacená výuka spěje. Nicméně ve světě existuje celá řada nejrůznějších programů, které využívají ve své výchozí koncepci právě myšlenku obohacení základní výuky.

Formy organizace enrichmentu⁵

Nezávislé studium, výzkum a umělecké projekty.	Možnost nezávislého studia či nezávislých projektů nabízí dětem neomezené možnosti; mohou pracovat na výzkumech v jakékoliv oblasti, na jakémkoliv tématu. Mohou pracovat samostatně, ve dvojicích či v malých skupinách.
Výuková centra.	Jde o pracovní místa pro jednotlivce i skupiny. Žáci si mohou vybírat, ve kterém z center budou pracovat. Je důležité, aby učitel zajistil, že čas strávený v tomto centru je dobře využit.
Výlety.	Výlety mají být pojímány jako aktivní získávání informací v nejrůznějších oblastech, které mohou studenti později využít např. i ve svých projektech.
Sobotní programy.	Jedná se o jakési "minihodiny", které vyučují dobrovolníci z řad učitelů, studentů VŠ, apod. Nadaní se tak mohou stýkat se svými intelektuálními vrstevníky.
Letní programy.	Jedná se o letní kurzy a workshopy (dílny), které jsou určeny pro nadané a talentované. Většinou jsou tematicky zaměřené. Mohou být organizovány učiteli i odborníky.
Mentoring.	Spolupráce s odborníky (umělci, vědci, atd.) v dané oblasti, kteří v rámci školy či mimo ni pracují s nadanými a rozšiřují jejich odborné znalosti v dané oblasti.
Soutěže.	Soutěže mohou být pořádány jak školami tak jinými organizacemi. Nabývají podob místních, regionálních či celostátních a mezinárodních.
Modifikace výuky v běžné třídě.	Diferenciace výuky v běžné třídě např. zhuštěním učiva a seskupováním žáků podle schopností či zájmů.
Pracovní společenství.	Tato společenství existují např. v Německu. Každé společenství má stanovená výběrová kritéria, jako nadšení a zvědavost, bohatství nápadů, nadání pro daný obor, vytrvalost, schopnost vydržet zvýšenou zátěž, schopnost týmové práce.
Místnost pomůcek.	Nadaní žáci tuto místnost navštěvují během výuky a spolupracují zde se speciálně připraveným učitelem na projektech.

Základním předpokladem existence tohoto pojetí je umožnit dětem přístup k extra vzdělávacím materiálům. Tyto materiály mohou být společné pro více škol, mohou být umístěny v knihovnách škol, aby k nim měly přístup všechny děti, kdykoliv budou chtít. Je však důležité, aby tyto materiály měly souvislost s obsahem hodin. Lze je pak využít v okamžiku, kdy děti předčasně dokončí úkol nebo aby děti motivovaly k činnosti. Také vhodně zvolené hračky a hry mohou podnítit pozorovací a plánovací schopnosti dítěte.

Vzhledem k tomu, že obohacování výuky vyvíjí na učitele vysoký tlak, vyžaduje dokonalou přípravu. Z tohoto důvodu je nezbytné, aby učitelé procházeli vzdělávacími kurzy a workshopy (dílňami), aby byli schopni aplikovat enrichment v běžné třídě. Bez ochoty učitelů a vedení školy změnit každodenní rutinu však aplikace enrichmentu není možná. Formální výuku je třeba uvolnit, restrukturovat školní rozvrh tak, aby byla začleněna i období nezávislého učení (např. samostatná práce na komplexnějších projektech, apod.).

Práci s nadanými a možnost rozvíjet jejich potenciál na vyšší úrovni v zahraničí velkou měrou ulehčují tzv. podpůrné skupiny. Jedná se o lokální organizace, asociace, kluby nebo společenství, která provozují aktivity pro děti i jejich rodiče. Častými spolupracovníky bývají také univerzity, jejichž možnostmi mimořádně nadaní často využívají.

Možné formy vzdělávání

Učební aktivity pro mimořádně nadané mohou být akcelerované, mohou být současně obohacené, aby odpovídaly schopnostem žáků, jejich potřebám, rozvíjely jejich tvořivost a myšlení, aby snížily nudu ve třídě a případnou frustraci žáků a zabránily tak rozvoji syndromu underachievementu. Stejně důležité je však, abychom nadaným poskytli možnost setkávat se s lidmi, kteří jsou stejní jako oni, aby se jim dostalo sociální i akademické podpory. Proto existuje celá řada variant seskupování žáků v rámci třídy, školy i mimo ni.

V první řadě jsou to trvalé homogenní skupiny⁶, kam bezpochyby spadají speciální třídy či školy pro nadané nebo tzv. magnetické školy (školy tematicky specializované, např. škola se zaměřením na matematiku, umění, fyziku, apod.). Dále musíme jmenovat trvalé heterogenní skupiny, které vznikají při kombinování různých ročníků v rámci jedné třídy nebo při vytváření skupiny několika nadaných žáků v běžné třídě. V neposlední řadě vznikají skupiny nadaných pouze dočasně, a to v rámci tzv. pull-out programů, kdy je nadaný žák "vytažen" z běžné třídy a některým předmětům se věnuje samostatně nebo v malých skupinách, ale mimo běžnou třídu. Pracuje na projektech, studuje literaturu, sbírá informace, atd. K této formě vzdělávání lze využít i tzv. e-learning, tedy hodiny, které žák absolvuje na intranetu s tutorem, který se mu věnuje. Existují také speciální zájmové třídy, které jsou zaměřeny na určité téma. Žáci mohou do těchto tříd vstupovat dobrovolně a dobrovolně z nich i odejít, pokud je výuka nebaví nebo je pro ně příliš náročná.

Zahranichní zkušenosti

Pro výuku mimořádně nadaných byla v zahraničí vytvořena celá řada vzdělávacích modelů a programů, které nabízejí organizovaný souhrn metod, aktivit a cílů určených pro rozvoj potenciálů nadaných jedinců. Ne všechny byly původně připravovány jako programy pro nadané, přesto je lze použít ve vzdělávání nadaných. Můžeme zmínit např. **Bloomovu taxonomii** výukových cílů. Nejde o souhrn metod pro výuku, tato taxonomie je spíše jakýmsi vodítkem při hodnocení práce nadaných. Bloom⁷ rozdělil výukové cíle do šesti kategorií: vědomosti, porozumění, aplikace, analýza, syntéza, hodnocení. Nadaných by se mohly týkat až nejvyšší tři úrovně.

Dále bychom mohli zmínit **Renzulliho metody**: obohacující triáda a metoda otáčivých dveří. Renzulli⁸ ve své koncepci vychází ze svého modelu nadání, podle něhož je nadání výsledkem interakce nadprůměrné intelektové schopnosti, tvořivosti a motivace. Vytvořil systém tří typů obohacujících aktivit, které nejsou běžně obsaženy v osnovách.

- Obohacující aktivity I. typu mají vyvolat zájem o některou oblast, žáci mají získat přehled o struktuře a možnostech daného oboru.
- Obohacující aktivity II. typu jsou zaměřeny na rozvoj myšlení a citění.
- Obohacující aktivity III. typu již zkoumají reálné problémy. Tuto metodu následně upravil tak, aby se dala využít i v běžných školách.

Poměrně rozšířeným fenoménem v zahraničí jsou tzv. **reformní či alternativní školy**. Můžeme jmenovat Montessoriovské školství, jenský plán či plán daltonský. Právě tyto školy nebyly původně míněny pouze pro nadané jedince, ale vzhledem k jejich filozofii práce s dětmi dobře naplňují vzdělávací, sociální i emocionální potřeby široké skupiny žáků, mezi něž můžeme zařadit i žáky nadané.

Z nových modelů stojí za zmínku **Stenbergův Triarchický model** vzdělávání⁹, který opět vychází z jeho koncepce inteligence. Výuka studentů má rozvíjet všechny složky inteligence současně, nikoliv odděleně. Musíme tedy rozvíjet nejen pamětní učení, ale současně analytické, tvořivé a praktické schopnosti. Výuka tedy nemá obsahovat pouze úkol typu: vzpomeň si, vyjmenuj, ale současně i analyzuj, vytvoř či aplikuj do praxe.

Neopomeneme ani sportovní přístup **Freemanové**¹⁰, která se domnívá, že k rozvoji intelektového potenciálu lze v rámci školy přistupovat stejně, jako např. k rozvoji sportovních schopností jedince. Jedná se tedy o to, že žákovi bude umožněna vyšší dotace hodin v předmětu, který je pro jejich schopnosti stěžejní, bude omluven z výuky v případě, že se bude účastnit jiných aktivit, které jsou v jeho oblasti zájmu, např. soutěže apod. Tento model je v naší zemi poměrně dobře znám, i když je stále aplikován pouze na sportovních školách. Studenti na těchto školách mají možnost trénovat několikrát denně, jsou uvolňováni z výuky pokud mají soustředění, účastní se soutěže, apod. Všichni také víme, že tento přístup funguje velmi dobře. Proč jej tedy neaplikovat také na pole akademické? Intelektové nadání má stejnou hodnotu jako nadání sportovní či umělecké.

Co s mimořádně nadanými v běžné třídě?

Vzhledem k integračním tendencím ve vzdělávání nadaných je třeba připomenout i základní zásady práce s nadanými v běžné třídě. Nadaní nemají příliš v oblibě dril a časté opakování, které se v běžné třídě objevuje poměrně často. Žák určitou informaci ve škole slyší třikrát: nejprve, když učitel představí téma hodiny; potom při samotném výkladu a na závěr při zopakování učiva.¹¹ Tento systém práce je pro nadané ztrátou času, většinou si informaci zapamatují napoprvé. Z tohoto důvodu bychom jim měli umožnit pracovat jejich vlastním rychlejším tempem, méně procvičovat a umožnit jim spíše postup dopředu. Výuka by měla být dostatečně stimulující (dostatečně náročná). Nadaní jsou nezávislí jedinci, kteří ocení větší samostatnost nejen při studiu samém, ale i při rozhodování, příp. hodnocení vlastní práce. Také charakter úkolů, na kterých pracují, by se měl nepatrně pozměnit. Vyžadují spíše divergentní, kreativní a abstraktní úlohy. Výuka by měla být založena z velké části na zkušenostním učení. Je zcela nezbytné umožnit těmto dětem styk s intelektuálními vrstevníky, neboť jejich věkoví vrstevníci jen zřídka dokáží ocenit jejich schopnosti a dovednosti, čímž samozřejmě nadaní trpí a následně se to projevuje i v sociální oblasti.¹²

A jaký by měl být učitel mimořádně nadaných? Jde o velmi žhavou a často diskutovanou otázku. Je učitel běžné školy schopen vzdělávat nadané jedince? Musí být sám nadaný či nikoliv? Davis a Rimm¹³ vytyčili hlavní charakteristiky a kompetence, kterými by, dle jejich mínění, měl učitel nadaných žáků vládnout. Učitel nadaných je nadprůměrně inteligentní, má kulturní a intelektuální zájmy, touží po dokonalosti, je entusiastický a toleratní, dobře vychází s nadanými lidmi a má široké všeobecné znalosti. Zná podstatu nadání a potřeby nadaných, dokáže nadané žáky identifikovat, dokáže rozvíjet či vybírat vhodné metody a materiály pro výuku nadaných, je zručný učitel s dobrými vlastnostmi myšlení včetně tvořivosti a řešení problémů, je dobrý v kladení otázek, dokáže sám iniciovat nezávislý výzkum, dokáže učit individualizovaně, dokáže pracovat s nadanými z různých etnických skupin, je dobrý poradce nadaných a talentovaných. Domníváme se, že informovanost o problematice, postoje a přístupy učitele k nadaným žákům, velká tolerance a entusiasmus jsou důležitějšími faktory, které pozitivně ovlivňují výuku.

Závěr

Ať zvolíme jakékoliv formy či metody vzdělávání nadaných žáků a studentů, musíme mít vždy na paměti, že schopnosti studentů musí být přijímány, oceňovány a podporovány učiteli, rodiči, vrstevníky i celou společností. Je nezbytné našim žákům poskytnout zkušenosti, které prohloubí jejich znalosti a dovednosti. Za tímto účelem musíme ve škole vytvořit dostatečně stimulující a interaktivní prostředí, kde budou respektovány individuální rozdíly žáků a studentů i jejich potenciál. Výuka však bude dostatečně účinná pouze v případě, že všichni učitelé budou ochotni poskytnout dětem vhodné výukové metody, které odpovídají jejich potřebám a odlišnostem.

---

¹SOUTHERN, W.T., JONES, E.D., STANLEY, J.C. *Acceleration and Enrichment: The Context and Development of Program Options*. In HELLER, K.A., MÖNKS, F.J., PASSOW, A.H. *International*

- Handbook of Research and Development of Giftedness and Talent*. Amsterdam: Pergamon Press, 1993.
- ² EVANS, S. *Acceleration: A legitimate means of meeting the needs of gifted children*. WWW dokument dostupný na: <http://www.nexus.edu.au/teachstud/gat/evanss.htm> (citace 2003-12-11).
- ³ SOUTHERN, W.T., JONES, E.D., STANLEY, J.C. *Acceleration and Enrichment: The Context and Development of Program Options*. In HELLER, K.A., MÖNKES, F.J., PASSOW, A.H. *International Handbook of Research and Development of Giftedness and Talent*. Amsterdam: Pergamon Press, 1993.
- ⁴ tamtéž
- ⁵ DAVIS, G.A. - RIMM, S.B. *Education of the gifted and talented*. 4.vyd. Needham Heights: Allyn and Bacon, 1998.
- ⁶ DAVIS, G.A. - RIMM, S.B. *Education of the gifted and talented*. 4.vyd. Needham Heights: Allyn and Bacon, 1998.
- ⁷ GEORGE, D.R. *Instructional Strategie and Models for Gifted Education*. In HELLER, K.A., MÖNKES, F.J., PASSOW, A.H. *International Handbook of Research and Development of Giftedness and Talent*. Amsterdam: Pergamon Press, 1993.
- ⁸ JURÁŠKOVÁ, J. *Základy pedagogiky nadaných*. Bratislava: Formát, 2003.
- ⁹ STERNBERG, R.J. *Raising the Achievement of All Students: Teaching for Successful Intelligence*. WWW dokument dostupný na: www.coe.ohio-state.edu/ahoy/teaching%20for%20successful%20intell.pdf (citace 2003-12-08).
- ¹⁰ FREEMANOVÁ, J. *Vzdělávání a porozumění nadaným dětem*. 23.10.2003 v Brně na FF MU
- ¹¹ tamtéž
- ¹² WINEBRENNEROVÁ, S. *Teaching gifted kids in the regular classroom*. Minneapolis: Free Spirit Publishing, 1992
- ¹³ DAVIS, G.A. - RIMM, S.B. *Education of the gifted and talented*. 4.vyd. Needham Heights: Allyn and Bacon, 1998.

Lucie Novotná | Dne: 30. 6. 2004 Přečteno: 240krát

Mimořádně nadané děti s handicapem

Lucie Novotná | Dne: 30. 6. 2004 Přečteno: 232krát

Kdo	jsou	dvakrát	výjimeční?
Identifikace			
Typické	charakteristiky	dvakrát	výjimečných
Nadaný nebo s poruchou pozornosti?			

Kdo jsou dvakrát výjimeční?

"Twice exceptional" neboli "dvakrát výjimeční" se řadí k dětem se speciálními potřebami hned ze dvou důvodů. Představují specifickou skupinu dětí, kteří mají na straně jedné výjimečné schopnosti, tedy talent či nadání a na straně druhé trpí nějakou poruchou či handicapem různého stupně i intenzity. Do této skupiny můžeme tedy zařadit děti s poruchami učení, poruchami pozornosti (ADD/ADHD)¹, Aspergerovým syndromem², autismem, poruchami vidění, fyzickým handicapem, poruchami sluchu, depresemi, sebevražednými sklony, atd. Evidentně se jedná o velmi širokou skupinu jedinců. Odborná literatura se většinou zaměřuje pouze na jednu část z tohoto širokého spektra, nejčastěji pak na nadané děti s poruchami učení, případně s AD(H)D.

Naše školství nabízí jen minimum pro mimořádně nadané žáky či studenty. V případě dvakrát výjimečných nemůžeme zmínit jediný program, který by byl vytvořen přímo pro potřeby těchto žáků. Dvakrát výjimečné jen s obtížemi nalezneme ve třídách pro nadané, protože právě identifikace je jedním z klíčových problémů vztahujících se k této skupině žáků. Existuje celá řada překážek, znesnadňujících či zcela znemožňujících tyto děti rozpoznat. O těchto překážkách se blíže zmíníme v následující části textu. Pokud u dítěte nejsme schopni rozpoznat disproporcionalitu schopností, nemůžeme ani očekávat, že se dítě bude rozvíjet bez problémů, neboť se mu nedostane potřebné péče. A právě dvakrát výjimeční více než mnozí jiní péči potřebují! Škola jim neposkytne individualizovaný přístup ve výuce i hodnocení, neumožní jim plně rozvinout jejich potenciál a napravit jejich akademické nedostatky.

Dvakrát výjimeční jsou v našem školství stále ignorovanou skupinou. Neexistují pro ně žádné programy a jejich handicapy někdy doprovází vážné sociální problémy. Zcela evidentně ztrácíme část populace, jejíž potenciál by mohl přispět k rozvoji společnosti.

Identifikace

Identifikovat nadané dítě s handicapem je obvykle poměrně obtížné. Jedná se o velmi širokou skupinu jedinců s různými schopnostmi i poruchami. Identifikovat poruchy či handicap nebývá velký problém. Odborníci pracující s dětmi s nejrůznějšími poruchami či handicapem, mají celou řadu metod k rozpoznání problému a jeho intenzity. Stejně tak pedagogové jsou na řadu poruch upozorňováni v pregraduální přípravě. Jak jsme již ale nastínili, existuje celá řada překážek, které brání identifikaci nadání u těchto dětí. Whitmore a Maker (1985) upozorňují na to, že naše očekávání mohou negativně ovlivnit identifikaci. Obvykle se jako jeden ze základních znaků intelektuálního nadání považuje široká, vyspělá slovní zásoba. Ale děti s poruchami sluchu, ač nadané, mohou mít naopak slovní zásobu velmi omezenou a stereotypní. Některé poruchy či handicap mohou způsobit zaostávání dítěte ve vývoji, jedná se např. o slepotu, hluchotu či některé poruchy učení. Kognitivní vývoj se opoždí v případech, kdy porucha či handicap omezují či zabraňují dítěti reagovat na kognitivní podněty a demonstrovat své kognitivní schopnosti.

Pedagogové i rodiče dvakrát výjimečných se velmi často zaměřují na poruchy, kterými děti trpí. Swesson (in Davis - Rimm, 1998) upozorňuje, že identifikace handicapu okamžitě vede k tomu, že učitelé sníží svá očekávání i přes schopnosti dítěte. Dítě téměř okamžitě reaguje na tato očekávání pocitem inadequacy. Snaha přizpůsobit práci jejich handicapům může zcela zastínit jejich kognitivní schopnosti a rozvoj. Učitelé, kteří pracují s těmito dětmi nemají potřebné informace a nejsou připraveni a trénováni pro identifikaci nadání. Např. lidé, kteří pracují s dětmi s poruchami učení, nejsou připraveni na práci s nadanými. Nemají žádné zkušenosti. Je tedy velmi nepravděpodobné, že by byli schopni identifikovat nadání u svých žáků. Navíc právě samo nadání dítěte bývá v mnoha případech překážkou v jeho identifikaci. Děti své nadprůměrné schopnosti využívají ke kompenzaci svých nedostatečných schopností. Jeví se pak v běžné třídě jako průměrný jedinec a není mu věnována pozornost. To znamená, že nadanému, který dosahuje výsledků na úrovni svých vrstevníků a jehož výsledky jsou jeho handicapem limitované, se nedostane žádné speciální péče.

Další bariérou identifikace mnohých dvakrát výjimečných je nesprávné očekávání, že tyto děti budou vykazovat stejné charakteristiky jako děti nadané a bez problémů. Běžně používané metody identifikace nadaných jsou standardizovány na dětech bez poruch či handicapů, proto je nelze použít na této části populace bez jakékoliv adaptace.

Vzhledem k dané situaci je nutné tradiční metody modifikovat, aby je bylo možno aplikovat na tuto populaci. Davis a Rimm (1998) uvádějí několik modifikací, které se osvědčily ve Spojených státech při identifikaci twice-exceptional: alternativní formy testů či alternativní testy, otevřený screening, eliminace některých kritérií, portfolia, neverbální testy, doporučení učitele, případové studie, interview, podmíněčné zařazení do programu, modifikovaná administrace testu, žádné známky, aj. V modifikované formě se pak používá např. Wechslerova škála inteligence. V zahraničí byla již vyvinuta celá řada testů, které byly navrženy a normovány na dětech s poruchami či handicapem. Příklady takových testů mohou být Nebraska Test of Learning Aptitude, Blind Learning Aptitude Test a jiné.

Výše zmíněné testy jsou stejně jako testy inteligenční určeny pro odborníky, resp. psychology. Jak ale řadový učitel pozná, že právě v jeho třídě se nachází dvakrát výjimečný žák?

Typické charakteristiky dvakrát výjimečných

Samozřejmě i tyto děti mají celou řadu specifických projevů, které mohou poukazovat na jejich výjimečnost. Eisenberg a Epstein (in Davis, Rimm, 1998) popsali tyto děti následujícími charakteristikami: chápou rychleji, ptají se, prosíviť matematikou a extrémně vyrušují. Davis a Rimm (1998) dále zdůrazňují obrovské množství informací, které tyto děti mají o různých tématech. Rychle chápou vztah příčina-následek, snaží se nalézt původ věcí, a také princip fungování, kladou provokativní otázky, mají výborné pozorovací schopnosti. Mohou se bezpochyby pyšnit dlouhodobou pamětí. Často se jedná o vysoce kreativní jedince s vyspělými názory. Mají výborné abstraktní myšlení, jsou schopni řešit problémy. Vyznačují se sofistikovaným smyslem pro humor, vyspělostí a touhou po samostatnosti.³

Na stranu druhou jsou citliví na kritiku, neboť jejich sebevědomí je velmi malé. To negativně ovlivňuje i jejich kolísavé výsledky ve škole. Postrádají organizační schopnosti. Velkým problémem se také jeví jejich sociální kontakty.

Nadaný nebo s poruchou pozornosti?

Podíváme-li se na charakteristiky nadaných jedinců a dětí s poruchami pozornosti, mohlo by se zdát, že je nelze odlišit. Také výzkumy prokazují, že v mnoha případech je dítě diagnostikováno s poruchou ADHD, ale ve skutečnosti jde pouze o nadané dítě, které reaguje na nevhodný styl výuky (Webb & Latimer, 1993).

Následující seznam vyzdvihuje podobnosti nadání a ADHD (Cline, 1999; Webb & Latimer, 1993). Tyto charakteristiky můžeme upozorovat u nadaných jedinců, kteří se ve škole nudí:

- minimální pozornost a denní snění;
- chybí vytrvalost u úkolů, které se zdají nerelevantní;
- začínají mnoho projektů, dokončí málo;
- náročnost může vést k bojům o moc s autoritami;
- velká aktivita; mohou potřebovat méně spánku;
- obtížné umírnit potřebu mluvit; může rušit;
- zpochybňování pravidel, zvyků a tradic;
- ztrácí práci, zapomíná domácí úkoly, je neorganizovaný;
- může se zdát bezstarostný;
- velmi citlivý na kritiku;
- přiměřené výkony v přiměřeném tempu.

Klíčem k odlišení těchto dvou skupin je podle Whitmore a Makera (1985) rušivé chování dítěte - "předvádění se". Pokud se dítě předvádí pouze v určitých situacích, jeho chování se spíše vztahuje k nadání; pokud se ovšem předvádění odehrává ve všech situacích, je více pravděpodobné, že se jedná o ADHD. Nicméně existují i děti, u nichž dochází ke spojení nadání a ADHD.

Jak bychom tedy mohli odlišit nadané děti, které se nudí a děti s poruchami pozornosti? Při rozhodování musíme zvážit, zda je třída a výuka ve škole pro dítě dostatečně podnětná, zda má dítě možnost setkávat se s vrstevníky se stejnými intelektuálními schopnostmi. Je dítě schopno se koncentrovat alespoň v okamžicích, kdy je pro něj aktivita zajímavá, či nikoliv? Objevuje se jeho rušivé chování jen v určité době, v určitých hodinách, při práci s určitými učiteli? Došlo k nějakým změnám ve výuce, aby se předešlo rušivému chování dítěte, či nikoliv? Tyto informace by nám mohly napomoci při rozhodování, jaké potřeby vlastně u dítěte musíme uspokojit. Budeme-li se v budoucnu zaměřovat na stimulaci intelektuálního rozvoje, či zda musíme věnovat spíše poruše pozornosti.

---

¹ **ADD, ADHD** - termíny z angličtiny, které postupně nahrazují název LMD. ADD - Attention Deficit Disorder. ADHD - Attention Deficit Hyperactivity Disorder. První označuje poruchu chování spojenou s problémy se soustředěním, druhý zahrnuje navíc i hyperaktivitu. Diagnóza ADD či ADHD se určuje na základě přítomnosti poruch chování, jako je hyperaktivita, nesoustředěnost, potíže s učením, motorická neobratnost, atd. Musí se vyskytovat minimálně ve dvou odlišných prostředích, a to po dobu minimálně šesti měsíců. Psychologové však nezřídka vycházejí z toho, co jim rodiče sdělí.

² Aspergerův syndrom je druhem autismu. Jde o postižení ovlivňující způsob, jakým se osoba dorozumívá, a jak reaguje na jiné osoby. Charakteristickými rysy osob s Aspergerovým syndromem jsou potíže v komunikaci, potíže ve společenských vztazích, nedostatek představitivosti a tvořivé hry. Nicméně lidé s Aspergerovým syndromem mají obvykle méně potíží s řečí než osoby s autismem; nicméně ani oni nejsou schopni porozumět neverbální komunikaci. Často se zdá, že nevěnují pozornost lidem, se kterými komunikují. Často mají průměrnou nebo nadprůměrnou inteligenci oproti autistickým jedincům, kteří trpí spíše mentálním opožděním. Velmi dobře se učí faktům, vzorcům, ale s abstraktním myšlením mají značné problémy. Mají ve velké oblibě rutinní činnosti, změn se obávají. Jakákoliv změna je může rozčílit.

³ Můžeme se podívat na některé skupiny individuálně (Cline, 1999; Whitmore & Maker, 1985; Willard-Holt, 1994; Baum, Owen, & Dixon, 1991; Silverman, 1989).

Nadané děti s poruchami zraku: rychle se učí, výborná paměť, výborné verbální komunikační schopnosti, široká slovní zásoba, výborně řeší problémy, kreativní myšlenky a výrobky, lehce se učí Braillovo písmo, obrovská vytrvalost, motivace vědět, někdy pomalejší tempo kognitivního vývoje než u dětí bez této poruchy, výborná schopnost koncentrace.

Nadané děti s fyzickými handicap: rozvoj kompenzačních schopností, kreativita v hledání alternativních způsobů komunikace a plnění úkolů, impresivní množství znalostí, pokročilé akademické schopnosti, výborná paměť, výjimečné schopnosti řešení problémů, rychlé chápání, schopnost stanovit si a usilovat o dlouhodobé cíle, větší vyspělost než u vrstevníků, smysl pro humor, vytrvalost, trpělivost, motivace dosahovat výsledků, zvědavost, rozhled, sebekritika a perfekcionismus, kognitivní rozvoj, který nemusí být založen na přímých zkušenostech, možné problémy s abstrakcí, možný limitovaný úspěch vzhledem k tempu práce.

Nadané děti s poruchami sluchu: rozvoj mluvení a čtení bez výuky, rané čtení, výborná paměť,

schopnost fungovat v běžné třídě, rychlé chápání, výborná schopnost myšlení, skvělé výsledky ve škole, široký okruh zájmů, netradiční způsoby získávání informací, využívání schopnosti řešit problémy v každodenních situacích, iniciátor, dobrý smysl pro humor, radost z manipulace prostředí, intuice, vynalézavost při řešení problémů, symbolické jazykové schopnosti (odlišný symbolický systém). **Nadané děti s poruchami učení:** výborné abstraktní myšlení, dobré matematické uvažování, dobrá vizuální paměť, prostorové schopnosti, vyspělá slovní zásoba, sofistikovaný smysl pro humor, kreativní, přehled, výjimečné schopnosti v geometrii, vědách, umění, hudbě, dobré schopnosti v nacházení a řešení problémů, problémy s memorováním, počítáním a pravopisem, neorganizovaný, značná citlivost, perfekcionismus, chápání metafor, analogií a satyry, pochopení komplexních systémů, nepřiměřená očekávání od sebe, často nedokončené úkoly, obtíže s postupnými úkoly, široký okruh zájmů. **Charakteristiky dětí s ADHD:** špatně udržují pozornost, oslabená vytrvalost u úkolů, které nemají okamžitý výsledek, často přeskakují od jedné nedokončené aktivity k druhé, impulzivnost, více aktivní, neklidný než ostatní děti, často příliš mluví, často ruší ostatní, jen s obtížemi dodržuje pravidla a omezení, často ztrácí věci nezbytné pro činnost doma nebo ve škole. Nevěnuje pozornost detailům, velmi citlivý na kritiku, problémové chování se vyskytuje ve všech situacích, v některých je závažnější, variabilita ve výkonech i v čase, který potřebují k jejich dokončení.

Lucie Novotná | Dne: 30. 6. 2004 Přečteno: 232krát

Několik postřehů o vzdělávání mimořádně nadaných a talentovaných žáků v různých zemích

Joan Freemanová | Dne: 30. 6. 2004 Přečteno: 174krát

Pokusila jsem se vytvořit **mezinárodní přehled na téma vzdělávání mimořádně nadaných a talentovaných dětí**. Nabízela se mi různá hlediska. Mimořádné výkony mohou vycházet z nabídky širokého spektra služeb nebo vznikat naprosto samovolně. Např. ve Skandinávii a Japonsku neexistují žádné programy pro nadané. Přesto jsou úspěchy dětí z těchto zemí často mnohem větší než v zemích zaměřujících se na talentované žáky. Na Novém Zélandu a v Izraeli poskytuje vzdělávací systém na celostátní úrovni velmi štědré služby pro mimořádně nadané. Německo má systém inspirujících celonárodních soutěží s lákavými cenami. Brazílie pomáhá při hledání vážně ohrožených dětí s vysokým potenciálem. Rozsáhlý systém vyhledávání talentů v Severní Americe vybírá mladé lidi na letní pobyty podle jejich dobrých výsledků ve škole.

Setkala jsem se s nesmírnou rozpolceností v přístupech k nadání dětí a na základě toho s různými možnostmi poskytovaných služeb. Velmi zřetelně lze rozlišit východní pojetí, že **"všechny děti mají potenciál k nadání"**, a západní koncepci, že **"jen některé děti mají tento potenciál"**. Např. vyhledávání talentů západního stylu (v orig. talent search) předpokládá, že některé děti jsou od narození schopnější než druhé, a proto mají být testovány, diagnostikovány a na základě tohoto výzkumu s nimi má být zacházeno. Ale širokoúhlý čínský přístup vlastní nominace¹ pro obohacující programy předpokládá, že právě zájmy samotných dětí spolu s vhodnou příležitostí jim umožní vyniknout. V Japonsku jsou všechny děti v primárním vzdělávání považovány za podobné co do míry výkonu a jejich rozdílné výsledky jsou připisovány jak tvrdé práci, tak schopnostem učitelů. Odměnu za vytrvalost těchto malých dětí představuje možnost výběru kvalitní střední školy, která jim posléze umožní přístup na univerzity, po nichž následuje dobré zaměstnání, a pak dobrá penze.

Rozličné úsilí je na mezinárodní úrovni podepřeno rozdílnými teoretickými koncepcemi. V Bulharsku je např. již více než čtvrt století používána koncepce Edwarda de Bona, a to bez jakéhokoliv jasného důkazu o tom, že se zlepšila tvořivost dětí. Stejně tak i teorie mnohočetných inteligencí Howarda Gardnera postrádá dostatek přímých důkazů. Slibným se jeví výzkum v Rusku, kde Lev Vygotskij ověřuje koncepci "zóny blízkého vývoje". Navrhuje, aby děti nebyly vyučovány na základě úrovně, které momentálně dosahují, ale spíše na základě úrovně, které by potenciálně mohly dosáhnout.

Mít vše pod kontrolou

Hlavním problémem, především v oblasti vzdělávání mimořádně nadaných, je aplikace vědeckých poznatků do každodenní učební praxe. K vědeckému pokroku je zapotřebí, aby před jakoukoliv vzdělávací iniciativou (v jakémkoliv měřítku) byly jasně stanoveny cíle a záměry, dále pak popis toho, proč má být daná metoda nabízena a systém hodnocení efektivity daného projektu. Bez možnosti komparace s výsledky podobné práce, pohledu před a po dané činnosti, je pak těžké posoudit, zda byly vhodně investovány čas i peníze. Myslet a pracovat vědecky, neznamená popírat, že učitelství je kus

umění, ani že učitelé musí mít jistou míru talentu. Většinou se hledá nejvhodnější a nejefektivnější vzdělávací metoda, a pokud možno co neekonomičtější způsob.

Nadané děti se zcela jistě naučí při speciálních obohacujících aktivitách více než ty, kterým tyto příležitosti nebyly poskytnuty (i když nevyhnutelně dochází k chybám při výběru). Existuje také překryv mezi různými způsoby výchovy, např. pull-out programy² mohou existovat ve škole i mimo ni. Ať je žákům poskytována jakákoliv metoda, klíčovým aspektem úspěšného programu je dobrá spolupráce a zpětná vazba mezi rodiči, školou i účastníky samými. Není rozumné přímo kopírovat metody a přenášet je z jiné kultury do vlastní, aniž bychom si uvědomovali nutné rozdíly. Proto je nutné metody adaptovat. Např. by asi bylo těžké implementovat japonskou houževnatou kulturu do anglických škol. Může však být prospěšné ozřejmit učitelům, že mají usilovat o vyhledávání vysokého potenciálu v každém dítěti, a sice proto, aby žáci automaticky nepropadli do kategorie méně schopných.

V celosvětovém měřítku existuje rostoucí trend poskytovat mládeži příležitosti k rozvoji vysokých schopností na dobrovolnické bázi. Zamezí se tak situaci, kdy jsou nadšení žáci automaticky odmítnuti bez šance situaci zvrátit. Některé mimoškolní aktivity, i když nejsou přímo určeny pro nadané, poskytují vzdělávací prostředky a podporu k rozvinutí zájmů do jakékoliv šíře. Jsou to např. americké kempy "Dobývání renesance", které jsou určeny pro celou rodinu, nebo čínské "Dětské paláce". Z pohledu zpět jasně vyplývá, že celosvětově proslulí nadaní lidé se vždy orientovali na výkon směrem ke svým zájmům. Disponovali však schopnostmi tyto zájmy zdokonalit na nejvyšší úroveň.

Ať jsou využívány jakékoliv metody, které slouží k vyniknutí dětí, ať se zaměřují jen na některé, které projdou testy (někdy pokud disponují financemi), anebo poskytují prostor k odhalení a rozvoji skrytých nadprůměrných schopností, víme jistě, že bez vhodné a hojné pomoci nemůže být vysoký potenciál plně rozvinut. Pokud s tímto faktem budeme počítat, bude nás to nutit k tvůrčímu přístupu a využití všeho, co je po ruce, a to i s malým množstvím dostupných prostředků. Za hranicemi školy a vyučování se mohou možnosti pomoci lišit; od národních center podpory nadání na velice vysoké úrovni přes místní zdrojová centra, která slouží jako zdroj inspirace, až po využívání školních prostor k mimoškolní činnosti, letní školy, nadstavbové třídy, poradenství, instituce vyššího vzdělání, komerční svět i dobrovolnické organizace.

Moje rada zní: vyberte si pro dané podmínky tu nejlepší metodu. Rozhlédněte se po možnostech, vyberte si tu, která se jeví dobrou a má výsledky efektivity práce a s využitím vědeckého přístupu aplikujte to, co vám připadá nejvhodnější.

Převzato z: <http://www.standards.dfes.gov.uk/midbins/eic/J%20Freeman%20Summary.PDF>

Překlad: Jitka Sejvalová

---

¹ Čína, relativně chudá země, poskytuje velkou nabídku obohacujících programů (enrichment), které nejsou nikým limitovány, jsou vybírány samotnými dětmi. Jejich výsledky jsou vynikající.
² Jde o specifické programy v západních zemích, kdy žáci jsou vybráni z klasické výuky a věnují se nadstavbové činnosti. Tato činnost může fungovat v rámci vyučování ve škole nebo jako odpolední volnočasová aktivita.

Sociální a emocionální potřeby mimořádně nadaných dětí

Jitka Sejvalová | Dne: 30. 6. 2004 Přečteno: 204krát

Endogenní
Exogenní
Prevence problémů

příčiny
příčiny

Když se učitelé zamýšlejí nad problematikou specifické péče a snaží se definovat škálu potřeb mimořádně nadaných dětí, první oblasti, které je napadají, jsou dimenze kognitivních potřeb. Mnoho učitelů, specificky na některých specializovaných víceletých gymnáziích, se domnívá, že maximum, co mohou pro své nadané žáky udělat, je poskytnout jim k řešení dostatečné množství náročných úloh, někdy obohacených o zajímavé metody výuky.

Dokonce i výzkumní pracovníci se dříve domnívali, že nadané děti nemívají žádné sociální či emocionální problémy, které by přímo souvisely s jejich nadáním. Výzkumné práce Lewise Termana a Lety Hollingworth udělaly nadaným dětem "medvědí službu" v tom smyslu, že zdůrazňovaly dobrou adaptabilitu nadaných dětí v širší společnosti. Až po delší době se začalo projevat, že i vysoce nadaní mohou mít specifické problémy, které vycházejí z jejich disharmonického vývoje. Na jedné straně vysoce akcelerované schopnosti intelektové (kognitivní), na druhé straně nedostatečné kompetence sociální a časté emocionální asynchronie (Webb, 1993).

Zajímavou **klasifikaci sociálních a emocionálních potřeb** vytvořil americký psycholog James T. Webb. Rozlišuje mezi dvěma zdroji (příčinami) problémů u nadaných dětí. Definuje je jako **exogenní** (vnější) a **endogenní** (vnitřní). Tyto charakteristiky jsou jen zřídka přímo problematické samy o sobě. Mnohem častěji jde o kombinaci těchto charakteristik, které vedou ke specifickým způsobům chování (Clark, 1992; Seagoe, 1974 in Webb, 1994).

Mezi exogenní problémy socio-emocionální povahy se řadí veškeré skutečnosti, které vyjadřují u nadaného konflikt s okolním prostředím, jako jsou např. problémy ve škole, které nejsou odhaleny. Endogenní aspekty reprezentují vnitřní boj pramenící z prostého faktu, že je dítě nadané. Řešením exogenních problémů je optimalizace okolního prostředí. Vnitřní problémy se většinou odstraňují složitěji. Jsou přímo spojeny s povahou nadání, přesto však existují mechanismy, kterými je možné situaci nadaného jedince optimalizovat.

Endogenní příčiny

- **Nerovnoměrný vývoj.** Motorické schopnosti, specificky jemná motorika často u nadaných dětí zaostává za kognitivními schopnostmi, především v předškolním věku (Webb, Kleine, 1993 in Webb, 1994). Tyto děti mohou vědět, co chtějí udělat, vyrobit či nakreslit, nicméně jejich motorické schopnosti jim neumožňují stanoveného cíle dosáhnout. Důsledkem mohou být emocionální výlevy či intenzivní frustrace.
- **Vrstevnické vztahy.** Nadaní předškoláci a děti v prvních ročnících (převážně vysoce nadaní) se snaží organizovat své okolí (jak lidi, tak věci). Ve své snaze o důslednost zdůrazňují pravidla, která aplikují na druhé. Vynalézají složité hry a snaží se organizovat spoluhráče, což často vyústí v odpor vrstevníků.
- **Rozsáhlá sebekritika.** Schopnost vidět možnosti a alternativy může u mladých nadaných vzbuzovat idealistické představy o tom, čím by mohli být a zároveň snižovat jejich vlastní sebehodnocení, protože vidí, jak daleko jsou od dosažení ideálu (Adderholt-Elliott, 1989; Powell, Haden, 1984; Whitmore, 1980 in Webb 1994).
- **Perfekcionismus.** Schopnost vidět ideální výsledky spolu s emocionální intenzitou vede nadané děti k nerealisticky vysokým očekáváním od sebe samých. Asi 15-20% mimořádně nadaných dětí je významně bržděno perfekcionismem v některé etapě své akademické dráhy, někdy i v pozdějším životě.
- **Vyhýbání se riskování.** Stejným způsobem, jak nadaní vidí své možnosti, vidí také úskalí v řešení daných situací. Vyhýbání se potencionálnímu problému může znamenat vyhnutí se riziku a může také vyústit v jejich neprospívání (Whitmore, 1980 in Webb, 1994).
- **Multipotencialita.** Nadané děti mají často více oblastí, ve kterých vynikají a mohou být angažovány v různorodých aktivitách až do krajní míry. I když to většinou nepředstavuje problém pro samotné dítě, může to představovat problém pro jeho rodinu. Mohou se objevit rozpaky např. při volbě povolání (Kerr, 1985; 1991 in Webb, 1994).
- **Nadané děti s handicapem (Dvakrát výjimeční).** Fyzické handicap mohou způsobovat sociální či emocionální problémy. Intelekt může být vysoký, ale motorické nesnáze díky např. mozkové obrně, mohou bránit expresi potenciálu. Handicapy sluchové či nevidomost mohou vzbuzovat frustraci. Nadané děti s postižením inklinují k sebehodnocení na základě svého postižení, nikoliv dle nadání, které by bylo schopno tyto handicapy do jisté míry kompenzovat. (Whitmore, Maker, 1985 in Webb 1994).

Exogenní příčiny

Nedostatek pochopení a podpory nadaných dětí a někdy i skutečná rozporuplnost či nepřátelství vytváří specifické problémy, které vycházejí z externích zdrojů (Webb, Kleine, 1993). Některé časté problémové vzorce jsou:

- **Kultura školy a její normy.** Již z definice jsou nadané děti "jiné", pokud je srovnáváme s vrstevníky (minimálně v kognitivních schopnostech) a vyžadují jiné vzdělávací zkušenosti (Kleine, Webb, 1992 in Webb, 1994). Nicméně školy se všeobecně zaměřují na seskupování dětí

dle věku. Dítě často čelí dilematu: podřídí se očekáváním průměru nebo se postaví do role nonkonformisty.

- **Očekávání druhých.** Nadané děti - především ty kreativnější - se často nepodřizují. Nonkonformisti vyzývají a narušují tradice, rituály, role a očekávání. Takové chování často ústí v pocit nejistoty u druhých lidí. Nadané dítě (citlivé na nejistotu druhých) může jako důsledek začít své schopnosti skrývat.
- **Vrstevnické vztahy.** Nadané děti potřebují několik skupin vrstevníků, aby našly uplatnění pro své různorodé zájmy. Jejich vysoká úroveň schopností je může zařadit mezi starší spolužáky. Mohou si také vybírat přátele mezi hrdiny svých knih (Halsted, 1994 in Webb, 1994). Takové děti jsou pak vnímány jako "samotáři." Konflikt mezi zapadnutím do skupiny a vlastní individualitou může být velmi stresující.
- **Deprese.** Deprese jsou většinou projevem vzteku na sebe sama či na situaci, kterou má jedinec jen málo pod kontrolou. V některých rodinách je tradicí neustálé hodnocení a kritika výkonu, buď u dítěte nebo u druhých lidí. Jakákoliv přirozená tendence sebehodnocení tak téměř automaticky bývá vyháněna do extrémů (nafukování problému). Deprese a akademický neprospěch jsou logickým důsledkem tohoto přístupu. Špatné umístění dítěte ve vzdělávacím systému může u mladého nadaného způsobovat pocit chycení do pastí pomalosti. Dítě se tak uzavírá do depresivních stavů, protože se cítí uvězněno v neřešitelné situaci.
- **Vztahy v rodině.** Rodina nejvýznamněji ovlivňuje vývoj sociálních a emocionálních kompetencí dítěte. Když se vyskytnou problémy, není to z důvodu, že by je rodiče u svého nadaného dítěte chtěli uměle vyvolávat. Hlavními důvody jsou nedostatek informací či nedostatek podpůrných schopností, kterými rodiče nadaného dítěte disponují. Někdy je důvodem řešení problému, se kterým se (nadaní) rodiče za svého mládí také potýkali a nenašli vhodný algoritmus řešení.

Prevence problémů

- **Kontaktovat rodiče.** Rodiče jsou velmi důležití při prevenci sociálních a emocionálních problémů. Vyučování, nehledě na to jak dobré či povzbudivé může být, těžko vykompenzuje nevhodnou péči rodičovskou. Na druhé straně však podpůrné prostředí rodiny může dobře kompenzovat nešťastné zkušenosti ze školy. Rodiče potřebují informace jak dobře vychovávat a být dobrými rádci svých dětí.
- **Zaměřit se na rodiče malých dětí.** Nejlepší prevencí je podchycení rodičů malých dětí. Rodiče především musí rozumět charakteristikám mimořádně nadaných dětí, které pro ně mohou být těžké či odlišné.
- **Vzdělávat a zahrnout do systému péče lékařské a další odborníky.** Do systému péče o nadané by měli být zapojeni i odborníci na státní či místní úrovni, stejně tak i v programech dalšího vzdělávání. Psychologové, pediatři a další sociální pracovníci, kteří se zabývají nadanými, by měli být zahrnuti do tohoto systému péče a podpory. Bohužel však tito odborníci doposud jen málo rozumějí problematice nadaných dětí, jsou tedy jen malou oporou rodičům nadaných dětí. (Webb, Kleine, 1993). U nás navíc v tomto ohledu zcela chybí jakékoliv systémové řešení.
- **Vytvořit diskusní skupiny rodičů.** Rodiče nadaných dětí mají zpravidla jen málo příležitostí setkávat se s jinými rodiči se stejnými starostmi. Diskusní skupiny poskytují příležitosti "vyměnit si vzájemně recepty" ve zkušenostech s výchovou. Tyto zkušenosti poskytují perspektivy i specifické informace. (Webb, DeVries, 1993 in Webb, 1994). U nás organizuje Kluby rodičů mimořádně nadaných dětí organizace STaN-ECHA (jedna středa každý měsíc na ZŠ Chlupova, Praha).
- **Využívat flexibilní možnosti vzdělávání.** Nadané děti vyžadují flexibilnější vzdělávací systém. Může to být ještě významnější pro nadané děti z multikulturních rodin či zázemí s nízkými příjmy.

Závěrem je nutné dodat, že rodina i škola by se měly zabývat nejen kognitivními složkami osobnosti nadaného dítěte, ale měly by také respektovat jeho potřeby v oblastech sociálního a emocionálního vývoje. Nemělo by se zapomínat, že nadané dítě není "strojíčkem na rychlejší zpracování informací a řešení problémů", ale je také člověkem, který žije v sociálním prostředí a má na jeho kvality své vlastní nároky, a také své vlastní představy o tom, jak by jeho emocionální a sociální potřeby měly být naplňovány.

(dle zákona č. 561/2004 Sb. a vyhlášky č. 73/2005 Sb.)

ÚVOD DO PROBLEMATIKY

Vzdělávání dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných se uskutečňuje v souladu s příslušnými ustanoveními zákona č. 561/2004 Sb. a vyhlášky č. 73/2005 Sb.

Problematika výchovy a vzdělávání mimořádně nadaných žáků je významná nejen proto, že mimořádně nadaní žáci mají své specifické vzdělávací potřeby, ale také proto, že rozvoj nadání těchto jedinců má podstatný význam pro celou společnost.

Nejčastěji je nadání definováno jako soubor schopností, které umožňují jedinci dosahovat výkonů nad rámec běžného průměru populace. Množství žáků s mimořádným nadáním se odhaduje na 3 až 10 %. Mimořádně nadaný žák může disponovat jedním, ale i několika druhy nadání.

Pro rozpoznávání a rozvíjení mimořádného nadání má základní vzdělávání zcela zásadní význam. Především jde o etapu vzdělávání, kterou prochází celá populace žáků, zároveň jde o období, které je dostatečně dlouhé pro systematické sledování žáků, pro rozpoznávání jejich nadání, pro vhodnou motivaci a rozvoj jejich nadání i pro možnost jejich uplatnění v konkrétních činnostech. Tito žáci potřebují specifickou péči a pomoc ze strany školy i rodiny, především při stimulaci a vytváření vhodných podmínek.

Identifikace nadání

Identifikace mimořádného nadání je dlouhodobý proces. Uplatňují se při něm metody pedagogické, psychologické, pedagogicko-psychologické i laické. Jde především o pozorování žáků ve školní práci, rozbor výsledků práce žáka a portfolia žáka, hodnocení testů a úloh, rozhovory se žákem a jeho rodiči. Především u žáků do 9 let je náročné jednoznačně stanovit, zda se jedná o mimořádné nadání, nebo o nerovnoměrný (zrychlený) vývoj, který se postupně může vyrovnávat s věkovou normou a ve výsledku se může pohybovat v pásmu lepšího průměru. Při vyhledávání mimořádně nadaných žáků je třeba věnovat pozornost i žákům s vývojovou poruchou učení nebo chování, s tělesným handicapem, žákům z odlišného kulturního a znevýhodňujícího sociálního prostředí.

Pomoc při identifikaci a následné péči o mimořádně nadaného žáka mohou učitelům se souhlasem rodičů nebo zákonných zástupců žáka poskytnout poradenská centra pro vzdělávání mimořádně nadaných, která vznikla ve všech krajích ČR nebo v síti pedagogicko-psychologických poraden.

Specifika mimořádně nadaných

- žák svými znalostmi přesahuje stanovené požadavky
- problematický přístup k pravidlům školní práce
- tendence k vytváření vlastních pravidel
- sklon k perfekcionismu a s tím související způsob komunikace s učiteli, který může být i kontroverzní
- vlastní pracovní tempo
- vytváření vlastních postupů řešení úloh, které umožňují kreativitu
- malá ochota ke spolupráci v kolektivu
- rychlá orientace v učebních postupech
- záliba v řešení problémových úloh zvláště ve spojitosti s vysokými schopnostmi oboru; přeceňování svých schopností u žáků s pohybovým nadáním
- kvalitní koncentrace, dobrá paměť, hledání a nacházení kreativních postupů
- vhled do vlastního metaučení
- zvýšená motivace k rozšiřování základního učiva do hloubky, především ve vyučovacích předmětech, které reprezentují nadání dítěte
- potřeba projevení a uplatnění znalostí a dovedností ve školním prostředí

Vytváření vztahové sítě u mimořádně nadaných dětí

Vytváření vztahové sítě je u mimořádně nadaných žáků ovlivněno jejich osobnostní strukturou, zejména převažující silnou tendencí k introverzi. Také některé osobnostní vlastnosti těchto žáků mohou znesnadňovat vytváření nekonfliktních vztahů ať již k vrstevníkům, nebo k učitelům i k sobě samým. Především sklon k perfekcionismu, zvýšená kritičnost k sobě i k okolnímu světu a specifický druh humoru mohou patřit k faktorům, které ovlivňují vytváření vztahů k vrstevníkům - spolužákům. Tam, kde se nevytvořily podmínky pro to, aby se dítě naučilo zacházet se svými specifickými schopnostmi, může paradoxně být jeho mimořádné nadání příčinou vytvoření negativního sebeobrazu a popírání vlastních schopností. Jindy se stane, že vlivem nepodnětného a málo vstřícného prostředí se žák uzavírá do vnitřního světa svých schopností a odmítá s okolním prostředím vrstevníků komunikovat. Tato situace je častá vzhledem k tomu, že mezi nadanými žáky je mnoho introvertů se špatnou sociální přizpůsobivostí, kterým vyhovuje omezená komunikace s okolím anebo je u nich patrná větší tendence ke komunikaci s věkově staršími.

Velmi důležité také je, do jaké míry druh nadání žáka koresponduje se schopnostmi a možnostmi jeho okolí, tzn. jeho rodiny, školní třídy, učitelů i vrstevníků. V době, kdy žáci vstupují do školy, je pro ně důležité, aby se stali členy komunity, do které patří vzhledem ke svému věku, a to i přesto, že tito žáci obvykle snadno komunikují s dospělými nebo staršími spolužáky. Často právě nadaní mají strach, že se jim nepodaří začlenit se do komunity, ke které se věkově vztahují. Dochází tak k tomu, že se jejich snaha o včlenění se do přirozené vrstevnické skupiny spojuje s tendencí k popření vlastních schopností. S přibývajícím věkem se u těchto žáků zvyšuje jejich sociální vnímavost, kdy si dobře uvědomují svoje přednosti i nedostatky a svoje postavení ve skupině vrstevníků, kdy se jejich mimořádné nadání může stát i důvodem k obdivu vrstevníků. Školy, které nedokážou vytvořit dostatečně podnětné vzdělávací prostředí s širokou nabídkou a obohacováním učiva, nemohou splnit jeden ze základních požadavků péče o mimořádně nadané žáky - a to eliminaci nudy a zklamání z toho, že se ve škole nepracuje s dalšími informacemi, které by zásadně obohacovaly již existující znalosti těchto nadaných žáků.

Pro vytváření pozitivního klimatu mimořádně nadaným žákům je zapotřebí dostatek vnímavosti okolí ke specifickým žákům.

Možné úpravy způsobů výuky mimořádně nadaných žáků

Při vzdělávání mimořádně nadaných žáků by měl způsob výuky žáků vycházet důsledně z principů individualizace a vnitřní diferenciací - příklady pedagogicko-organizačních úprav:

- individuální vzdělávací plány
- doplnění, rozšíření a prohloubení vzdělávacího obsahu
- zadávání specifických úkolů
- zapojení do samostatných a rozsáhlejších prací a projektů
- vnitřní diferenciací žáků v některých předmětech
- účast ve výuce některých předmětů se staršími žáky
- vytváření speciálních tříd
- vynechání ročníku

VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ A STUDENTŮ

MIMOŘÁDNĚ

NADANÝCH

(dle zákona č. 561/2004 Sb. a vyhlášky č. 73/2005 Sb.)

VÍME SI RADY S NADANÝMI ŽÁKY?

Ne každý žák, který při hodinách soustavně vyrušuje a jeho individualismus a sebeprosazování hraničí s rozmazleností musí být nutně darebák a zhýčkaný sobec. Je docela dobře možné, že má paměť srovnatelnou s pamětí vašeho počítače, soukromě se zajímá o egyptské vykopávky a jeho IQ je na hranici měřitelnosti.

Problematika práce učitele s nadaným žákem není u nás, ale ani v zemích střední Evropy předmětem častých výzkumů. Jistě ke škodě věci. Nadaných dětí je v našich školách mnoho, a jejich talent tak často zůstává nepovšimnut a nerozvíjen.

Český výzkum nadání a talentu byl přes slibné počátky ve 20. a 30. letech a Baťovy empirické snahy násilně přerušena obdobím války a následnou érou totality. V současné době se české teoretické bádání soustřeďuje kolem několika univerzit v Praze, Brně, Ostravě a Hradci Králové a zejména kolem

Společnosti pro talent a nadání (STaN), takto pobočky European Council for High Ability (ECHA). Její činnost zastřešuje PhDr. Eva Vondráková. Součástí její práce jsou mimo jiné různé přednášky, besedy a semináře zaměřené na pomoc talentovaným dětem. V Praze dále pracuje gymnázium pro nadané - MENZA a Klub rodičů nadaných dětí.

V sousední Slovenské republice pracuje bratislavská škola pro nadané děti, jejíž studium končí maturitou. Slovenští kolegové také každoročně realizují letní tábory pro nadané děti a mládež, kam jsou zváni i české děti. O dalších aktivitách organizovaných pro nadané děti nevíme a rádi uvítáme jakékoli další informace.

Přestože celá řada našich odborníků, především psychologicky orientovaných, publikuje k tématu nadání, česky psaná literatura o nadaných dětech není z daleka tak obsáhlá jako cizojazyčná, většinou anglická a německá.

Je třeba zdůraznit, že každý, bez ohledu na druh či stupeň nadání, by měl dostat příležitost k optimálnímu rozvoji toho dobrého a nejlepšího, co v něm je. Bohužel mýtus o tom, že ve škole potřebují pomoc a zvláštní péči ti slabší a méně úspěšní, nacházíme i mezi současnými učiteli. A co víc, někteří učitelé nejsou schopni nadané žáky ve své třídě identifikovat. Zároveň mnozí rodiče o tom, že mají nadané dítě, ani nevědí a naopak často ti, kteří jsou přesvědčeni o výjimečnosti své ratolesti, mají zkreslené představy.

Nadání je když...

Náš psychologický slovník P. Hartla pod heslem nadání uvádí: soubor vloh, jako předpoklad k úspěšnému rozvíjení schopností, nejčastěji používáno ve spojení s jedinci podávajícími nadprůměrné výkony při tělesné a duševní činnosti.

Většina ze stovky současných definic pojmu nadání zpravidla zahrnuje mezi základní komponenty nadání rovněž kognitivní a akademické schopnosti. Zatímco např. Gagné definuje nadání jako nadprůměrnou výkonnost v jedné nebo více oblastech lidských schopností, další teoretik je považuje za nadprůměrnou schopnost či úspěšnou výkonnost v kterémkoli smysluplném oboru lidské aktivity. Popisná definice J. Piirto (1995) uvádí, že "nadání - pro účely školní docházky - jsou jedinci, kteří bez ohledu na obor studia vykazují učební charakteristiky jako vynikající paměť, pozorovací schopnosti, zvědavost, kreativitu, vysoké IQ atd."

V posledních letech dochází k významnému posunu v pojetí nadání: jsou brány v úvahu i jiné faktory než kognitivní (např. motivace, city, sebeobraz, polečenské faktory), mezi komponenty nadání začínají hrát roli i vysoké schopnosti projevující se v mimoškolních činnostech (zájmových, v činnostech ve volném čase), značný význam je připisován kreativitě, jako jednomu z nejdůležitějších prvků nadání. Více se také zkoumá nejen všeobecné nadání a nadání jako obecný předpoklad, ale také specializované druhy adání.

Naše významná představitelka teoretických výzkumů nadání dr. Pýchová jde dál a podle zahraničních pramenů uvádí soubor pěti základních kritérií, podle kterých lze identifikovat nadání. Jde o kritérium výjimečnosti v určité oblasti ve srovnání s vrstevníky (žák vynikající nad spolužáky ve svém ročníku by nemusel vynikat mezi žáky vyšších ročníků), kritérium ojedinelosti (žák vynikající mezi českými spolužáky v angličtině by v tomto předmětu nevyňikal mezi anglickými žáky v Anglii), kritérium produktivity (bez uplatnění ztrácí nadání na významu), kritérium demonstrability (nadání musí být určitým způsobem projevitelné) a kritérium společenského ocenění nadání (různé podle kultur, časových období, politických systémů atd.).

Jsme na nadané děti připraveni?

Identifikovat nadané dítě není vůbec jednoduché, neboť každý nadaný člověk je unikátní jedinec s odlišnou kombinací a intenzitou charakteristických vlastností. Projevy chování i osobnostní charakteristiky nadaných dětí jsou tedy velmi různorodé a nelze přesně určit obecně platný návod jak poznat nadané dítě. Mezi lidmi panuje mýtus o tom, že nadané dítě se dobře učí a nezlobí. Že je prostě bezproblémové. Takové dítě je však spíše výjimkou než pravidlem. Takový je obraz dětí inteligentních, ne však ýjimečných, zvláště pak poslušných, konformních a přizpůsobivých.

Pokud jde o strategie rozpoznání nadání, shoduje se většina odborníků na nezbytnosti komplexního přístupu. Mezi nejběžnější výzkumné techniky patří různé druhy testů IQ, testy kreativity, výkonové testy znalostí a dovedností, školní prospěch a jiná dokumentace, postojové a motivační škály, inventáře

zájmů a osobnostních vlastností, nominace učitelé, spolužáky, rodiči, sebehodnotící popisy, interview apod.

Jistě nezáleží tolik na množství aplikovaných technik, jako na jejich validitě a na účelném využití získaných údajů. Je samozřejmé, že náročnější výzkumné techniky nemůže provádět běžný učitel. K provádění a vyhodnocování psychologických diagnostických testů je zapotřebí profesionální přípravy. Na druhé straně je možné učitele připravit a proškolit k identifikaci nadání žáků, a tím jim výrazně pomoci. Realitou současnosti je bohužel skutečnost, že na většině fakult vzdělávajících učitele není tato příprava zařazena.

Je třeba zdůraznit požadavek, že všichni učitelé by měli být v rámci svého studia připravováni na práci s nadanými žáky. Mohlo by se to dít i ve formě postgraduálního studia. Ale nejen to. Současná škola by se měla výrazně podílet na vytváření stimulačního prostředí, zpracování speciálních programů, učebnic a dalších materiálů pro nadané. Např. v USA je celá síť výzkumných ústavů pro nadání a talent, ale i soustava základních a středních škol pro nadané a existují pro ně speciálně školení učitelé. Stát pak vydává určité prostředky na rozvoj těchto institucí.

Abychom usnadnily laické představy o nadaných dětech jako zázračných bytostech, ptáme se tedy, jaké dítě lze považovat za nadané a v čem se tyto děti liší od ostatních? Jaké projevy chování jsou pro tyto děti typické? Mají vůbec tyto děti nějaké problémy?

Jak odhalit "Einsteina"?

Než zobecníme typické projevy nadaných dětí, podívejme se na názory těch, kteří s nimi nejčastěji přicházejí do styku, učitelé a rodiče. Zajímavý orientační výzkum, který zjišťoval názory a postoje učitelů k problematice nadaných dětí, provedla L. Hříbková (1994) na několika ZŠ a SŠ. Prostřednictvím rozsáhlejšího dotazníku a rozhovoru s učiteli autorka zjišťovala, jak učitelé charakterizují nadané žáky, jak popisují jejich vlastnosti. Setkala se s poměrně širokým rejstříkem užívaných charakteristik a po jejich třídění pojmenovala tři obecnější kategorie, ke kterým se tyto charakteristiky vztahují:

1. K první kategorii se vztahují výkonové charakteristiky. Označme ji jako VÝKONNOST: jedničkář, všechno umí nejlépe ze třídy, je šikovnější než ostatní děti, hravě vypočítá i obtížný příklad, dokáže pěkně malovat. Tyto charakteristiky se vztahují ke klastickému vymezení pojmu nadání jako vysokého stupně rozvoje schopností, který umožňuje dosahovat kvantitativně a kvalitativně nadprůměrných výkonů v různých činnostech. Někteří učitelé připustili, že mnoho kolegů o takových dětech ve vztahu k nadání příliš neuvažuje. Je jisté, že kategorii výkonnosti nelze považovat za jediný znak nadaných dětí.

2. Druhou kategorií, která se vztahuje k projevům nadaného dítěte v sociální oblasti autorka nazvala VZTAHY. Týká se sociální interakce dítěte s vrstevnickou skupinou i s dospělými. Učitelé uváděli různé projevy typické pro nadané děti - umějí to s ostatními dětmi, jsou ve třídě velmi oblíbené, jsou i dobří organizátoři, dá se s nimi v klidu dohodnout. Ale vyskytly se i jiné názory, např.: jsou konfliktní, je s nimi obtížné vyjít, někdy jsou mimo dění ve třídě. Ačkoli někteří učitelé připouštěli existenci problémů v sociální oblasti nadaných dětí, domnívali se, že tyto problémy nejsou příliš závažné, protože nadaným dětem samotným podle jejich názoru nevadí, když nejsou středem pozornosti.

3. Třetí kategorií autorka nazvala VÝJIMEČNOST. Všechny charakteristiky výsledků činnosti, projevu chování a vlastností nadaného dítěte, které byly uváděny v kontextu jako velmi vzácné, mimořádné, neobvyklé a pozoruhodné, autorka zařadila do této kategorie - má zvláštní zájmy, zcela se odlišuje od ostatních dětí svou houževnatostí, s takovým postřehem jsem se ještě nesetkal.

Je třeba poznamenat, že mnozí učitelé nevnímali nadané děti jako pouhý "prototyp dokonalého a úspěšného dítěte", ale uvažovali o něm v různých souvislostech.

Nadaný žák - problémový žák?

Z výše uvedených charakteristik by se mohlo zdát, že nadané dítě je dítě s vynikajícími vlastnostmi a výkony, a tedy bezproblémové. Jistě, celá řada nadaných dětí je vždy úspěšná, výkonově a výchovně bezproblémová, sociálně zdatná. Ovšem mnoho nadaných dětí může trpět opravdovými problémy. Málokdo si uvědomuje, že do kupiny "dětí se zvláštními výchovně vzdělávacími potřebami" patří kromě dětí jakkoli handicapovaných také ty, které označujeme jako nadané - talentované.

Kromě takových charakteristických rysů nadaného dítěte, jako je samostatnost úsudku, nezávislost myšlení a chování se výrazně projevuje i individualismus. Obraz takového dítěte může být přibližně následující: dítě s výrazným potenciálem tvůrčího chování, které v různých činnostech rádo a bohatě uplatňuje, v momentě, kdy ho činnost nezaujme, dá náležitě výrazně najevo své pocity okolí. Především ve škole může toto chování dítěti činit velké potíže. Jeho extrémní individualistické projevy se mohou laikovi jevit jako zhýčkanost, rozmazlenost a neukázněnost. Tyto děti ovšem potřebují individuální přístup ze strany učitele.

Nadané děti se mohou v běžné tradiční škole častěji nudit, neboť jejich pracovní tempo a učení je mnohem rychlejší než u ostatních dětí. Pracují "naplno" a se zájmem jen tehdy, jsou-li opravdu motivované. Při výuce často vznášejí námitky, jsou to věční "šťouralové". Záleží na osobnosti vyučujícího, jak zvládne tuto náročnou situaci.

Podstatnou, leč často opomíjenou a podceňovanou vlastností těchto dětí je jejich senzitivnost, tedy schopnost vnímat věci a jevy jinými přehlíženými velmi intenzivně a prožívat vnější i vnitřní záležitosti a vztahy vůči sobě. Nadaní totiž často trpí chováním jiných vůči sobě, svou odlišností, jiným chápáním věcí a neschopností splynout s kolektivem. Jejich reakce na tuto skutečnost nebývají nejšťastnější, např. uzavírání se do sebe, izolovanost, impulsivní jednání, nepřizpůsobivost, perfekcionismus apod.

Dalším z mýtů, které tvrdí, že nadané dítě je natolik schopné, že si se svými problémy pomůže samo, je velký omyl. Problémem nadaných dětí je častá asynchronie mezi vývojem motorických dovedností a intelektuálních schopností, nerovnoměrnost vývoje intelektu a citů, pocity stresu, depresí a osamělosti, jimiž nadaní trpí, stigma přemoudřelosti, jež se jim přisuzuje, strach ze společenské neadekvátnosti a v důsledku toho i pokřivený obraz sebepojetí.

Závěr, aneb "Kam s ním?"

Otázka vzdělávání a péče o nadané děti je u nás zatím Popelkou. V souladu se světovým trendem bychom na péči o nadané děti v rámci běžné školy na všech jejich stupních měli zaměřit více pozornosti. Stěžejní roli pak logicky bude hrát i běžný současný učitel a samozřejmě rodiče. Myslím však, že kromě osvětlených učitelů mohou pro nadané děti udělat nejvíce jejich rodiče. Ti by pro ně měli vytvářet příjemné a podpůrné prostředí, které bude stimulovat rozvoj dětského nadání. Měli by se zajímat o oblasti zájmů svých dětí, aby jim mohli poradit nebo pomoci. Podporou jedinečnosti svého dítěte ho současně podněcují k nejlepším výkonům, kterých je schopno, i když nemusí být vždy nejlepší ze všech. Rodiče by měli znát kamarády svých dětí, měli by s dětmi cestovat, navštěvovat galerie, muzea, kupovat jim knihy, chodit s nimi do divadla a do přírody. I při náročném zaměstnání by si rodiče měli udělat na své děti čas, komunikovat s nimi a poznat, zda dítě něco trápí, či zda něco potřebuje apod.

PaedDr. Nataša Mazáčová, PedF UK Praha, katedra pedagogiky

Použitá literatura

- Hartl, P: Psychologický slovník. Nakladatelství Budka, Praha, 1993.
- Hříbková, L. : Modely, strategie a metody k identifikaci talentu. Československá psychologie č.1, 1991
- Hříbková, L. : Tři obrazy talentovaného dítěte. Děti a my č.2, 1993
- Hříbková, L. : Výchova a vzdělávání nadaných dětí - okrajový problém. Pedagogika č.3, 1994
- Pýchová, I. : 15. Výroční konference SENG. Pedagogika č.2, 1997
- Pýchová, I. : Jazykově nadaný žák. Pedagogika č.4, 1997
- Vondráková, E.: Nadané děti. Rodina a škola č.6, 1998

VZDĚLÁVÁNÍ ŽÁKŮ A STUDENTŮ

MIMOŘÁDNĚ

NADANÝCH

(dle zákona č. 561/2004 Sb. a vyhlášky č. 73/2005 Sb.)

RADY PRO RODIČE NADANÝCH A TALENTOVANÝCH ŽÁKŮ

Je velmi jednoduché zničit sebedůvěru kteréhokoliv dítěte a obzvláště to platí o talentovaných, nadaných a schopných dětech. Jejich zážitky ze vztahu s učiteli, vrstevníky a rodiči jsou často kritické.

Proč je důležité vědět, zda je vaše dítě nadané?

Všechny děti - bez rozdílu, zda jsou nadané, bystré, průměrné či podprůměrné - si zasluhují mít šanci na šťastný a spokojený život. Nadané děti oslova žízň po znalostech a je životní nutností tuto potřebu rozpoznat co možná nejdříve, a to tak, aby rodiče a učitelé mohli těmto dětem poskytnout množství nejrůznějších příležitostí pro rozvoj jejich nadání a talentu. Dobrá škola se bude snažit najít výjimečně schopné děti a vyjít vstříc jejich očekáváním a potřebám. Je velmi jednoduché zničit sebedůvěru kteréhokoliv dítěte a obzvláště to platí o talentovaných, nadaných a schopných dětech. Jejich zážitky ze vztahu s učiteli, vrstevníky a rodiči jsou často kritické a je velmi důležité rozpoznat určité signály, které dávají tušit, že obtížně zvládnutelné, nešťastné či znuděné dítě má v sobě uschovaný talent.

Školák je ve vztahu ke vzdělávací instituci často zastupován svými rodiči a následující doporučení jsou adresována právě jim:

1. Nikdy nechoďte do školy rozzlobení. Zloba plodí jen další zlobu. Řekne-li vám vaše dítě po návratu ze školy, že ho jeho učitel nenávidí, je to jen krůček k tomu, abyste se rozzlobili. Evidentně snáze se takto bude cítit rodič nadaného dítěte, neboť je nanejvýš pravděpodobné, že on sám nebo ona sama patří též do kategorie nadaných. Pouze v průběhu výchovy tento talent nebyl rozpoznán a množství nerozřešených školních pocitů se datuje z doby vaší vlastní školní docházky. Snažte si to uvědomit a amatujte, že s sebou stále možná nosíte tuto starou zkušenost ze staré školní aktovky. Teprve jste-li uklidněni, zatelefonujte do školy a požádejte o rozhovor s učitelem. Školní systém je systém byrokratický a má svou hierarchii. Týká-li se problém třídy, zavolejte nejdříve třídnímu učiteli a pozorně poslouchejte, co vám bude říkat. Nebudete-li s odpovědí spokojeni, teprve pak zavolejte řediteli školy a požádejte o schůzku. Dejte přednost řešení situace za přítomnosti obou - jak ředitele, tak i třídního učitele. Zjistěte si vše o hierarchii a správném postupu dříve, než způsobíte možný problém.

2. Buďte citliví v citlivých situacích. Z důvodů vašeho hlubšího vzdělání o nadaných a talentovaných dětech a o vhodných vzdělávacích programech pro ně se můžete ocitnout v nepříjemné situaci. Např. učitel bude citovat výsledky výzkumu, o kterém vy sami víte, že je již zastaralý. Mnoho učitelů je otevřených a přístupných novým informacím, jiní takoví nejsou. Snažte se tedy najít jiný způsob, jak dosáhnout toho, co vaše dítě potřebuje.

3. Buďte si vědomi obsahu slov, která používáte vy sami, a slov, která používají jiní. Použije-li učitel slova nebo termíny, které neznáte, požádejte o jejich vysvětlení. Někdy dochází k nedorozuměním, neboť lidé mají různé definice pro tatáž slova. Nemůžete dost dobře komunikovat s někým, s nímž nenacházíte společnou řeč.

4. Ptejte se sami sebe: "Čí je to problém?" Potřebujete být schopni určit, do čí kompetence problém spadá, ještě před tím, než ho začnete ešit. Říká-li vám učitel, že si není zcela jist, jak vyjít vstříc potřebám vašeho dítěte, současně to znamená vyvolat další jednání s ředitelem školy, koordinátorem pro talentované a nadané děti, školním poradcem nebo s jinou osobou znalou věci, která patří do systému, kteří by mohli pomoci učiteli a předat mu nějaké zkušenosti či nové poznatky.

5. Připravte si plán. Stanovte si krátkodobé a dlouhodobé cíle o tom, čeho chcete dosáhnout pro své dítě. Připravte si akční plán a strategii. dělejte si časový harmonogram. Pohlížejte sami na sebe jako na člověka, který problém vyřeší. Abyste problém mohli vyřešit, musíte jej nejdříve pojmenovat, definovat a doslova tisíckrát probrat všechna možná řešení, poté vybrat ta nejpravděpodobnější řešení a vše vyzkoušet. Nepůjde-li to, zkuste jiný nápad. Buďte vytrvalí, dobře organizovaní a soustředění na dosažení vašeho cíle.

6. Ved'te si dokumentaci o vašich aktivitách. Máte-li více než jedno dítě, zaměstnání, domácnost či vedete-li svou vlastní firmu, děláte brigády a máte pár vlastních koníčků, může být pro vás problematické si přesně pamatovat datum poslední schůzky s učitelem vašeho dítěte, o čem jste přesně diskutovali a na čem jste se ohodli. Udělejte si pár poznámek. Pokud jste se s učitelem dohodli na nějakých specifických bodech a chcete-li se ujistit, že váš vzájemný rozhovor je oběma stranám naprosto jasný, napište dopis s výčtem všeho, co si myslíte, že se stalo během schůzky, a odešlete ho elektronickou poštou učiteli, přičemž ho požádejte o odpověď, pokud shledá, že se v názorech různíte.

7. Poděkujte učitelům. Máte-li školní konferenci, zašlete druhý den noticku s poděkováním. Dokonce i v případě, že setkání neprobíhalo příliš dobře, zašlete pár řádků s poděkováním dotyčnému za jeho či její čas. Buďte vždy upřímní. Je důležité, aby komunikační linky byly vždy otevřené.

8. Buďte informováni. Buďte vždy dobře informováni o třídě vašeho dítěte, o vašem okrese, o zákonech a o potřebách nadaných dětí. Vhodný čas k návštěvě učitele vašeho je před tím, než je objeví

jakýkoliv problém. Vztah navažte již na začátku školního roku. Zajímejte se o jednání školní rady a o případné problémy se školním rozpočtem. Jsou to možná nudné problémy, ale často můžete získat informace a přehled, které byste jinde nevyčetli. Přesvědčte se o tom, zda se na dané škole počítá s nadanými dětmi. Piplujte si ty, kteří tuto problematiku podporují a poskytují informace - způsobem který neohrožuje - těm, kteří tuto problematiku ignorují.

9. Sdružte se s ostatními rodiči za účelem emocionální podpory. Je to základní bod pro vaši zdravou existenci. Být rodičem je těžká práce. Být rodičem nadaného či talentovaného dítěte (nebo snad dětí) je ještě těžší. Budte si vědomi toho, jaké síly má vaše dítě a současně i toho, že vaše dítě se může dívat na svět jinak, s jinou perspektivou a může mít skryté hluboké vášně či zájmy. Utrousí-li někdo i tu nejmenší negativní poznámku o vašem dítěti, nejefektivnější postup je s dotyčným okamžitě souhlasit, le ihned celou věc převrátit na pozitivní stránku. Např., řekne-li někdo, že vaše dítě je samotář, můžete opáčit: "Ano. Byl vždycky velmi nezávislý a své zájmy si vybíral sám." Řekne-li někdo, že vaše dítě je vskutku tvrdohlavé, mohli byste říci: "Ano. Vždycky byla velmi odhodlaná a vytrvalá." Vyjádří-li se někdo o příbězích, které vypráví vaše dítě, že jsou "bizarní a podivné", mohli byste to komentovat slovy: "Ano. Je velmi kreativní a má velkou představivost." Snažte se sdružit s rodiči podobných dětí, jako je to vaše. Najděte je a vyměňujte si s nimi pravidelně zkušenosti. Nejste nikdy sami.

10. Uznejte, že záleží v první řadě na vás, jak dobře vzdělané bude vaše dítě. Osoba, která je nejdůležitější ve vzdělání vašeho dítěte je ta, která je současně nejdůležitější v jeho životě. Tímto člověkem jste vy sami. Zajistěte vašemu dítěti přístup k rozmanitým knihám. Nemusíte mu je dát do ruky a nařít mu, aby si je přečetl. Jen tak je nechte povelovat. Chcete-li být obzvlášť rafinovaní, schovejte je. Děti si je najdou. Poslouchejte různé druhy hudby v rádiu. Otevřete se pro různé ideje, kultury či různým způsobům náhledu na danou věc, a to co možná nejvíce. Stanovte si priority. Nenechávejte se limitovat omezeným rodinným rozpočtem. Budte tvořiví a velkorysí při sdílení názorů s jinými rodiči.

Se svým dítětem hovořte. Někdy jsou ty nejkratší odpovědi ty nejlepší. Vyžaduje-li dítě detailnější odpovědi, nasměřujte ho ke zdrojům, kde může dodatečné informace samo vyhledat a získat.

Pamatujte, že vždycky jsou k dispozici možnosti. Nebude-li fungovat podle vašich představ státní škola, zkuste tedy soukromou. Konec konců i možnost domácího vyučování v našem prostředí se jednou stane běžnou skutečností. Jsou jiní, kteří to již vyzkoušeli a udělali a zajisté i vám rádi pomohou.

Nenakládejte na vaše dítě příliš a nenechte vaše starší dítě, aby samo sebe přetěžovalo. Každý potřebuje čas na přemýšlení, plánování a - to nejvíce - na snění.

Povinná školní docházka nadaných žáků - budoucích vědců na 2.stupni ZŠ

Určeno: Pro učitele 2.stupně základních škol a víceletých gymnázií

Cíl vzdělávací akce:

Cílem semináře je pomoci učitelům identifikovat nadané žáky, seznámit je se základními modely nadání a způsoby práce s nadanými. Upozornit na nejčastější problémy mimořádně nadaných žáků ve škole a na možnosti jejich řešení ve spolupráci s dalšími odborníky a s rodiči. Seznámit učitele, rodiče i pracovníky poraden a ČŠI s charakteristikami nerozpoznaných nadaných žáků. Informovat o institucích, zabývajících se vzděláváním nadaných i přípravou učitelů a o možnostech spolupráce v mezinárodním měřítku.

Obsah:

Integrace nebo separace? Znaky dobré školy. Co znamená pojem elita. Víceleté gymnázium – jaké, kdy a pro koho? Vyhledávání a rozvoj talentů v zahraničí. Realita a trendy v péči o nadané ve světě. Mimointelektové faktory

	rozvoje nadání. Odvaha být nadaným. Kázeň, pracovitost a sociální přizpůsobivost. Práce s nadanými v běžné třídě. Školy pro mimořádně nadané. Možnosti rozvoje mimořádného talentu v našem systému vzdělávání. Vliv rodiny. Kasuistika mimořádně nadaného žáka. Je možno využít i případů z vlastní praxe účastníků semináře.
Lektor:	PhDr. Eva Vondráková, předsedkyně Společnosti pro talent a nadání a národní korespondent ECHA
Místo konání:	Dle dohody
Celková cena kurzu	4 000 Kč
Celková délka kurzu	4 hodiny

Základní informace o škole

1.třída určená pro nadané žáky

- **Výuka probíhá dle programů** Od školního roku 2006/07 otevíráme specializovanou třídu pro nadané žáky.
- **Nabízíme výuku anglického, francouzského, německého a ruského jazyka** (v 1. - 3.ročníku jako kroužek, od 4.ročníku povinně volitelný 1.a od 7.ročníku povinně volitelný 2.cizí jazyk) **Výběrové řízení se bude konat ve spolupráci s pracovníky Pedagogicko psychologické poradny Středočeského kraje ve dnech 13. ledna 2006 od 15,00 - 17,00 hodin a 14. ledna 2006 od 9,00 do 12,00 hodin v budově naší školy.**
- **Od 6.ročníku otevíráme třídy s rozšířenou výukou výpočetní techniky a informatiky** Specializovaná třída je vhodná pro žáky, kteří nemají problémy se soustředěním, dokáží se orientovat v sociálních vztazích a logicky uvažují.
- **V 1.ročníku od školního roku 2006/07 nabízíme třídu pro talentované žáky** Není určena žákům s nízkou koncentrací pozornosti a s problémy v sociální oblasti.
- **Žáci si od 1.ročníku dle zájmu volí ze 30 povinně volitelných a nepovinných předmětů,** které rozšiřují a doplňují výuku povinných předmětů. Třída bude naplněna do 20 žáků, rodiče budou o přijetí informováni do 30. ledna 2006. Zápis do 1.ročníku bude počátkem měsíce února 2006.
- **Výuku zajišťují kvalifikovaní učitelé a trenéři sportů**
- **Zajišťujeme organizování kurzů plavání** pro žáky naší školy a žáky z ostatních škol. Přihlášky zasílejte na adresu naší školy (Základní škola Mladá Boleslav, Václavkova 1040, PSČ 293 01) [Přihláška ke stažení zde](#)
- **JAKO JEDINÍ V OKRESE NABÍZÍME NA NAŠICH STRÁNKÁCH INFORMACI RODIČŮM (odkaz na horní liště: Neveřejné/ Informace rodičům) O PRŮBĚŽNÉ KLASIFIKACI ŽÁKA, INDIVIDUÁLNÍ ROZVRH, ABSENCI, POLOLETNÍ KLASIFIKACI A INFORMACI O ZÁKLADNÍCH OSOBNÍCH ÚDAJÍCH** **Nová data na našich stránkách**
  - Informace pro rodiče jsou rozšířeny o aktuální rozvrh žáka, základní osobní údaje údaje a docházka.
  - V záložce galerie jsou k nahlédnutí výtvarné práce žáků vytvořené pod vedením Mgr. Jany Petrové a fotografie z LVVZ 7. ročníku.

- Záložka legislativa obsahuje odkazy na normy, kterými se řídí chod školy
- Seznam absolventů od roku 1996 do 2005
- Plán ICT je pro oprávněné osoby k nahlédnutí na ředitelství školy

Rozvrhy, klasifikace žáků, plán akcí, suplování a některé soubory s daty jsou zpracovány v programech firmy Bakaláři - www.bakalari.cz

PÉČE O NADANÉ ŽÁKY

(Podle Koncepce péče o nadané žáky ve školských poradenských zařízeních, Jana Zapletalová, IPPP Praha. Dokument navazuje na článek Konfliktní géniové ze str. 10-11).

Možnosti úpravy výuky v klíčových předmětech

Nabídka školního vzdělávacího programu, který má za cíl integrovat do základního vzdělávacího proudu mimořádně kognitivně nadané žáky, musí zohlednit potřebu různých typů učebních úloh pro různé úrovně žáků a současně respektovat tu skutečnost, že zrychlený vývoj (akcelerace) neprobíhá u všech žáků stejně rychle. Akcelerace navíc neprobíhá ve všech vyučovacích předmětech a často dochází k tomu, že po fázi zrychlení následuje fáze zpomalení.

Výuka pro nadané žáky musí být pestrá a podnětná, umožňovat hledání a objevování pro žáky nových informací a souvislostí, které je založeno na řešení problémových úloh, výuka umožňuje velkou aktivitu, samostatnost a činorodost žáků.

Akcelerační modely, které vycházejí z možnosti žáka postupovat ve výuce rychleji než ostatní žáci, bývají poznamenány nedostatkem času na základní obsahy výuky a na prostor pro zájmy žáků, často jsou zpochybňovány také z důvodů nerovnoměrného vývoje žáků v oblasti emoční a sociální inteligence.

K akceleračním modelům patří model Renzulliho „otáčivých dveří“, který umožňuje, aby se žák v těch předmětech, kde dosahuje mimořádných výsledků, účastnil výuky

ve vyšších ročnících a nepracoval s kmenovou třídou. Tento model umožňuje vnitřní diferenciaci ve výuce a dosahování různého stupně obtížnosti pro žáka. V rámci tohoto modelu je také možné, aby se žáci účastnili výuky ve školách vyšších stupňů, např. ze střední školy na vyšších nebo vysokých školách, pokud to umožňují regionální podmínky. Ve škole pak vždy musí pracovat koordinátor úpravy výuky pro takové skupiny žáků.

V integračních modelech vzdělávání žáků s mimořádným nadáním se častěji uplatňují **nástroje enrichmentu (obohacování)**. Vzdělávací programy jsou obohacovány v souladu s přiměřeností, musí umožňovat tvořivost a zabraňovat stereotypu ve vyučovacích hodinách.

Obohacování vzdělávacích programů by mělo splňovat **tři roviny**:

- rovinu **rozšiřování učiva** tak, aby postihovalo co nejširší kontext učiva,
- rovinu **prohlubování učiva** tak, aby obsahovalo podrobnosti a detaily a postihovalo podstatu sdělovaného
- vlastní **obohacování učiva**, které je již nad rámec vzdělávacích programů a vychází také ze specifiky zájmů žáků.

Takové formy práce s učivem předpokládají velkou pestrost didaktického zpracování učební látky, ze strany žáků se pak očekává zapojení do projektů, zpracovávání úvah a esejí a vytváření ročníkových prací. Ve školách mohou vznikat nejen nabídky zájmové činnosti, ale také kluby pro práci s mimořádně nadanými žáky v jednotlivých vědních oborech, které se budou věnovat na úrovni středních škol přípravě studentské vědecké činnosti.

Výuka nadaných žáků by měla respektovat zejména schopnosti interpretace, aplikace a syntézy učební látky ve vztahu ke kritické analýze zvolených řešení a postupů.

Faktory typické pro mimořádně nadané žáky

- akcelerovaný vývoj (zejména v oblasti intelektu jsou v nesouladu s normou pro určitou věkovou kategorii)
- mají vysoký osobnostní potenciál (kreativita, vnitřní motivace, perfekcionismus)
- tam, kde je bohatá mimoškolní činnost v rozporu se školním výkonem, který je často průměrný nebo špatný je možné uvažovat o tom, že se potenciál dítěte z nějakých důvodů nedemonstruje ve výkonech a je třeba uvažovat o možnosti, že se jedná o nadané dítě
- ve starším školním věku se mimořádně nadané děti odlišují od svých vrstevníků obvykle výkony v různých činnostech

Principy programů vzdělávání nadaných žáků

- nadaní žáci jsou specifičtí, a proto se doporučuje individualizace vzdělávacích opatření
- nejlepších opatření pro nadané žáky by mělo být docíleno rozšířením běžných osnov spíše, než používáním zcela odlišných osnov pro nadané žáky

- opatření by měla poskytovat nadaným žákům obohacení, rozšíření učiva a ve svých důsledcích umožnit zrychlení výuky
- jednotlivé školy i jednotliví učitelé se mohou lišit ve svých možnostech týkajících se efektivní práce s nadanými žáky
- je třeba dlouhodobě monitorovat vzdělávání nadaných k zajištění adekvátního vývoje a kvality doporučených vzdělávacích opatření

Pro mimořádně nadané děti je pak typické, že velmi rychle postupují ve zpracovávání základních operací symbolického uchopení skutečnosti. Nejprve u nich probíhá tzv. kódování, naučí se s kódy (písmena, čísla, slova) rychle pracovat a včlenit je do každodenních operací, rychle objevují vztahy mezi prvky navzájem, které třídí a provádí jejich homologaci. Dále u nich probíhá transformace prvků, která se projevuje v logizaci řeči, v práci s formou. V dalších fázích dochází k vytváření algoritmů, které se mohou nejrychleji projevovat např. v matematice v procesech algebraizace, substituce nebo ve vytváření variant. Objevují se u nich velmi záhy **meta úvahy**, např. co děláme, když se učíme.

Tyto děti se vyznačují také kvalitní koncentrací, dobrou pamětí a vnitřní motivací k vykonávání činností, které je zajímají. Protože toto jsou současně důležité faktory a stimulatory pro efektivní učení, mohou dosahovat tyto děti vynikajících výsledků v učení.

Některá specifika práce s nadanými žáky a studenty

V průběhu poradenské i školní práce s nadanými dětmi se mohou objevovat některá další specifika těchto žáků, zejména:

- žák svými znalostmi přesahuje stanovené požadavky
- problematický přístup k pravidlům školní práce
- tendence k vytváření vlastních pravidel
- sklon k perfekcionismu a s tím související způsob komunikace s učiteli, který může být i kontroverzní
- vlastní pracovní tempo
- vytváření vlastních postupů řešení úloh, které umožňují kreativitu
- malá ochota ke spolupráci v kolektivu
- rychlá orientace v učebních postupech
- záliba v řešení problémových úloh zvláště ve spojitosti s vysokými schopnostmi v oboru
- kvalitní koncentrace, dobrá paměť, hledání a nacházení kreativních postupů
- vhléd do vlastního metaučení
- zvýšená motivace k rozšiřování základního učiva do hloubky, především ve vyučovacích předmětech, které reprezentují nadání dítěte
- potřeba projevení a uplatnění znalostí a dovedností ve školním i mimoškolním prostředí

Zdrojem problematických situací je u mimořádně nadaných žáků zejména jejich sociální začlenění, které je ovlivněno jejich osobnostní strukturou a silnou tendencí k introverzi. Také některé osobnostní vlastnosti těchto žáků mohou znesnadňovat vytváření nekonfliktních vztahů ať již k vrstevníkům, nebo k učitelům, tak také ve vztahu k sobě samým. Především sklon k perfekcionismu, zvýšená kritičnost k sobě i

k okolnímu světu a specifický druh humoru mohou patřit k faktorům, které poznamenají vytváření vztahů k vrstevníkům, spolužákům. Tam, kde se nevytvořily podmínky pro to, aby se dítě naučilo zacházet se svými „specifiky“, může paradoxně být jeho mimořádné nadání příčinou vytvoření negativního sebeobrazu a popírání vlastních schopností. Jindy se stane, že protože okolí dítěte nevytváří dostatečně podnětné a vstřícné prostředí, dítě se uzavírá do svého vnitřního světa a odmítá s okolním prostředím vrstevníků komunikovat. Tato situace je častá vzhledem k tomu, že mezi těmito dětmi je mnoho introvertů se špatnou sociální přizpůsobivostí, kterým vyhovuje omezená komunikace s okolím, anebo je u nich patrná větší tendence ke komunikaci s věkově staršími.

Tam, kde okolní prostředí dítěte poskytuje dostatek vnímavosti ke specifikům dítěte, dochází k vytvoření pozitivního klimatu i pro mimořádně nadané děti. Proto považujeme za důležitou nejen práci s mimořádně nadanými dětmi, ale i s třídními kolektivy, do kterých jsou tyto děti začleňovány.

Velmi důležité také je, jak druh nadání dítěte koresponduje se schopnostmi a možnostmi okolí dítěte, tzn. jeho rodiny, školní třídy, učitelů i vrstevníků. V době, kdy děti vstupují do školy, je pro ně důležité, aby se stali členy komunity, do které patří vzhledem ke svému věku, a to i přesto, že tyto děti obvykle snadno komunikují s dospělými nebo staršími spolužáky. Dochází tak k tomu, že se jejich snaha o včlenění se do přirozené vrstevnické skupiny spojuje s tendencí k popření vlastních schopností. S přibývajícím věkem se u těchto dětí zvyšuje jejich sociální vnímavost, kdy si dobře uvědomují svoje přednosti i nedostatky a svoje postavení ve skupině vrstevníků, kdy se jejich mimořádné nadání může stát naopak i důvodem obdivu vrstevníků. Školy, které nedokáží vytvořit dostatečně podnětné vzdělávací prostředí s širokou nabídkou obohacování základního učiva, nemohou splnit jeden ze základních požadavků výuky pro mimořádně nadané žáky - a to eliminaci nudy a zklamání z toho, že se ve škole nepracuje s dalšími informacemi, které by zásadně obohacovaly již existující znalosti těchto nadaných žáků.

Znalost těchto specifik je pro poradenskou práci se žákem, jeho rodinou i školou velmi důležitá, protože vytváří rámec pro vytváření podmínek vzdělávání těchto žáků a studentů.

Poradenská péče o nadané ve školách a školských poradenských zařízeních

Nadaní žáci a studenti budou integrováni do běžných typů škol, abychom umožnili těmto dětem procházet vzdělávací soustavou s ohledem k jejich specifikům, a bude-li to úprava jejich vzdělávání vyžadovat, budou tito žáci a studenti zahrnuti k žákům a studentům se speciálními vzdělávacími potřebami, s možností individuálního vzdělávacího programu.

Poradenské služby v oblasti péče o nadané děti, žáky a studenty budou poskytovány na několika úrovních. Jednak na úrovni školy (připravuje se koncepce školních poradenských pracovišť), jednak PPP, pro žáky se zdravotním postižením pak SPC. Uvažuje se i o spolupráci s SVP pro nadané žáky s poruchami chování.

Rozsah poskytovaných služeb v současné době

O poskytovaných poradenských službách v rámci této problematiky neexistují žádná data. Z těchto důvodů byla při IPPP ČR v září roku 2003 vytvořena 21členná pracovní skupina, která je tvořena pracovníky PPP ze všech 14 krajů.

Psychologové byli v období od října do prosince vzděláváni v oblasti identifikačních postupů, využívání diagnostických nástrojů a v oblasti specifik poradenské péče nadaných.

Největším problémem poskytovaných služeb je nedostatek nebo naprostá absence vhodných diagnostických nástrojů pro identifikaci nadaných, zejména pak nadaných v předškolním věku nebo nadaných z řad jiných etnik a minorit.

Byl vytvořen základ pro poskytování poradenských služeb nadaným dětem, žákům a studentům, v každém kraji je dnes minimálně jedno poradenské zařízení, které je pro tuto práci systematicky připravováno. Předpokládáme, že postupně se rozsah služeb rozšíří podle velikosti a potřeb krajů a služby budou poskytovány i v dalších poradenských zařízeních.

Vytvoření vzdělávacích programů pro pedagogy a psychology

Učitel, který se věnuje práci s nadanými žáky, by měl být entusiastický, mít smysl pro humor a zároveň být ochotný přiznat chybu. Z hlediska intelektu k požadavkům patří zejména nadprůměrná inteligence, hluboká znalost oboru, široké zájmy, orientace na celoživotní vzdělávání, kreativní myšlení a excelentní komunikační schopnosti. Měl by mít vhled do kognitivních, sociálních a emocionálních potřeb nadaných studentů; mít schopnosti flexibilně upravovat osnovy, používat učební strategie podporující vyšší stupně myšlení; podporovat studenty v samostatném učení; upřednostňovat způsoby výuky orientované na studenty; být ochoten žákům pomáhat; jeho práce musí být dobře organizovaná a probíhat v klidném učebním prostředí.

Je nezbytné, aby se na problematiku vzdělávání nadaných žáků zaměřilo DVPP i další vzdělávání psychologů.

Tématické okruhy pro učitele:

- Nadané dítě - kognitivní, sociální a emociální aspekty nadání, vztah nadání-pohlaví,
- Stereotypy a nadané dítě, metody pedagogické identifikace nadaných a koncepce podpory nadaných žáků
- Vytváření studijních programů pro nadané žáky- modely integrace, interdisciplinární programy pro nadané
- Informační technologie- rozvoj schopností ve vyhledávání, klasifikaci a organizování informací
- Kreativní myšlení – rozvoj myšlenkových strategií, metakognice
- Techniky otevírání zvědavosti- práce s otázkou a problémem jako s motivačními nástroji
- Specifika jednotlivých druhů nadání

Tématické okruhy pro psychology:

- Identifikace nadaných (pedagogická, psychologická, pedagogicko-psychologická)
- Osobnostní zvláštnosti nadaného
- Práce s rodinou nadaného
- Pedagogicko-psychologická podpora vzdělávání nadaných
- Metodická pomoc učitelům pracujícím s nadanými
- Kritická období pro identifikaci nadaných
- Specifika práce s „underachievers“
- Začlenění nadaných do kolektivu školní třídy atd.

Je třeba o specifika práce s nadanými žáky doplnit také pregraduální přípravu učitelů, psychologů a speciálních pedagogů. Počítá se i s dlouhodobým výzkumem nadaných dětí.

EKONOMICKÁ ROZVAHA

Některá opatření navrhované koncepce byla již realizována z prostředků DVPP MŠMT skupiny II **v roce 2003.**

- Vzdělávání pedagogů a psychologů, kteří se věnují péči o nadané 190 000 Kč
- Diagnostické nástroje pro děti s mimořádným nadáním 190 000 Kč

Celkem 380 000 Kč

Z těchto prostředků bylo hrazeno také zahájení činnosti pracovní skupiny psychologů ze 14 krajů a zahájení longitudinálního výzkumu.

Rok 2004 celkem 2 145 tis. Kč

Navýšení pracovního úvazku psychologa ve 14 PPP ve 14 krajích o 0,5, tj. celkem 7 pracovních úvazků v rámci ČR od července 2004 1 125 tis. Kč

Standardizace nových diagnostických nástrojů k identifikaci nadaných 300 tis. Kč

Vybavení 14 pracovišť PPP (v každém kraji jedno pracoviště) novým diagnostickým nástrojem nezbytným pro psychologickou identifikaci nadání 420 tis. Kč

Vzdělávání multiplikátorů vzdělávacích programů pro pedagogy ZŠ a SŠ od září 2004 300 tis. Kč

Rok 2005 celkem 3 850 tis. Kč

Navýšení pracovních úvazků pro PPP – 0,5 úvazku x 14, celkem 7 pracovních úvazků pro rok 2005 2 250 tis. Kč

Vzdělávání psychologů PPP pro práci s nadanými 300 tis. Kč

Navýšení prostředků na DVPP – vzdělávání pedagogů ZŠ a SŠ realizované v krajích 1 000 tis. Kč

Pokračování longitudinálního výzkumu 300 tis. Kč

Předpokládá se, že objem finančních prostředků vynaložených na realizaci koncepce v letech 2006 - 2008 bude odpovídat částce 3 850 tis. Kč ročně.

Diagnostické dny

Diagnostické dny

Zájmová skupina Mensy ČR - Klub nadání

Dovolte, abychom Vás touto cestou pozvali na akce Klubu nadání, které vzniklo na konci roku 2005 na platformě Mensy ČR. Klub má ve svých úkolech organizaci vzdělávacích a poradenských akcí k podpoře mimořádně nadaných žáků a studentů.

Náplň klubu nadání:

- pomoci s vyhledáváním nadaných dětí již od předškolního věku;
- iniciovat aktivity pro pedagogy a psychology, kteří se věnují nadaným dětem;
- organizovat diagnosticko-poradenské akce, kde jsou připraveny služby pro rodiny s nadanými dětmi;
- organizovat výzkumnou činnost v oblasti potřeb a specifík nadaných dětí a mládeže;
- nabídnout vhodný program pro nadané děti v mimoškolních činnostech, doporučit vhodné aktivity pro rodinu na celé odpoledne; pro dospívající nadané studenty poskytnout možnost zúčastnit se letních pobytových akcí nebo dát příležitost zapojit se do zajímavých soutěží a společenských akcí.

Diagnostické dny

Hlavním zaměřením Klubu nadání jsou pravidelné diagnostické a poradenské akce, momentálně realizované v areálu Pod Žvahovem 463, Praha 5 - Hlubočepy, na ZŠ Jiřní v Praze 4, ZŠ Umělecká Praha 7, ZŠ Hálkova Olomouc a v jedné z dalších míst. Část programu je věnována diagnostice a herním aktivitám pro nadané děti v předškolním věku. Termíny a program akcí jsou vždy spolu s přihlašovacím formulářem uveřejněny na webové adrese Mensy (www.mensa.cz).

Nabídka diagnosticko-poradenských služeb

1. Testování předškolních dětí (2,5 - 7) - obsahuje individuálně administrovaný psychologický test verbální či nonverbální povahy, který predikuje předpoklady k úrovni mentálního vývoje dítěte. Určuje pásmo inteligence, zaznamenává i další aspekty psychického vývoje (pracovní tempo, paměťové schopnosti, všeobecný rozhled, schopnost koncentrace pozornosti apod.)

2. Testování dětí a mládeže školního věku (8 - 16 let) - obsahuje test kognitivních schopností dobře měřící úroveň schopností, které škola rozvíjí a očekává jejich pozitivní výsledky (verbální schopnosti, numerické myšlení a schopnost názorného uvažování, které je základem úspěchu v technických předmětech). Další část diagnostiky je věnována zjištění vrozené inteligence a úrovně koncentrace pozornosti.

3. Doplnkové služby pro rodiče a děti
Baterie testování je doplněna dalšími dotazníkovými metodami, na jejichž základě se vede konzultace s rodiči a nadaným dítětem. Jsou také doporučeny aktivity rozvíjející mentální schopnosti dětí adekvátně jejich věku, prezentovány jsou moderní deskové hry, které tyto schopnosti podporují.

Nejbližší akce Klubu nadání:

- Diagnosticko-poradenský den, **sobota 14. ledna 2006 ZŠ Hálkova, Olomouc**
Testování dětí (od 9 let) od 10.00 v ceně 190,-Kč na osobu
Zároveň se od 9.00 do 17.00 bude konat diagnostický den pořádaný ve spolupráci s psychology z pedagogicko-psychologických poraděn s testováním pro děti již od 2,5 let v ceně 650,-Kč na osobu. Toto testování je zároveň nábořem skupiny dětí do připravované třídy pro mimořádně nadané děti zřízené na této ZŠ od září 2006. **Přihláška..**
- Diagnosticko-poradenský den, **sobota 21. ledna 2006 ZŠ Umělecká, Praha 7**
Testování dětí (od 9 let) od 10.00 v ceně 190,-Kč na osobu
Zároveň se od 9.00 do 17.00 bude konat diagnostický den, pořádaný ve spolupráci s psychology z

pedagogicko-psychologických poraden s testováním pro děti již od 2,5 let. v ceně 790,-Kč na osobu. Toto testování je zároveň nábořem skupiny dětí do připravované třídy pro mimořádně nadané děti zřízené na této ZŠ od září 2006, na této škole nebude celá třída ale jen skupina nadaných dětí s individuálním studijním plánem. **Přihláška..**

- Diagnosticko-poradenský den, **neděle 22. ledna 2006 ZŠ Jitřní, Praha 4**
Testování dětí (od 9 let) od 10.00 v ceně 190,-Kč na osobu.
Zároveň se od 9.00 do 17.00 bude konat diagnostický den pořádaný ve spolupráci s psychology z pedagogicko-psychologických poraden s testováním pro děti již od 2,5 let. v ceně 790,-Kč na osobu. Seznámení zájemců s didaktickými hrami pro předškoláky a děti mladšího školního věku. Testování je zároveň nábořem dětí do připravované třídy/ studijní skupiny pro mimořádně nadané děti zřízené na této ZŠ od září 2006. **Přihláška..**
- Diagnosticko-poradenský den **sobota 18. února 2006 na gymnáziu Buřánka, o.p.s. - Pod Žvahovem Praha 5**
Testování dětí (od 9 let) od 10.00 v ceně 190,-Kč na osobu.
Zároveň se od 9.00 do 17.00 bude konat diagnostický den, pořádaný ve spolupráci s psychology z pedagogicko-psychologických poraden s testováním pro děti již od 2,5 let v ceně 790,-Kč na osobu. **Přihláška..**

Nadané děti 1

V posledních několika desetiletích se v evropském školství věnuje zvýšená pozornost vzdělávání a výchově nadaných dětí. Jaké jsou jejich projevy a potřeby?

Ve všech ekonomicky vyspělých zemích světa existují nějaké formy péče o nadané, které jsou i legislativně zakotveny a finančně zabezpečeny. Jsou k dispozici víceúčelová centra nebo alespoň poradny, specializované na nadanou populaci. Učitelé mají možnost vzdělávat se pro práci s nadanými žáky, rodiče a děti se mohou se svými problémy obrátit na odborníky.

Společnost pro talent a nadání

V ČR se systém péče o nadané připravuje. Společnost pro talent a nadání je pobočkou mezinárodní společnosti ECHA (viz rámeček). Organizuje odborné semináře pro učitele a psychology, Klub rodičů nadaných dětí, přednášky pro učitele, pro rodiče a spolupracuje na přípravě systému péče o nadané a na jeho realizaci.

Projevy a potřeby nadaných dětí a zkušenosti s jejich výchovou jsou v mnoha ohledech v různých zemích podobné. Velmi záleží na informovanosti vychovatelů, zda se totéž dítě bude radostně a úspěšně rozvíjet, nebo zda bude svému okolí působit problémy. Existují i mimořádně nadané děti navenek přizpůsobené a stres, který zažívají v případě výchovy, neodpovídající jejich vývojovým potřebám, se projeví zhoršením zdravotního stavu. Problémy s přizpůsobením se mateřské škole jsou u těchto dětí poměrně časté. Jsou známy z odborné literatury stejně jako ze zkušeností rodičů, kteří kontaktovali Společnost pro talent a nadání. Na tom, jak bude dítě uvedeno do světa vzdělávání, záleží jeho budoucí zájem o studium i pozdější úspěšnost.

Zájem o nadané

Proč se věnuje nadaným pozornost? Důvody jsou ekonomické i etické. Prof. Joan Freemanová, psycholožka zabývající se výzkumem nadání a zakladatelka společnosti

ECHA, uvádí ve své knize *Gifted Children Grown Up* (London, 2001) dva hlavní důvody, proč pomáhat nadaným dětem realizovat jejich potenciál:

- individuální: Každá lidská bytost by měla mít možnost dosáhnout plného rozvoje své osobnosti.
- celospolečenský: Ačkoli se nadání týká jednotlivců, je také „národním bohatstvím“ a budoucnost každé společnosti závisí na rozvoji potenciálu její mladé generace. Žádná společnost si nemůže dovolit jej promarnit.

Jako v každé zkoumané oblasti, i ve studiu talentu a nadání se postupuje od nápadných projevů ke skrytým souvislostem. Nejprve se věnovala pozornost výkonům a jejich měření. Se stoupajícím porozuměním problematice byl stále zřetelnější význam dalších činitelů, nacházejících se mimo oblast nadání. Tak byla např. jedna z konferencí ECHA zaměřena na mimointelektové faktory ovlivňující nadání, zejména na sociální a emocionální přízpusobivost.

Nadání a jeho realizace

V současné době je jedním z preferovaných témat vztah nadání a jeho praktického uplatnění. Patří sem takzvaní *underachievers*, tedy nadání, jejichž výkon nedosahuje kvality odpovídající potenciálu, kterým disponují. Předmětem výzkumu jsou také osobnosti „expertů“, tedy těch, kteří své nadání realizovali v plné míře.

Na základě získaných poznatků se pozornost odborníků postupně přesouvá ke stále nižším věkovým kategoriím. Ukazuje se, že má-li člověk dosáhnout co nejúplnějšího rozvoje svého potenciálu, potřebuje vhodné podmínky už od nejútlejšího věku. Už v něm si totiž buduje „základnu“ ke svému pozdějšímu rozvoji, zejména intelektovému, a vytváří si „nástroje myšlení“, jakými jsou slovní zásoba a myšlenkové dovednosti. V podnětném a přátelském prostředí získává radost z poznávání a motivaci k osobnímu růstu. Do centra pozornosti se tak dostává péče rodiny a předškolních zařízení.

Podmínky, které jsou nezbytné pro pozdější dosažení mimořádné úrovně činnosti v určité oblasti, uvádí Harald Wagner (*Complementary Approaches to Talent Development*, in: *Actualizing Talent*). V zájmu plného rozvoje potenciálu a jeho pozdějšího uplatnění je důležité,

- aby dítě mělo příležitost objevit a vyzkoušet si, pro co má předpoklady,
- aby bylo trvale vysoce motivováno ke kvalitnímu výkonu,
- aby mu jeho prostředí (rodiče, učitelé, trenéři, konzultanti) poskytlo optimální podporu a vzdělání,
- aby bylo chváleno za to, co dokázalo.

Nedostatečně využitý a trénovaný potenciál může ztrácet na kvalitě nebo dokonce úplně zaniknout, jak je známo např. z rozvoje řeči („vlčí děti“). Zdá se, že pro některé oblasti nadání (gymnastika, balet, hra na hudební nástroje, šachy) existují „kritická období vývoje“, kdy učení probíhá nejnanejšeji. Začíná-li trénink v jakékoli oblasti až po tomto období, je možnost dosažení úrovně plně odpovídající původnímu potenciálu nepravděpodobná, i kdyby ostatní podmínky výuky byly co nejlepšie. Proto je důležité, aby potenciál dítěte byl objeven a rozvíjen tak brzy a tak systematicky, jak je to možné. To znamená poskytnout

dítěti příležitosti získat znalosti, vybudovat si dovednosti a vytvořit si vztah ke specifickým oblastem tak brzy a do takové míry, jak bude zapotřebí.

Znaky nadaných

V „Educating the Very Able“ Joan Freemanová uvádí, čím se vyznačují velmi nadaní žáci. Mnohé tyto projevy můžeme pozorovat už u předškolních dětí.

- 1. Paměť a znalosti** – vynikající paměť a používání informací.
- 2. Sebeřízení** – sami vědí nejlépe, jak se učit a jsou schopni si sami své učení kontrolovat.
- 3. Rychlost myšlení** – mohou strávit více času plánováním, ale potom se rychleji rozhodují.
- 4. Zpracování problémů** – doplní si informace, zjistí, co je a co není důležité a rychleji se doberou k podstatě věci.
- 5. Pružnost** – i když je jejich myšlení obvykle systematictější než myšlení ostatních dětí, jsou schopni si uvědomovat a přijmout i jiný možný způsob učení a řešení problémů.
- 6. Dávají přednost složitosti** – mají tendenci dělat hry a úkoly složitějšími, aby byly zajímavější.
- 7. Od raného věku mají mimořádnou schopnost záměrného a dlouhodobého soustředění.**
- 8. Časná symbolická aktivita** – velmi brzy se naučí mluvit, číst a psát.

Ellen Winner (manželka u nás populárního a často citovaného Howarda Gardnera, autora knihy Dimenze myšlení) uvádí tři atypické charakteristiky (mimořádně) nadaných dětí (E. Winner: Gifted Children – Myths and Reality).

- 1. Předčasnost.** První kroky ve zvládnání určité oblasti činí dříve, než je běžné.
- 2. Trvání na vlastním tempu a postupu.** Učí se rychleji (a také jiným způsobem) než průměrné nebo i chytré děti. Potřebují minimální pomoc dospělých, většinou se učí samy. Objevy, ke kterým docházejí ve svých oblastech zájmů, je uvádějí v nadšení a motivují k dalším krokům. Nezávisle objevují pravidla a zákonitosti dané oblasti a tvoří nové svérázné způsoby řešení problémů. Znamená to, že jsou tvořivé.
- 3. Mimořádná vnitřní motivace.** Zarputile usilují o zvládnutí dané oblasti („zakousnou“ se do problému). Projevují intenzivní a neutuchající zájem a maximální schopnost soustředění, jsou „posedlé“ svým úsilím zvládnout problém.

Definice nadání

Prof. Joan Freemanová uvádí v jedné ze svých nejvýznamnějších publikací, nazvané Vzdělávání vysoce nadaných, současné mezinárodní výzkumy (Joan Freeman: Educating the Very Able, Ofsted 1998, Londýn), tuto definici nadání:

„Vysoce nadaní jsou zde definováni jako ti, kteří buď vykazují mimořádně vysokou úroveň své činnosti, ať už v celém spektru nebo v omezené oblasti, nebo ti, jejichž potenciál ještě nebyl pomocí testů ani experty rozpoznán. Je rozdíl mezi zjevným nadáním dětí, nebo adolescentů a dospělých. Nadání dětí je obvykle vnímáno jako rychlejší vývoj v porovnání s jejich vrstevníky, nadání dospělých je spatřováno ve vysoké úrovni činnosti, založené na mnohaleté usilovné práci ve zvolené oblasti.

Nadání se může týkat současně více oblastí, např. intelektu, umění, tvořivosti, pohybových a sociálních dovedností, nebo může být omezeno na jednu či dvě z nich. Ale potenciál, ať už je jakýkoli, se může rozvinout do mimořádně vysoké úrovně činnosti pouze v podmínkách poskytujících přiměřené vybavení a psychologické příležitosti k učení.

Diskuze o přesných definicích a identifikaci takových dětí probíhají už téměř celé století a budou bezpochyby pokračovat. Pro vzdělávání je však produktivnější (a vědecktější) posuzovat úspěšnost z hlediska dynamických interakcí mezi jedincem a vzdělávacími příležitostmi, kterých se mu v životě dostalo. Děti, které mají potenciál pro mimořádně vysokou úroveň činnosti, mohou potřebovat takové vzdělávací podmínky, jaké nespécializované školy nabídnout nemohou.“

Příklady práce s nadanými dětmi v mateřských školách, zkušenosti rodičů nadaných dětí u nás a navrhovaná opatření budou obsahem druhé části článku.

23.7.2002 PhDr. Eva Vondráková, Společnost pro talent a nadání (Informatorium)

Víme si rady s nadanými žáky?

PaedDr.

Nataša

Mazáčová

Ne každý žák, který při hodinách soustavně vyrušuje a jeho individualismus a sebeprosazování hraničí s rozmazleností musí být nutně darebák a zhýčkaný sobec. Je docela dobře možné, že má paměť srovnatelnou s pamětí vašeho počítače, soukromě se zajímá o egyptské vykopávky a jeho IQ je na hranici měřitelnosti.

Problematika práce učitele s nadaným žákem není u nás, ale ani v zemích střední Evropy předmětem častých výzkumů. Jistě ke škodě věci. Nadaných dětí je v našich školách mnoho, a jejich talent tak často zůstává nepovšimnut a nerozvíjen.

Český výzkum nadání a talentu byl přes slibné počátky ve 20. a 30. letech a Baťovy empirické snahy násilně přerušeno obdobím války a následnou érou totality. V současné době se české teoretické bádání soustřeďuje kolem několika univerzit v Praze, Brně, Ostravě a Hradci Králové a zejména kolem Společnosti pro talent a nadání (STaN), taktéž pobočky European Council for High Ability (ECHA). Její činnost zastřešuje PhDr. Eva Vondráková. Součástí její práce jsou mimo jiné různé přednášky, besedy a semináře zaměřené na pomoc talentovaným dětem. V Praze dále pracuje gymnázium pro nadané – MENZA a Klub rodičů nadaných dětí.

V sousední Slovenské republice pracuje bratislavská škola pro nadané děti, jejíž studium končí maturitou. Slovenští kolegové také každoročně realizují letní tábory pro nadané děti a mládež, kam jsou zváni i české děti. O dalších aktivitách organizovaných pro nadané děti nevíme a rádi uvítáme jakékoli další informace.

Přestože celá řada našich odborníků, především psychologicky orientovaných, publikuje k tématu nadání, česky psaná literatura o nadaných dětech není z daleka tak obsáhlá jako cizojazyčná, většinou anglická a německá.

Je třeba zdůraznit, že každý, bez ohledu na druh či stupeň nadání, by měl dostat příležitost k optimálnímu rozvoji toho dobrého a nejlepšího, co v něm je. Bohužel mýtus o tom, že ve škole potřebují pomoc a zvláštní péči ti slabší a méně úspěšní, nacházíme i mezi současnými učiteli. A co víc, někteří učitelé nejsou schopni nadané žáky ve své třídě identifikovat. Zároveň mnozí rodiče o tom, že mají nadané dítě, ani nevědí a naopak často ti, kteří jsou přesvědčeni o výjimečnosti své ratolesti, mají zkreslené představy.

Nadání je když...

Náš psychologický slovník P. Hartla pod heslem nadání uvádí: soubor vloh, jako předpoklad k úspěšnému rozvíjení schopností, nejčastěji používáno ve spojení s jedinci podávajícími nadprůměrné výkony při tělesné a duševní činnosti.

Většina ze stovky současných definic pojmu nadání zpravidla zahrnuje mezi základní komponenty nadání rovněž kognitivní a akademické schopnosti. Zatímco např. Gagné definuje nadání jako nadprůměrnou výkonnost v jedné nebo více oblastech lidských schopností, další teoretik je považuje za nadprůměrnou schopnost či úspěšnou výkonnost v kterémkoli smysluplném oboru lidské aktivity. Popisná definice J. Piirto (1995) uvádí, že "nadání – pro účely školní docházky – jsou jedinci, kteří bez ohledu na obor studia vykazují učební charakteristiky jako vynikající paměť, pozorovací schopnosti, zvědavost, kreativitu, vysoké IQ atd."

V posledních letech dochází k významnému posunu v pojetí nadání: jsou brány v úvahu i jiné faktory než kognitivní (např. motivace, city, sebeobraz, společenské faktory), mezi komponenty nadání začínají hrát roli i vysoké schopnosti projevující se v mimoškolních činnostech (zájmových, v činnostech ve volném čase), značný význam je připisován kreativitě, jako jednomu z nejdůležitějších prvků nadání. Více se také zkoumá nejen všeobecné nadání a nadání jako obecný předpoklad, ale také specializované druhy nadání.

Naše významná představitelka teoretických výzkumů nadání dr. Pýchová jde dál a podle zahraničních pramenů uvádí soubor pěti základních kritérií, podle kterých lze identifikovat nadání. Jde o kritérium výjimečnosti v určité oblasti ve srovnání s vrstevníky (žák vynikající nad spolužáky ve svém ročníku by nemusel vynikat mezi žáky vyšších ročníků), kritérium ojedinelosti (žák vynikající mezi českými spolužáky v angličtině by v tomto předmětu nevynikal mezi anglickými žáky v Anglii), kritérium produktivity (bez uplatnění ztrácí nadání na významu), kritérium demonstrability (nadání musí být určitým způsobem projevitelné) a kritérium společenského ocenění nadání (různé podle kultur, časových období, politických systémů atd.).

Jsme na nadané děti připraveni?

Identifikovat nadané dítě není vůbec jednoduché, neboť každý nadaný člověk je unikátní jedinec s odlišnou kombinací a intenzitou charakteristických vlastností. Projevy chování i osobnostní charakteristiky nadaných dětí jsou tedy velmi různorodé a nelze přesně určit obecně platný návod jak poznat nadané dítě. Mezi lidmi panuje mýtus o tom, že nadané dítě se dobře učí a nezlobí. Že je prostě bezproblémové. Takové dítě je však spíš výjimkou než pravidlem. Takový je obraz dětí inteligentních, ne však výjimečných, zvláště pak poslušných, konformních a přizpůsobivých.

Pokud jde o strategie rozpoznání nadání, shoduje se většina odborníků na nezbytnosti komplexního přístupu. Mezi nejběžnější výzkumné techniky patří různé druhy testů IQ, testy kreativity, výkonové testy znalostí a dovedností, školní prospěch a jiná dokumentace, postoje a motivační škály, inventáře zájmů a osobnostních vlastností, nominace učitelů, spolužáky, rodiči, sebehodnotící popisy, interview apod.

Jistě nezáleží tolik na množství aplikovaných technik, jako na jejich validitě a na účelném využití získaných údajů. Je samozřejmé, že náročnější výzkumné techniky nemůže provádět běžný učitel. K

provádění a vyhodnocování psychologických diagnostických testů je zapotřebí profesionální přípravy. Na druhé straně je možné učitele připravit a proškolit k identifikaci nadání žáků, a tím jim výrazně pomoci. Realitou současnosti je bohužel skutečnost, že na většině fakult vzdělávajících učitele není tato příprava zařazena.

Je třeba zdůraznit požadavek, že všichni učitelé by měli být v rámci svého studia připravováni na práci s nadanými žáky. Mohlo by se to dít i ve formě postgraduálního studia. Ale nejen to. Současná škola by se měla výrazně podílet na vytváření stimulačního prostředí, zpracování speciálních programů, učebnic a dalších materiálů pro nadané. Např. v USA je celá síť výzkumných ústavů pro nadání a talent, ale i soustava základních a středních škol pro nadané a existují pro ně speciálně školení učitelé. Stát pak vydává určité prostředky na rozvoj těchto institucí.

Abychom usnadnily laické představy o nadaných dětech jako zázračných bytostech, ptáme se tedy, jaké dítě lze považovat za nadané a v čem se tyto děti liší od ostatních? Jaké projevy chování jsou pro tyto děti typické? Mají vůbec tyto děti nějaké problémy?

Jak odhalit Einsteina?

Než zobecníme typické projevy nadaných dětí, podívejme se na názory těch, kteří s nimi nejčastěji přicházejí do styku, učitelé a rodiče.

Zajímavý orientační výzkum, který zjišťoval názory a postoje učitelů k problematice nadaných dětí, provedla L. Hříbková (1994) na několika ZŠ a SŠ. Prostřednictvím rozsáhlejšího dotazníku a rozhovoru s učiteli autorka zjišťovala, jak učitelé charakterizují nadané žáky, jak popisují jejich vlastnosti. Setkala se s poměrně širokým rejstříkem užívaných charakteristik a po jejich utřídění pojmenovala tři obecnější kategorie, ke kterým se tyto charakteristiky vztahují:

K první kategorii se vztahují výkonové charakteristiky. Označme ji jako VÝKONNOST: jedničkář, všechno umí nejlépe ze třídy, je šikovnější než ostatní děti, hravě vypočítá i obtížný příklad, dokáže pěkně malovat. Tyto charakteristiky se vztahují ke klastickému vymezení pojmu nadání jako vysokého stupně rozvoje schopností, který umožňuje dosahovat kvantitativně a kvalitativně nadprůměrných výkonů v různých činnostech. Někteří učitelé připustili, že mnoho kolegů o takových dětech ve vztahu k nadání příliš neuvažuje. Je jisté, že kategorii výkonnosti nelze považovat za jediný znak nadaných dětí.

Druhou kategorii, která se vztahuje k projevům nadaného dítěte v sociální oblasti autorka nazvala VZTAHY. Týká se sociální interakce dítěte s vrstevnickou skupinou i s dospělými. Učitelé uváděli různé projevy typické pro nadané děti – umějí to s ostatními dětmi, jsou ve třídě velmi oblíbené, jsou i dobří organizátoři, dá se s nimi v klidu dohodnout. Ale vyskytly se i jiné názory, např.: jsou konfliktní, je s nimi obtížné vyjít, někdy jsou mimo dění ve třídě. Ačkoli někteří učitelé připouštěli existenci problémů v sociální oblasti nadaných dětí, domnívali se, že tyto problémy nejsou příliš závažné, protože nadaným dětem samotným podle jejich názoru nevadí, když nejsou středem pozornosti.

Třetí kategorii autorka nazvala VÝJIMEČNOST. Všechny charakteristiky výsledků činnosti, projevu chování a vlastností nadaného dítěte, které byly uváděny v kontextu jako velmi vzácné, mimořádné, neobvyklé a pozoruhodné, autorka zařadila do této kategorie – má zvláštní zájmy, zcela se odlišuje od ostatních dětí svou houževnatostí, s takovým postřehem jsem se ještě nesetkal.

Je třeba poznamenat, že mnozí učitelé nevnímali nadané děti jako pouhý "prototyp dokonalého a úspěšného dítěte", ale uvažovali o něm v různých souvislostech.

Nadaný žák – problémový žák?

Z výše uvedených charakteristik by se mohlo zdát, že nadané dítě je dítě s vynikajícími vlastnostmi a výkony, a tedy bezproblémové. Jistě, celá řada nadaných dětí je vždy úspěšná, výkonově a výchovně bezproblémová, sociálně zdatná. Ovšem mnoho nadaných dětí může trpět opravdovými problémy. Málokdo si uvědomuje, že do skupiny "dětí se zvláštními výchovně vzdělávacími potřebami" patří kromě dětí jakkoli handicapovaných také ty, které označujeme jako nadané – talentované.

Kromě takových charakteristických rysů nadaného dítěte, jako je samostatnost úsudku, nezávislost myšlení a chování se výrazně projevuje i individualismus. Obraz takového dítěte může být přibližně následující: dítě s výrazným potenciálem tvůrčího chování, které v různých činnostech rádo a bohatě uplatňuje, v momentě, kdy ho činnost nezaujme, dá náležitě výrazně najevo své pocity okolí. Především ve škole může toto chování dítěti činit velké potíže. Jeho extrémní individualistické projevy se mohou laikovi jevit jako zhýčkanost, rozmazlenost a neukázněnost. Tyto děti ovšem potřebují individuální přístup ze strany učitele.

Nadané děti se mohou v běžné tradiční škole častěji nudit, neboť jejich pracovní tempo a učení je mnohem rychlejší než u ostatních dětí. Pracují "naplno" a se zájmem jen tehdy, jsou-li opravdu motivované. Při výuce často vznášejí námitky, jsou to věční "šťouralové". Záleží na osobnosti vyučujícího, jak zvládne tuto náročnou situaci. .

Podstatnou, leč často opomíjenou a podceňovanou vlastností těchto dětí je jejich senzitivnost, tedy schopnost vnímat věci a jevy jinými přehlížené velmi intenzivně a prožívat vnější i vnitřní záležitosti a vztahy vůči sobě. Nadaní totiž často trpí chováním jiných vůči sobě, svou odlišností, jiným chápáním věcí a neschopností splynout s kolektivem. Jejich reakce na tuto skutečnost nebývají nejšťastnější, např. uzavírání se do sebe, izolovanost, impulsivní jednání, nepřizpůsobivost, perfekcionismus apod.

Dalším z mýtů, které tvrdí, že nadané dítě je natolik schopné, že si se svými problémy pomůže samo, je velký omyl. Problémem nadaných dětí je častá asynchronie mezi vývojem motorických dovedností a intelektuálních schopností, nerovnoměrnost vývoje intelektu a citů, pocity stresu, depresí a osamělosti, jimiž nadaní trpí, stigma přemoudřelosti, jež se jim přisuzuje, strach ze společenské neadekvátnosti a v důsledku toho i pokřivený obraz sebepojetí.

Závěr, aneb Kam s ním

Otázka vzdělávání a péče o nadané děti je u nás zatím Popelkou. V souladu se světovým trendem bychom na péči o nadané děti v rámci běžné školy na všech jejich stupních měli zaměřit více pozornosti. Stěžejní roli pak logicky bude hrát i běžný současný učitel a samozřejmě rodiče. Myslím však, že kromě osvědčených učitelů mohou pro nadané děti udělat nejvíce jejich rodiče. Ti by pro ně měli vytvářet příjemné a podpůrné prostředí, které bude stimulovat rozvoj dětského nadání. Měli by se zajímat o oblasti zájmů svých dětí, aby jim mohli poradit nebo pomoci. Podporou jedinečnosti svého dítěte ho současně podněcují k nejlepším výkonům, kterých je schopno, i když nemusí být vždy nejlepší ze všech. Rodiče by měli znát kamarády svých dětí, měli by s dětmi cestovat, navštěvovat galerie, muzea, kupovat jim knihy, chodit s nimi do divadla a do přírody. I při náročném zaměstnání by si rodiče měli udělat na své děti čas, komunikovat s nimi a poznat, zda dítě něco trápí, či zda něco potřebuje apod.

PaedDr. Nataša Mazáčová, PedF UK Praha, katedra pedagogiky

Použitá literatura

- Hartl, P: Psychologický slovník. Nakladatelství Budka, Praha, 1993.
- Hříbková, L. : Modely, strategie a metody k identifikaci talentu. Československá psychologie č.1, 1991, s. 47-57.
- Hříbková, L. : Tři obrazy talentovaného dítěte. Děti a my č.2, 1993, s. 21-22.
- Hříbková, L. : Výchova a vzdělávání nadaných dětí – okrajový problém. Pedagogika č.3, 1994, s. 246-251.
- Pýchová, I. : 15. Výroční konference SENG. Pedagogika č.2, 1997, s. 173-176.
- Pýchová, I. : Jazykově nadaný žák. Pedagogika č.4, 1997, s. 355-371.
- Vondráková, E.: Nadané děti. Rodina a škola č.6, 1998, s. 10-11.

Talent a nadání jsou bezesporu tím nejcennějším, co kdy mohla jakákoliv společnost mít. Ve snaze oběma pojmům lépe porozumět jsme sledovali jejich význam. Malá Československá encyklopedie (1986, str. 117) například uvádí pod heslem talent následující : „**1. Hmotnostní jednotka antického a helénistického Řecka a Říma (327g), počítána na 12 uncí, ve středověku početní jednotka označující 240 kusů mincí. 2. Endogenní struktura specifických vloh podmiňující rozvoj specifických schopností, předpokladů pro výjimečně úspěšné vykonávání určité konkrétní činnosti.**“

Jak došlo k přenesení původního významu řeckého slova talent objasňuje Dočkal (1983, str. 123), který cituje výpověď českého propagátora psychoanalýzy B. Brouka. V křesťanském Novém zákoně v Evangelii sv. Matouše najdeme kromě jiných také podobenství o talentech, které Pán daroval svým služebníkům. Od té doby se slovo talent začalo používat jako synonymum výrazu „dar Boží“ a označovalo se jím všechno, co je člověku dané, aby mohl úspěšně vykonávat nějakou činnost - tedy nadání. Brouk (cit. Dočkal, 1983) vnímá tedy pojmy jako synonyma a ukazuje, že i v dnešní hovorové řeči se jich jako synonym používá. V minulosti se pojmy talent, nadání a zejména genialita, často spojovaly s psychopatologickým chováním. Mělo se například za jisté, že nadání je spojeno s instabilitou a s nejrůznějšími psychopatologickými projevy (Lombroso, cit. Hollingworth, 1942). Jiní se domnívali, že geniové jsou ve skutečnosti nový živočišný druh, u něhož se vyskytují schopnosti, které nenalezneme u žádného člověka.

Hirsch (cit. Hollingworth, 1942, str. 4) říká: „**Géniové jsou odlišným druhem. Géniové mohou být definováni pouze prostřednictvím svých jedinečných mentálních a temperamentových procesů, rysů, kvalit a produktů činnosti. Génius je nový psychobiologický druh, který se od člověka liší svými mentálními a temperamentovými procesy tak, jako se člověk liší od opice.**“

Někdy se můžeme setkat i s názorem, že nadání je hypertrofovaná a vysoce specializovaná schopnost podávat specifické výkony. Nadprůměrný intelektový výkon vzniká například v důsledku specializace. Mozek nadaného nezpracovává všechna data na nejvyšší úrovni, ale je přizpůsoben pouze k jistým (omezeným) druhům intelektových výkonů. Nadanému chybí obecné schopnosti. Carrel (cit. Hollingworth, 1942, str. 4) tvrdí: „*Velcí umělci, vědci, filosofové jsou jen zřídka neobyčejnými lidmi (great man). Jsou běžnými lidmi, nadměrně jednostranně vyvinutými.*“ Otázka, jak měřit vyšší schopnosti se řešila zpočátku prostřednictvím tzv. kranimetrie. Jednalo se o měření velikostí hlav a později i těl. V oblasti hlavy se jednalo zejména o měření a srovnávání frontálních, parietálních a okcipitálních částí lebky, z čehož se vždy usuzovalo na velikost mozku. Prvním, kdo se pokusil studovat intelektově nadané jedince na kvalitativní bázi, byl Francis Galton (1822-1911).

Galton (cit. Hollingworth, 1942) se domníval, že nadané jedince odlišují od ostatní populace tři obecné schopnosti. Jde o intelekt (hovoří o přirozené schopnosti, natural ability), nadšení a energii k práci. Intelektově nadaní jedinci se dle Galtona od ostatních odlišují právě energií, kterou jsou schopni při řešení úkolů uplatnit. Galton napsal v roce 1869 na toto téma knihu s názvem „Hereditary Genius: An Inquiry into its Laws and Consequences.“ Galton (cit. Hollingworth, 1942, str. 5) říká: „**Přirozenou schopností myslím ty kvality intelektu a dispozic, které nutí člověka vykazovat činnost na úrovni, jež vede k vytvoření dobré pověsti. Nemyslím při tom schopnost bez nadšení, ani nadšení bez schopnosti a dokonce ani ne kombinaci obou, bez odpovídající energie k práci. Mám na mysli schopnost, která když bude ponechána sama sobě, bude,**

hnána vrozenou silou, stoupat cestou vedoucí k výjimečnosti a bude mít sílu dosáhnout vrcholu.“

Další obecnou vlastností, která odlišuje nadané od ostatní populace, je dle Galtona senzitivita. Galton pozoroval, že čím více jsou senzory člověka citlivější k nejrůznějším podnětům, tím větší množství informací může jedinec získat a následně s ním i operovat. Rovněž se domníval, že intelektové nadání je spíše vrozené, než získané vlivy prostředí. Galton byl zastáncem dědičnosti a měření. V roce 1884 otevřel laboratoř, kde se každý mohl projít jeho testovací a měřicí laboratořemi a obdržet hodnocení.

V tomto letmém výčtu všech velkých postav, které se zabývaly hledáním nástrojů, jak měřit inteligenci, nesmíme opomenout Alfreda Bineta (1857-1911). Tento psycholog, vedoucí psychologické laboratoře na pařížské

Sorboně, navázal zpočátku na kraniometrické výzkumy, jejichž správnost považoval za jistou. V roce 1904 byl Binet pověřen ministerstvem školství vyvinout techniku, která by odhalovala méně schopné děti, jež potřebují speciální vzdělávací přístup a zvláštní podmínky. Binet k tomuto účelu vypracoval celou řadu úkolů, jež předpokládaly vynalézavost a pochopení určitých vztahů. Předpokládal, že vytvořením dostatečného množství testů zaměřených na nejrůznější činnosti bude možno odhadnout jednu hodnotu, tedy jakýsi duševní potenciál daného dítěte. Podstatu svých „testů“ objasnil v následujícím tvrzení: „Lze říci, že na samotném obsahu testů, pokud jich je dostatek, téměř nezáleží.“ (cit. Gould, 1998, str. 239). Binet postupně publikoval tři verze stupnice. První verze řadila úkoly podle stoupající obtížnosti, další verze již zavedla kritérium, které se od této doby používá k měření IQ. Ke každému úkonu přiřadil hodnotu věku, poněvadž předpokládal, že předložený úkol zvládne dítě s normální inteligencí. A nakonec definoval tzv. mentální věk. Děti, které zaostávaly za svým chronologickým věkem, byly označeny jako rizikové.

Zásadní vědecký výzkum provedl v USA psycholog Lewis Madison Terman (1877-1956). Jednalo se o první longitudinální výzkum nadaných dětí, který svými závěry nejvíce ovlivnil další zkoumání různých aspektů nadání. Šlo o výzkum, který byl zahájen v roce 1921 a trvá v podstatě dodnes, i po Termanově smrti. Celý projekt se zaměřil na systematické zkoumání 1500 nadaných dětí (dnes již géníů v důchodovém věku). Terman publikoval své výzkumné postupy a výsledky zkoumání v pětisvazkovém díle nazvaném „Genetic Studies of Genius“ (1925). Tato práce, popisující detailně celý průběh výzkumu, je jedinečná jak z hlediska délky trvání výzkumu, tak i z hlediska velikosti výzkumného vzorku a metodologických postupů. Výzkum byl zaměřen jak retrospektivně, tak prospektivně. Sledoval jednak 300 významných osob v historii, jednak děti školního věku v průběhu jejich životní dráhy. Vlastní výzkum byl pojat velmi obsáhle. Zahrnoval dlouhodobé sledování nejen intelektových charakteristik jednotlivých dětí, ale i osobnostní charakteristiky, školní prostředí, rodinné zázemí, včetně sourozeneckých a příbuzenských vztahů. Základním kritériem pro výběr dětí do výzkumného vzorku bylo IQ vyšší než 140, měřeno Stanford - Binetovým testem inteligence, který sám v roce 1916 revidoval.

Literatura:

Dočkal, V. (1983) K problémom definovania pojmov nadanie a talent. In: Československá psychologie, 27, 2, 120 - 135.
Gould, S.J, (1997) Jak neměřit člověka, Nakladatelství lidové noviny, Praha.
Hollingworth, L,(1942) Children above 180 IQ. World book company, New York
Malá československá encyklopedie (1986), část IV, Academia, Praha
Terman, L.M,(1925) Genetic Studies of Genius: Vol.1. Mental and physical traits of a thousand gifted children. Stanford, Stanford University Press.

Autor: Šárka Portešová

Typické poznávací charakteristiky nadaných dětí

[vytisknout](#)

Většina rozumově nadaných dětí projevuje již od nejútlejšího věku atypickou schopnost poznávání (paměť, myšlení, pozornost atd.). Pokud jsou tyto charakteristiky podněcovány a rozvíjeny, býváme svědky velmi zajímavého, neobyčejně rychlého vývoje poznávacích schopností. Pokud je tento přirozený vývoj tlumen a nerozvíjen, může se stát, že nadprůměrné schopnosti paradoxně vytvoří negativní sílu, která brzy začne působit proti jakémukoli učení a vzdělávání.

Před tím, než uvedeme základní kognitivní (poznávací) charakteristiky nadaných dětí, chceme předeslat, že:

1. **Ne všechny nadané** dětí projevují dané kognitivní charakteristiky.
2. Každá z charakteristik má poměrně velké rozpětí.
3. Tyto charakteristiky vnímáme jako vývojové, tzn. u některých nadaných dětí se mohou projevit v raných vývojových etapách, u jiných až v pozdějších stádiích.
4. Dané charakteristiky je možné pozorovat jen v situacích, kdy je dítě zapojeno do činnosti, která ho baví a kdy může dokonale prokázat své schopnosti.

Mezi typické poznávací charakteristiky patří:

1. **Schopnost pracovat s abstraktními symboly** - jde o schopnost manipulovat se slovními a matematickými symboly a to mnohem dříve, než u dětí stejného věku (normálně kolem 12-14 let) . S tím souvisí :
  - Schopnost vidět a chápat zákonitosti.
  - Dobrý vhled do vztahu příčina - důsledek.
  - Schopnost porozumění složitému materiálu prostřednictvím analytického zdůvodňování.
  - Schopnost zobecňování, používání metafor.
2. **Motivace** - nadané dítě často nepotřebuje výrazně motivovat známkami nebo pochvalami. Rádo se učí, velké potěšení (odměnu) mu přináší právě rozumová činnost (pokud je mu dopřána).
3. **Schopnost dlouhodobé koncentrace pozornosti** - nadané dítě bývá schopno prokázat vysokou míru dlouhodobé koncentrace pozornosti, zaměřit se na problém po velmi dlouhou dobu, téměř jako dospělý.
4. **Dobrá paměť** - mnohé nadané děti prokazují od útlého věku velkou schopnost zapamatovat si informace a data, kterým byly vystaveny jen jednou. Jde zejména o paměť logickou - zrakovou i sluchovou. S tím souvisí:
  - Schopnost vybavovat si rychle naučená, (slyšená, viděná, přečtená) fakta.
  - Znalost velkého množství informací z různých oblastí.
  - Velká zásoba informací o určitých specifických tématech.
  - Pozornost k detailům.
  - Nepotřebují tolik opakování učiva jako ostatní děti.
5. **Bohatá slovní zásoba, gramatická správnost, časně čtenářství** - řada nadprůměrně nadaných dětí se naučí číst do 4 roků a při vstupu do školy čte již zcela plynně jako dospělý. Slovní zásoba těchto dětí je velice bohatá, často navíc vytvářejí logicky správné, ale komplikované větné konstrukce.
6. **Zvídavost** - potřeba porozumět tomu, jak věci fungují, jak pracují. Neustálé dotazování, potřeba objasňování , kterou je nutno nejen tolerovat, ale reagovat na ni. Otázky typu - Jak vznikl svět? , Proč lidé myslí? , Proč umírají? ... ukazují také na pokročilou úroveň myšlení.
7. **Preference samostatné práce**
Výrazná schopnost pracovat samostatně a spoléhat se na vlastní způsob řešení problémů. Jde o schopnost vytvářet vlastní myšlenková schémata a řešit předložené problémy. Nejde o antisociální způsob chování, jak bývá tato schopnost často chybně hodnocena.
8. **Schopnost vytvářet originální myšlenky, flexibilita**
Jejich myšlení je obvykle přesné, organizované, ale ne rigidní. Vynikají ve schopnosti vnímat a přejímat alternativní způsoby řešení a ihned je uplatnit v nových situacích.

U některých dětí se tato schopnost projevuje jen v určité oblasti (třeba slovní, nebo matematické) u jiných ji můžeme pozorovat v řadě oblastí.
9. **Hluboké zájmy nebo mnoho zájmů**
V oblasti (oblastech), která je zajímavá jsou schopny shromáždit množství velmi detailních poznatků. Chtějí prostě o tom vědět vše, co se dá.
10. **Výrazný smysl pro humor**
Jsou schopni slučovat klíčové myšlenky nebo problémy humorným způsobem. Vidí vše neobvyklé a vytvářejí nová spojení.

Autor: Šárka Portešová

Obtíže v identifikování rozumově nadaných žáků a studentů [vytisknout](#)

Všechny nadané děti se nechovají při běžné školní práci tak, jak bylo výše popsáno. To může mít řadu příčin. Může to být způsobeno např. jejich osobnostním laděním, sníženým sebevědomím, nevhodným třídním klimatem, nevhodnými učitelskými postupy, neidentifikovanou poruchou učení, problémy v rodině atd.. Skutečný rozumový potenciál těchto dětí tak může být velmi snadno pro mnohé učitele zastřen.

Jindy naopak jsou pozitivní poznávací potřeby nadaných dětí tak silné, že mohou, při neodhalení skutečných příčin „neobvyklého“ chování, působit velmi rušivě, mohou být zaměněny s poruchou chování a mohou vést ke vzniku řady sociálních a emocionálních problémů. Přední americký psycholog, J. Webb (1993), který se dlouhodobě zabývá problematikou vzniku těchto problémů u nadané dětské populace, ukazuje, jak mohou být typické poznávací charakteristiky nadaných dětí spojeny se školními problémy.

Možné problémy asociované s charakteristickými pozitivními vlastnostmi nadaných	
Pozitivní charakteristiky	Možné problémy
Rychle získávají a uchovávají si nabyté informace.	Netrpěliví, když jsou ostatní pomalí, nemají rádi rutinu a dril, odmítají neustále drilovat základní dovednosti.
Intelektová zvědavost, vnitřní motivace, hledání významu.	Pokládají nekonečné otázky, silná vůle, odmítají direktivnost, stejně očekávají od ostatních
Schopnost zobecňování, abstrakce, syntézy, rádi řeší problémy a mají v oblibě další intelektové aktivity.	Odmítají detaily, dril, vystupují proti vyučovacím procedurám.
Dovedou vidět vztah příčina - důsledek.	Mají problémy smířit se se vším nelogickým - jako jsou pocity, tradice nebo důvody, které se mají brát jako osudové.
Mají rádi pravdu, spravedlnost, „fair play“.	Mají problémy být praktičtí, zabývají se humanitárními otázkami.
Rádi organizují lidi a věci do struktury a řádu, systematizují.	Konstruuji komplikovaná pravidla nebo systémy, tím se mohou jevit jako příliš dominující a ovlivňující.
Široký slovník, jednoduché verbální vyjadřování, rozsáhlé informace v různých oblastech.	Mohou používat slova k tomu, aby se vyhnuli určitým situacím, často se nudí ve škole a s vrstevníky, ostatní je vidí jako „všeznalce“.
Myslí kriticky, mají vysoké cíle, jsou sebekritičtí a hodnotí ostatní.	Kritičtí a netolerantní k ostatním, mohou být depresivní, perfekcionisté.
Vynikající pozorovatelé, chtějí poznat vše neobvyklé, jsou otevřeni novým zkušenostem.	Příliš intenzivní zaměření, občasná lehkověrnost.
Kreativní, tvořiví, mají rádi nové způsoby, jak je možné věci dělat.	Mohou narušovat plány a odmítat to, co je už známé, ostatní je vidí jako odlišné.
Intenzivní koncentrace, schopnost dlouho se koncentrovat v oblastech svého zájmu, chování orientované na cíl, vytrvalost.	Nesnáší vyrušování, odmítají vykonávat všechny povinnosti a kontakt s lidmi v době, kdy jsou ponořeni do svých zájmů.
Senzitivita, empatie, touha být druhými akceptováni.	Citlivost ke kritice ostatních nebo k odmítání kamarády, očekává, že ostatní uznávají podobné hodnoty, potřeba úspěchu a uznání, mohou se cítit být odcizeni a „jiní“.
Velká energie, dychtivost, období intenzivního úsilí.	Frustrace z nečinnosti, dychtivost může ostatní rušit, potřeba neustálé stimulace, mohou se jevit jako hyperaktivní.
Nezávislost, preferují samostatnou práci, důvěřují sami sobě.	Mohou odmítat podněty rodičů nebo kamarádů, nekonformní, nekonvenční.
Různé zájmy a schopnosti, těkavost.	Mohou se jevit jako neorganizovaní, frustrovaní nedostatkem času.
Silný smysl pro humor.	Vidí absurdity některých situací, jejich humoru nemusí vrstevníci porozumět,

	mohou se stát „třídním klaunem“, aby tak získali pozornost ostatních.
--	---

Tab. 1 .Možné problémy asociované s charakteristickými pozitivními vlastnostmi nadaných (Webb, 1993)

Literatura:

Webb, J., 1993, *Nurturing social - emotional development of gifted children*. In.: Heller, K.A, Mönks, F.J., Passow, A.H., (Eds.), *International Handbook of Research and Development of Giftedness and Talent*. New York , Pergamon, 525 - 538.

Typologie nadaných dětí

[vytisknout](#)

Každé dítě je individualita a platí to i o dětech, které vykazují nadprůměrné rozumové schopnosti. Domníváme se, že z toho je vždy nutné při diagnostikování a hodnocení všech dětí vycházet. Niže popsaná typologie nadaných dětí nemá sloužit k „zaškatulkování“ jednotlivých dětí ve školní třídě k příslušným typům a kategoriím. Chceme ukázat, s jakými možnými obecnými typy nadaných dětí může učitel nejčastěji počítat. Podle Bettse a Neihartové (1988) existuje 6 základních typů nadaných dětí:

- Úspěšné nadané dítě**
Učitel toto dítě často správně identifikuje. Je to dítě, které se velmi dobře učí, má samé jedničky, dovede jednat s dospělými, je poslušné a nemá žádné problémy chování.
- Vysoce tvořivé nadané dítě**
Takové dítě stále vymýšlí něco nového, experimentuje. Je pro něj obtížné přizpůsobit se pevnému školnímu systému. Opravuje dospělé, chce měnit školní pravidla, špatně se ovládá. Chování takových dětí bývá velmi konfliktní.
- Nadané dítě maskující své schopnosti**
Takové dítě obvykle schovává, maskuje své skutečné, často nadprůměrné schopnosti jen proto, aby bylo přijato ostatními spolužáky. Obecně platí, že tyto děti mívají velmi nízké sebevědomí i sebehodnocení a často jsou velmi frustrovány. Tento typ se často týká nadaných dívek, zejména na počátku střední školy.
- „ Ztroskotané, odpadlé“ nadané dítě**
Dítě tohoto typu stojí často v opozici, proti všem a všemu. Protestuje proti dospělým, rodičům i učitelům, kamarádům, sourozencům, proti celé společnosti. Je stále nespokojeno a dává to najevo. Také ono má snížené sebevědomí, a zároveň má pocit, že mu nikdo nerozumí. Buď vyrušuje nebo zcela již rezignovalo, ztratilo motivaci a odmítá jakoukoliv školní činnost. Nedělá školní úkoly a nepřipravuje se. Jeho školní výkony bývají velmi nevyrovnané, hodnocení průměrné až podprůměrné.
- Nadané dítě s určitou vývojovou poruchou** (nejčastěji se specifickou vývojovou poruchou učení.)
Tyto děti bývají velmi nadané, ale jejich školní výsledky tomu zdaleka neodpovídají. Jejich školní zadání bývají často nedokončena, nejsou schopny pracovat pod časovým tlakem a bojí se jakéhokoliv selhání. Většinou jsou hodnoceny jako žáci s průměrnými schopnostmi.
- Autonomní nadané dítě**
Toto dítě bývá velmi nezávislé, vystačí si samo se sebou. Je schopno riskovat, má velmi pozitivní sebehodnocení a využívá školní vzdělávací systém tak, aby z něj sám měl co nejvíc užítku

Literatura: Betts, G.T., Neihart, M. (1988) *Profiles of gifted and talented*. In: *Gifted Child Quarterly*, 32 (2), 248 - 253

Autor: Šárka Portešová

Možnosti práce s nadanými dětmi ve škole

Většina z níže uvedených systémů školní péče o nadané děti existuje v zahraničí již řadu let. Zmíněné systémy přitom úspěšně fungují paralelně, vedle sebe, protože není možné říct, že jen jeden jediný přístup je nejlepší a optimální pro vzdělávání všech nadaných dětí. Konkrétní typ školy, její uspořádání a metody výuky, které škola praktikuje v souvislosti s pedagogickou péčí o nadané děti, volí rodič po konzultaci s učiteli a psychology. Tato volba se odvíjí zejména od aktuálního profilu schopností, osobnosti a od adaptačních, sociálních a emocionálních charakteristik nadaného dítěte.

Obecně existují ve světě tři hlavní, níže jmenované přístupy :

Akcelerace

Mimořádně nadané dítě postupuje školními osnovami, v případě tohoto opatření, mnohem rychleji než ostatní děti. Může „přeskočit“ některý nebo některé ročníky, případně zahájit docházku dříve, než jeho vrstevníci. Tato eventualita se doporučuje dětem s nadprůměrným nadáním a velmi dobrou schopností sociální adaptace.

Obohacování osnov

Osnovy pro běžnou třídu jsou, v rámci tohoto postupu, obohacovány směrem k rozšíření a prohloubení učiva. Jedná se v podstatě o opak akcelerace. Dítě zůstává v běžné třídě, probírá však značně rozšířenou látku.

Péče o nadané děti v rámci běžné třídy

(V tomto případě musí však jít o skutečnou, důslednou integraci, nejen ponechání nadaného dítěte v běžné třídě.)

Co je nutné zabezpečit :

- Seznámení učitelů s možnostmi identifikování a diagnostikování nadaných dětí, s možnými postupy a metodami, které mohou ve své třídě využít.
- Identifikování nadaných dětí ve třídě.
- Rozšíření obvyklých výukových materiálů určených pro ostatní žáky.
- Plánování dalších postupů práce s těmito vybranými dětmi.

Výhody tohoto přístupu:

- Není nutná reorganizace třídy.
- Třídní učitelé si mohou individuální program dětí sami organizovat.
- Dítě si nemusí zvykat na nový kolektiv.
- I další děti mohou občas na tomto individuálním programu participovat.

Nevýhody tohoto přístupu:

- Jiné priority, které musí učitel ve třídě často řešit, neumožňují věnovat se nadaným dětem za všech okolností.
- Učitel musí věnovat speciální čas a energii na přípravu individuálního plánu pro toto dítě.
- Ne všichni učitelé jsou ochotni zapojit se do vzdělávání nadaných dětí.
- Každá třída potřebuje speciální výukové materiály.

Skupiny několika nadaných dětí v rámci jedné třídy

Při realizování tohoto modelu se spojí rozumově nadané děti z jednoho ročníku do jedné skupiny a jsou integrovány do jedné běžné třídy. Tato skupina se tak učí jako celek podle individuálního programu v rámci běžné třídy.

Výhody tohoto přístupu:

- Ne všichni učitelé v ročníku musí pracovat s nadanými dětmi, tím se snižují požadavky na plánování a čas věnovaný speciální přípravě jednotlivých učitelů.
- V rámci běžné třídy se prohlubují sociální interakce mezi nadanými i nenadanými žáky.

Nevýhody tohoto přístupu:

- Tato třída může být vnímána jako elitářská.
- Na průměrné žáky v dané třídě s nadanými mohou být kladeny příliš velké nároky.

Nadané děti v běžné třídě, jejichž výuku v určitých oblastech organizuje speciální učitel

Ve všech třídách dané školy s daným modelem jsou identifikovány, případně psychologicky diagnostikovány, rozumově nadané děti. Všechny mají k dispozici speciální materiály a pomůcky pro nadané žáky, které si škola již dříve vytvořila. V určitých hodinách je k dispozici specialista na vzdělávání nadprůměrně nadaných žáků, který jejich výuku v těchto předmětech zcela vede. Speciální učitelé jsou absolventy specializačního studia pro práci s nadanými žáky.

Výhody tohoto přístupu

Každá škola si vytvoří vlastní plán vzdělávání nadaných dětí, postup integrace všech nadaných žáků. Systém je vytvořen až do konce základní školní docházky, čímž je přístupný pro všechny úrovně nadaných dětí.

- Třídní učitelé tak nejsou zahlceni individuální přípravou a péčí o nadané děti.
- Optimální využití času speciálního učitele i žáka
- Materiály jsou již vytvořeny pro všechny nadané děti, což umožňuje určitou konzistentní péči i zpětné ověřování vhodnosti a efektivity zvolených postupů.
- Dítě zůstává ve známém prostředí.

Nevýhody tohoto přístupu

- Třídním učitelům může vadit, že částečně ztratili možnost ovlivňovat rozvoj nadaných dětí.
- Nutnost přítomnosti speciálního učitele nadaných dětí – koordinátora.

Nadané děti, které na část dne odcházejí na jiné třídy

Nadané děti odcházejí každý den nebo každý týden ke společné výuce s dalšími nadanými dětmi a opět se vrací na další předměty do své kmenové třídy. V těchto nově vytvořených skupinách mají speciální učitele, kteří je v daných oblastech vzdělávají.

Výhody tohoto přístupu

- Studenti mají větší příležitost kontaktovat se s podobně nadanými vrstevníky, což je rozvíjí zejména v sociální oblasti.
- Žáci jsou vyučováni v souladu se speciálními postupy a osnovami, které odpovídají jejich schopnostem.
- Učitel se může dobře soustředit na vzdělávání poměrně homogenní skupiny nadaných dětí.
- Studenti jsou zároveň stále v kontaktu se svými vrstevníky.

Nevýhody tohoto přístupu

- Každodenním „stěhováním“ se narušují hodiny v běžné třídě.
- Práci v kmenové třídě je nutno zorganizovat tak, aby nadaní žáci „nepřišli“ o některé důležité přednášky - nutno sladit aktivity obou učitelů.
- Vytvoření rozvrhu je složité.
- Ostatní děti nemusí mít pro toto „dvojí“ vzdělávání pochopení, může je to demotivovat.

Speciální třídy pro nadané žáky v běžné škole

Nadaní studenti jsou po důkladné identifikaci a diagnostice začleněni do speciálních tříd pro nadané žáky. V těchto třídách obvykle vyučuje jeden nebo více učitelů, kteří mají speciální vzdělání v oblasti péče a vzdělávání nadaných dětí. Zvýšený počet učitelů bývá při tomto vzdělávacím opatření nutností, zejména proto, aby se dostatečně respektovaly individuální vzdělávací potřeby jednotlivých dětí, jejichž profil schopností, byt' leží v oblasti nadprůměru, se může velice lišit.

Výhody tohoto přístupu

- Speciální osnovy a vyučovací postup může být v tomto případě velmi dobře sladěn.
- K dispozici jsou speciální učebnice a materiály jakožto běžná součást výuky.
- Učitelé pracují s homogenní výkonnostní skupinou a mohou tak postupovat velmi rychle.

Nevýhody tohoto přístupu

- Obviňování z elitářství.
- Taková třída je obvykle jen jedna ve větším městě, což často vyžaduje dojíždění nebo stěhování se.

Autor: Šárka Portešová

Možnosti práce s nadanými dětmi ve škole

[vytisknout](#)

Možnosti práce s nadanými dětmi ve škole

Většina z níže uvedených systémů školní péče o nadané děti existuje v zahraničí již řadu let. Zmíněné systémy přitom úspěšně fungují paralelně, vedle sebe, protože není možné říct, že jen jeden jediný přístup je nejlepší a optimální pro vzdělávání všech nadaných dětí. Konkrétní typ školy, její uspořádání a metody výuky, které škola praktikuje v souvislosti s pedagogickou péčí o nadané děti, volí rodič po konzultaci s učiteli a psychology. Tato volba se odvíjí zejména od aktuálního profilu schopností, osobnosti a od adaptačních, sociálních a emocionálních charakteristik nadaného dítěte.

Obecně existují ve světě tři hlavní, níže jmenované přístupy :

Akcelerace

Mimořádně nadané dítě postupuje školními osnovami, v případě tohoto opatření, mnohem rychleji než ostatní děti. Může „přeskočit“ některý nebo některé ročníky, případně zahájit docházku dříve, než jeho vrstevníci. Tato eventualita se doporučuje dětem s nadprůměrným nadáním a velmi dobrou schopností sociální adaptace.

Obohacování osnov

Osnovy pro běžnou třídu jsou, v rámci tohoto postupu, obohacovány směrem k rozšíření a prohloubení učiva. Jedná se v podstatě o opak akcelerace. Dítě zůstává v běžné třídě, probírá však značně rozšířenou látku.

Péče o nadané děti v rámci běžné třídy

(V tomto případě musí však jít o skutečnou, důslednou integraci, nejen ponechání nadaného dítěte v běžné třídě.)

Co je nutné zabezpečit :

- Seznámení učitelů s možnostmi identifikování a diagnostikování nadaných dětí, s možnými postupy a metodami, které mohou ve své třídě využít.
- Identifikování nadaných dětí ve třídě.
- Rozšíření obvyklých výukových materiálů určených pro ostatní žáky.
- Plánování dalších postupů práce s těmito vybranými dětmi.

Výhody tohoto přístupu:

- Není nutná reorganizace třídy.
- Třídní učitelé si mohou individuální program dětí sami organizovat.
- Dítě si nemusí zvykat na nový kolektiv.
- I další děti mohou občas na tomto individuálním programu participovat.

Nevýhody tohoto přístupu:

- Jiné priority, které musí učitel ve třídě často řešit, neumožňují věnovat se nadaným dětem za všech okolností.
- Učitel musí věnovat speciální čas a energii na přípravu individuálního plánu pro toto dítě.
- Ne všichni učitelé jsou ochotni zapojit se do vzdělávání nadaných dětí.
- Každá třída potřebuje speciální výukové materiály.

Skupiny několika nadaných dětí v rámci jedné třídy

Při realizování tohoto modelu se spojí rozumově nadané děti z jednoho ročníku do jedné skupiny a jsou integrovány do jedné běžné třídy. Tato skupina se tak učí jako celek podle individuálního programu v rámci běžné třídy.

Výhody tohoto přístupu:

- Ne všichni učitelé v ročníku musí pracovat s nadanými dětmi, tím se snižují požadavky na plánování a čas věnovaný speciální přípravě jednotlivých učitelů.
- V rámci běžné třídy se prohlubují sociální interakce mezi nadanými i nenadanými žáky.

Nevýhody tohoto přístupu:

- Tato třída může být vnímána jako elitářská.
- Na průměrné žáky v dané třídě s nadanými mohou být kladeny příliš velké nároky.

Nadané děti v běžné třídě, jejichž výuku v určitých oblastech organizuje speciální učitel

Ve všech třídách dané školy s daným modelem jsou identifikovány, případně psychologicky diagnostikovány, rozumově nadané děti. Všechny mají k dispozici speciální materiály a pomůcky pro nadané žáky, které si škola již dříve vytvořila. V určitých hodinách je k dispozici specialista na vzdělávání nadprůměrně nadaných žáků, který jejich výuku v těchto předmětech zcela vede. Speciální učitelé jsou absolventy specializačního studia pro práci s nadanými žáky.

Výhody tohoto přístupu

Každá škola si vytvoří vlastní plán vzdělávání nadaných dětí, postup integrace všech nadaných žáků. Systém je vytvořen až do konce základní školní docházky, čímž je přístupný pro všechny úrovně nadaných dětí.

- Třídní učitelé tak nejsou zahlceni individuální přípravou a péčí o nadané děti.
- Optimální využití času speciálního učitele i žáka
- Materiály jsou již vytvořeny pro všechny nadané děti, což umožňuje určitou konzistentní péči i zpětné ověřování vhodnosti a efektivity zvolených postupů.
- Dítě zůstává ve známém prostředí.

Nevýhody tohoto přístupu

- Třídním učitelům může vadit, že částečně ztratili možnost ovlivňovat rozvoj nadaných dětí.
- Nutnost přítomnosti speciálního učitele nadaných dětí – koordinátora.

Nadané děti, které na část dne odcházejí na jiné třídy

Nadané děti odcházejí každý den nebo každý týden ke společné výuce s dalšími nadanými dětmi a opět se vrací na další předměty do své kmenové třídy. V těchto nově vytvořených skupinách mají speciální učitele, kteří je v daných oblastech vzdělávají.

Výhody tohoto přístupu

- Studenti mají větší příležitost kontaktovat se s podobně nadanými vrstevníky, což je rozvíjí zejména v sociální oblasti.
- Žáci jsou vyučováni v souladu se speciálními postupy a osnovami, které odpovídají jejich schopnostem.
- Učitel se může dobře soustředit na vzdělávání poměrně homogenní skupiny nadaných dětí.
- Studenti jsou zároveň stále v kontaktu se svými vrstevníky.

Nevýhody tohoto přístupu

- Každodenním „stěhováním“ se narušují hodiny v běžné třídě.
- Práci v kmenové třídě je nutno zorganizovat tak, aby nadaní žáci „nepřišli“ o některé důležité přednášky - nutno sladit aktivity obou učitelů.
- Vytvoření rozvrhu je složité.
- Ostatní děti nemusí mít pro toto „dvojí“ vzdělávání pochopení, může je to demotivovat.

Speciální třídy pro nadané žáky v běžné škole

Nadaní studenti jsou po důkladné identifikaci a diagnostice začleněni do speciálních tříd pro nadané žáky. V těchto třídách obvykle vyučuje jeden nebo více učitelů, kteří mají speciální vzdělání v oblasti péče a vzdělávání nadaných dětí. Zvýšený počet učitelů bývá při tomto vzdělávacím opatření nutností, zejména proto, aby se dostatečně respektovaly individuální vzdělávací potřeby jednotlivých dětí, jejichž profil schopností, byť leží v oblasti nadprůměru, se může velice lišit.

Výhody tohoto přístupu

- Speciální osnovy a vyučovací postup může být v tomto případě velmi dobře sladěn.
- K dispozici jsou speciální učebnice a materiály jakožto běžná součást výuky.
- Učitelé pracují s homogenní výkonnostní skupinou a mohou tak postupovat velmi rychle.

Nevýhody tohoto přístupu

- Obviňování z elitářství.
- Taková třída je obvykle jen jedna ve větším městě, což často vyžaduje dojíždění nebo stěhování se.

STAROSTLIVOSŤ O NADANÉ DETI A VZDELÁVANIE NADANÝCH DETÍ

PhDr. Jolana Laznibatová, CSc.
autor, gestor a koordinátor projektu

Nadanie sa vo svete skúma už viac ako 100 rokov a v súčasnosti sa mu pripisuje strategický význam pre rozvoj spoločnosti.

Podľa odborníkov sa má nadanie vyhľadávať, rozvíjať a podporovať tak skoro, ako sa to len dá, podobne ako je to aj s prevenciou v medicíne: čím skôr sa začne, tým lepšie sa celá starostlivosť zrealizuje. Nadané deti sú deti, ktoré sú prirodzene aktívne, zvedavé, objavujú s obrovskou potrebou získavania informácií. Nadané deti v škole bývajú označované ako deti so špeciálnymi potrebami a to preto, že vedia všetko skôr, lepšie a naučia sa to efektívnejšie. Učitelia ich napriek tomu nerozpoznávajú, lebo majú svoje špecifické prejavy najmä v oblasti sociálnej a emocionálnej. Odborníci udávajú 2 základné osobnostné znaky nadaných : zvýšená senzitivita, citlivosť až precitlivosť a „chudobné“ medziľudské vzťahy. K tomu sa pridávajú ešte rôzne osobnostné znaky, ktoré sa pohybujú v spektre od hyperaktivity, impluzívnosti cez kludné, vyrovnané, tiché deti, až po uzavreté, introvertné deti.

Všetky nadané deti sú výrazné individuality už od útleho veku. Sú samostatné, s vlastným názorom na veci, nekonformné, ťažšie prispôsobivé, s vysokou snahou podávať dobrý výkon, byť najlepší, byť prvý. Sú to deti perfekcionalistické a čo je dôležité, sú sebakritické ale aj kritické aj k dospelým, rodičom či učiteľom. Očakávanie, že nadané dieťa bude dobré, slušné, poslušné, poriadkumilovné, disciplinované, tiché, spôsobilé, je mylné. Preto nadané deti majú často prejavy ako problémové deti, často bývajú nerozpoznané v škole. Je to preto, že škola pozitívne hodnotí nielen vedomosti, ale do známok premieňa aj prejavy správania. Preto sú lepšie v škole hodnotené deti bystré (obyčajne jednotkári, dvojkári), ktoré dokážu byť poslušné a prispôsobivé, ale nie deti vysoko nadané.

Odborníci z oblasti nadaných zastávajú názor, že ak je nadané dieťa v bežnej triede, kde sa nevyužíva jeho potenciál, kde je jednotný spôsob výučby, stabilné učebné osnovy a celková klíma – môže viesť ku výkonovému spriemerňovaniu osobnostnej konformite, nutnému prispôbovaniu sa a z toho plynúcim poruchám správania, pretože nevyužitá kapacita nadaných detí sa obracia iným, často i negatívnym smerom. Sú to ale deti, ktoré vedia čítať, písať a počítat už cca od 2-3 rokov. Vzdelávaciu medzeru vyplnía *Škola pre mimoriadne nadané deti*, ktorá pôsobí vo forme tried pre nadané deti od r. 1993 a oficiálne vznikla k 1.1.1998 a to na základe Projektu alternatívnej starostlivosti o nadané deti od PhDr. Jolany Laznibatovej, CSc. Cieľom výchovy a vzdelávania našej školy tohto typu je špeciálne pôsobenie na tú časť populácie, ktorú označujú psychológovia ako všeobecne intelektovo nadpriemerne nadané deti. Základným prvkom v psychologicko-pedagogickej práci s intelektovo nadanými deťmi je rozvíjať popri intelektovom potenciáli aj ich osobnostné, emocionálne a sociálne zložky, a to na princípe toho, v čom sú odlišné od bežnej populácie v najpozitívnejšom zmysle – a to schopnosti, výkony, záujmy, celková aktivita, ako i korigovať ich zvláštnosti, precitlivosť, zraniteľnosť atď.

Pre možnosť lepšej identifikácie a diferenciacie nadaných – uvádzame ukazovatele nadaného žiaka v škole:

- 1/ je bystrý pozorovateľ, vnímavý, rýchlo chápaný nové vzťahy a veci
- 2/ dokáže robiť intelektové úlohy s radosťou
- 3/ vie sa učiť rýchlo a dobre
- 4/ správne používa veľa slov
- 5/ kladie veľa otázok
- 6/ má originálne nápady
- 7/ upriamuje pozornosť na to, čo je nové
- 8/ má vynikajúcu pamäť

- 9/ rád rieši úlohy náročné a chce samostatne riešiť úlohy
- 10/ je nápadiť pri nachádzaní odpovedí a nových spôsobov robenia vecí
- 11/ samostatne vytvára nové úlohy, nespolieha sa na pomoc iných
- 12/ verí si sám sebe, vo svojej schopnosti riešenia problémov